

Пролетарыі ўсіх краін, аднайцеся!

Літаратура і Мастацтва

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

ПЯТНІЦА, 11 чэрвеня 1982 г. ● № 23 (3121) ● Выходзіць з 1932 г. ● Цана 10 кап.

Лета.

Фотаэціод А. РУДЧАНКІ.

пройдуць літаратурныя вечары, навуковыя і чытальніцкія канферэнцыі. У Маскве, у Цэнтральным доме літаратараў імя А. А. Фадзеева, арганізуецца

ПЯСНЯР БРАТЭРСТВА НАРОДАЎ

Песняром брацтва і дружбы народаў увайшоў у гісторыю шматнацыянальнай савецкай літаратуры народны паэт Беларусі Янка Купала. Стагоддзе з дня яго нараджэння шырока адзначаецца сёлета ў нашай краіне. Аб гэтым было паведамлена на паслджэнні Усесаюзнага юбілейнага камітэта, якое адбылося 8 чэрвеня ў Маскве.

Старшыня камітэта першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў СССР Г. М. Маркаў адзначыў вялікі ўклад слаўнага сына Беларусі ў скарбніцу савецкай культуры, яго плённую грамадскую дзейнасць. Юбілей Янкі Купалы будзе адзначан урачыстым паслджэннем прадстаўнікоў працоўных Масквы з удзелам вядучых савецкіх і зарубажных літаратараў у Вялікім тэатры СССР.

У гонар знамянальнай даты ва ўсіх саюзных рэспубліках

тэматычная выстаўка, прысвечаная жыццю і творчасці паэта.

Міністэрства сувязі СССР выпускае юбілейныя паштовыя маркі, канверты і паштоўкі з партрэтамі Янкі Купалы, а ўсеагульная фірма «Мелодыя» выдае пласцінку з запісам яго твораў.

Усе буйнейшыя выдавецтвы краіны азнамяняюць юбілейнымі выданнямі савецкіх выданняў. Трохтомны збор твораў, у які ўваходзяць вершы і публіцыстыка паэта, выпускае выдавецтва «Мастацкая літаратура». У серыі «Жыццё выдатных людзей» выдавецтва «Маладая гвардыя» выпускае кнігу аб слаўным сыне Беларусі.

У паслджэнні юбілейнага камітэта прыняла ўдзел намеснік Старшыні Савета Міністраў Беларускай ССР Н. Л. Сняжкова.

(Кар. ТАСС)

У ФОНД МІРУ

Барацьба за мір, як і ўсякая рэальная справа, патрабуе сіл і матэрыяльных сродкаў. У нашай краіне створаны Савецкі фонд міру. Разнастайныя формы ўкладаў у гэты фонд: штомесячныя адлічэнні ад зарплат, калектыўнае пералічэнне грошай, заробленых на суботніках, ганарараў за канцэрты і пастаноўкі, зберажэнні, прэміі, атрыманыя ў выніку ўрачвання рацыяналізатарскіх прапаноў і г. д. Тысячы заводаў і арганізацый, мільёны савецкіх людзей папярняюць гэты фонд. Статут Савецкага фонду міру прадугледжвае як калектыўнае, так і індывідуальнае членства.

Калектывы культуры і мастацтва Савецкай Беларусі прымаюць актыўны ўдзел у папярненні Савецкага фонду міру. У мінулым годзе імі пералічана ў Фонд міру каля 20 тысяч рублёў.

Усё часцей на тэатральна-канцэртных афішах сталіцы Беларусі з'яўляецца радок: «У Фонд міру». На працягу шэрагу гадоў пералічвае сюды сродкі калектывы Беларускай дзяржаўнай філармоніі за безнарадарныя спектаклі, Вакальна-інструментальны ансамбль «Верасы» ўнёс ва ўсенародную скарбонку грашовы дадаток да прысуджанай яму прэміі Ленінскага камсамола Беларусі і ганарары за спецыяльныя канцэрты.

Штогод у рэспубліканскую камісію прыходзяць пісьмы аб усё новых і новых паступленнях у Фонд міру. Беларускія паэты паведамляюць, што ўвесь ганарар за выданы зборнік «Ададана» пералічаны ў Фонд міру. Ганарар за кнігу перакладаў перадаў у Фонд міру пісьменнік Ніл Гілевіч. Праўленне Савецкага фонду міру за актыўны ўдзел у рабоце фонду

ўзнагародзіла яго ганаровым медалём. Сваю прэмію ў суме 1.125 рублёў на рахунак Фонду міру пералічыў калектыв Дзяржаўнага тэатра музкамедыі БССР.

Добрай традыцыяй сталі штогадовыя канцэрты артыстаў Рускага тэатра БССР імя М. Горькага, Анадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, Рэспубліканскага тэатра юнага глядача, Мінскага дзяржаўнага цырка, Саюза кампазітараў БССР, Дзяржаўнага анадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета БССР, Саюза мастакоў БССР. Ганарар за іх адлічваецца ў Фонд міру.

У Фонд міру паступае і шмат індывідуальных укладаў ад работнікаў літаратуры, культуры і мастацтва. Пісьмы, што суправаджаюць іх, гавораць аб духоўнай высянароднасці савецкіх людзей.

Надзея Іванаўна Галоўчанка, пенсіянерка, са сваіх асабістых зберажэнняў унесла ў Савецкі фонд міру 1.000 рублёў. Надзея Міхайлаўна Малыхіна, работнік цырка БССР, пералічвае ў Фонд міру 5 працэнтаў штомесячнай зарплаты. Яны звярнуліся да ўсіх працоўных горадагероя Мінска, работнікаў культуры і мастацтва з заклікам актыўна ўключыцца ў справу барацьбы за мір, у справу яго прапаганды ў творчасці, папярнення матэрыяльных сродкаў Савецкага фонду міру.

«Мір» — падкрэслівае Леанід Ільіч Браўнеў, — гэта вечная каштоўнасць для чалавецтва. Сцяг міру і супрацоўніцтва паміж народамі ўзняў У. І. Ленін. Гэтаму сцягу мы будзем верныя».

М. ЗАЯЦ.
адказны сакратар Мінскай гарадской камісіі садзейнічання Савецкаму фонду міру.

ПРЭМ'ЕРЫ

Анадэмічны тэатр імя Якуба Коласа пазнаёміў глядачоў Віцебска з новай работай — спектаклем «Пляч рамансаў у Старым доме» па п'есе лінградскага драматурга Уладзіміра Ароў рэжысёры Міхаіла Кавальчыка. Перанлаў п'есу Л. Дайнена, аўтар сцэнаграфіі — заслужаны дзеяч мастацтваў БССР Ю. Тур, кампазітар В. Войцік.

На здымку: у ролях Касцянава, Ерафеевіча і Паліны Сямёнаўны заслужаны артыст БССР Г. Дубаў, артыст В. Цвяткоў і заслужаная артыстка БССР А. Мельдзюкова.

Фота С. КОХАНА.

ВЫСТАЎКІ

Сведчаннем далейшага палыблення і пашырэння дзелавых сувязей паміж кнігавыдаўцамі Беларусі і Сацыялістычнай Рэспублікі Славеніі — адной з рэспублік Сацыялістычнай Федэратыўнай Рэспублікі Югаславіі, стала адкрыццё ў Доме кнігі ў Мінску выстаўкі славенскай кнігі. Як вядома, два гады назад у Люблне працавала выстаўка кніг Беларусі, на якой была прадстаўлена літаратура, выпускаемая многімі выдавецтвамі нашай рэспублікі. Тады ж з'явілася дамоўленасць аб тым, што з цягам часу будзе падрыхтавана выстаўка славенскай кнігі для паказу ў Мінску.

І вось цікавая, разнастайная экспазіцыя, у якой грамадска-палітычная, навукова-папулярная, мастацкая і мемарыяльная літаратура, а таксама альбомы, буклеты, выпушчаныя ў Сацыялістычнай Славеніі — усяго каля чатырохсот адзінак, вынесена на суд беларускага чытача.

На ўрачыстым адкрыцці выстаўкі выступілі старшыня Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па справах выдавец-

На здымку: у час адкрыцця выстаўкі. Выступае старшыня Дзяржкамвыда БССР М. І. Дзялец.

Фота Ул. КРУКА.

тваў, паліграфіі і кніжнага гандлю М. Дзялец, кіраўнік славенскай дэлегацыі, міністр культуры Славеніі М. Кмецл, першы сакратар праўлення Саюза пісьменнікаў Беларусі Н. Гілевіч, якія гаварылі аб дружбе і супрацоўніцтве паміж

Беларуссю і Югаславіяй, падкрэслівалі цікавасць нашых чытачоў да літаратуры братняй краіны, аб чым, у прыватнасці, сведчыць выданне на беларускай мове зборніка «Югаслаўскія апавяданні» і кнігі паэзіі «Маці мая, Славенія!».

Дарогі спартыўныя.

У памяшканні Саюза мастакоў рэспублікі працуе выстаўка работ Івана Пешнура, прысвечаная памяці творцы. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, І. Пешкура з поспехам працаваў у розных жанрах.

У экспазіцыі прыцягваюць увагу шматлікія эскізы да спектакляў, якія былі пастаўлены на падмостках тэатра оперы

і балета і тэатра юнага глядача ў Мінску. «За лясамі дрымучымі», «Папараць-кветка», «Шчаўкунчык» — вось толькі некаторыя работы, у якія была ўкладзена і часцінка таленту І. Пешкура.

Шмат на выстаўцы пейзажаў. Яны вабяць сваёй знешняй някідкасцю і разам з тым багаццем падтэксту. Глядачы падоў-

гу затрымліваюцца каля такіх работ, як «Міншчына», «Крыжоўка», «Дарогі спартыўныя», «Заслаўе»...

Тэма Вялікай Айчыннай вайны адлюстравана ў карціне «Баявое заданне». На выстаўцы прадстаўлена таксама некалькі партрэтаў.

С. КРАЙСКИ.

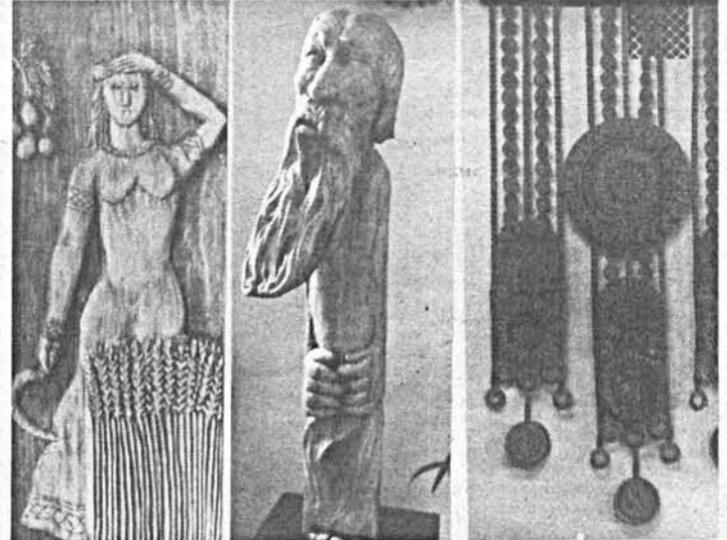
Вось ужо амаль месяц у Доме работнікаў мастацтваў у Мінску працуе выстаўка лепшых работ народных майстроў, падрыхтаваная секцыяй дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва народнага клуба самадзейнай творчасці пры Міжсаюзным Доме самадзейнай творчасці Мінскага аблсаўпрофа і прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Янкі Купалы і Якуба Коласа.

На выстаўцы прадстаўлены разьба па дрэве і макраме.

Наведвальнікі захапляюцца творамі рабочага М. Ерафеева «Баба Яга», «Антылопа» і іншымі, здзіўляюцца творчай фантазіі цеплатэхніка М. Корабава — яго драўляныя скульптуры

«Юнак на Купалле», «Звяздар» па-мастацку завершаныя творы. Сваё бачанне свету ў выкладчыка Л. Сазонава, рабочага А. Сірэнкі, ваеннаслужачага А. Масаловіча і іншых.

Сурвэткі, кашалькі, пано, калоны — усяму гэтаму ёсць адна назва: макраме. Гэтым відам мастацтва захапляюцца жанчыны, аддаючы яму і свой талент, і шчодрасць фантазіі, і багацце душы, бо стварыць тое, што зрабілі В. Самойленка, Б. Чыжэўская, А. Лазарук і іншыя, значыць валодаць здольнасцю як бы ўзняцца над паўсядзён-

На здымках: 1. Л. Сазонаў. Жыня. 2. М. Корабаў. Звяздар. 3. В. Самойленка. Дэкаратыўнае пано.

Фота Ул. КРУКА.

насцю, выўляючы тое, чым твам, якое карэннямі сваімі жыве, што цікавіць цябе. Сотні людзей атрымалі ўжо асалоду ад сустрэчы з мастац-

М. ГЕЛЬСКИ.

Свята вуліцы Якуба Коласа адбылася ў Савецкім раёне горада-героя Мінска, яно прысвечалася 100-годдзю з дня нараджэння народнага паэта. На святы вуліцы сабраліся яе жыхары, работнікі прадпрыемстваў, школьнікі, студэнты, супрацоўнікі Літаратурнага музея Якуба Коласа, пісьменнікі. Адбылося яно на стадыёне «Спадарожнік».

Праграма яго была разнастайнай. Уступным словам святы адкрыў і вёў намеснік генеральнага дырэктара паліграфічнага камбіната імя Якуба Коласа В. Анташкевіч. Прысутныя з цікавасцю слухалі аўтара помнікі Якубу Коласу.

Героя Сацыялістычнай працы Заіра Азгура; сына Якуба Коласа Данілу Міцкевіча і пісьменнікаў Станіслава Шушкевіча, Уладзіміра Мяснішчына, Артура Вольскага, Міколу Татура. Яны расказалі пра сустрэчы з народнымі паэтам, пра цікавыя факты з жыцця Якуба Коласа, пра яго ўклад у беларускую літаратуру, чыталі вершы, прысвечаныя паэту.

На стадыёне працаваў кніжны кіёск, была разгорнута выстаўка аб жыцці і дзейнасці Якуба Коласа.

Свята закончылася канцэртам самадзейных артыстаў друкарні выдавецтва ЦК КП Беларусі.

М. ЖЫГОЦКІ.

СВЯТА Ў МАКСІМАЎЦЫ

У канцы мая ў невяліччай Максімаўцы, што на паўночным усходзе Маладзечаншчыны, сабралася нямала людзей — усё больш землякі вядомага грамадскага і культурнага дзеяча, аднаго з кіраўнікоў Беларускай сялянска-работніцкай грамады ў 20-х гадах С. А. Рак-Міхайлоўскага.

Ушанаваць памяць таленавітага арганізатара барацьбы супраць буржуазнага рэжыму тагачаснай Польшчы прыехалі госці з Мінска: народны пісьменнік Беларусі, дэпутат Вярхоўнага Савета БССР Янка Брыль, заслужаны дзеяч навукі БССР, прафесар Фёдар Янкуцькі, а таксама пісьменнікі Арсен Ліс, Аляксей Пяткевіч, Леанід Левановіч, госці з Маладзечна, Радашковіч, людзі з навакольных вёсак.

Урачыстасць з выпадку адкрыцця мемарыяльнага знака

пачалі другі сакратар Маладзечанскага РК КПБ А. Капуцкі і заслужаны работнік культуры БССР В. Ляшчовіч.

— Яшчэ ў дзяцінстве на маёй Навагрудчыне сярод самых светлых імёнаў я чуў імя Сымона Аляксандравіча Рак-Міхайлоўскага, пра яго тады гаварыла ўся Заходняя Беларусь, — усхвалявана пачаў сваё выступленне Янка Брыль, якое было выслухана з вялікай увагай.

Пра цікавыя факты з жыцця і дзейнасці палітчыка Браніслава Тарашкевіча гаварылі Ф. Янкуцькі і А. Ліс.

Са словамі падзякі стваральнікам мемарыяльнага знака, усім тым, хто прыехаў і прышоў на гэтую ўрачыстасць, звярнулася дачка С. А. Рак-Міхайлоўскага — Рагнеда Сымонаўна.

Г. КАХАНОВСКІ.

ВЫЯЗНОЕ ПАСЯДЖЭННЕ

Наваполацкае літаратурнае аб'яднанне «Крыніцы» створана не так даўно, але творчыя справы тут ідуць няблага. Сфарміравалася калектыў літаратараў — рабочых, інжынераў і тэхнікаў нафтапрацоўчага завода, вытворчага аб'яднання «Палімір», журналістаў, настаўнікаў і школьнікаў. У гарадской газеце «Хімік» рэгулярна з'яўляюцца літаратурныя старонкі.

Нядаўна ў Наваполацку адбылося выязнае пасяджэнне камісіі па рабоце з маладымі літаратарамі Саюза пісьменнікаў БССР.

Пасяджэнне адкрыў намеснік старшыні камісіі Г. Далідовіч. Адбылася шырокая і грунтоўная гутарка пра творчасць маладых і пачынаючых паэтаў і празаікаў.

Пісьменнікі У. Дамашэвіч і М. Гамолка, аналізуючы апава-

данні У. Арлова, М. Барэйшы, І. Жарнасек, Л. Неўдаха, адзначылі, што аўтары паспяхова пазнаваюць сённяшні дзень, заўважаюць новае ў жыцці, пранікаюць у псіхалогію героя.

На пасяджэнні прааналізаваны вершы Ю. Касцюка, В. Старынскага, Н. Гальпяровіча, А. Шыпілы, В. Чарнякова і Н. Літвінавай. Маладыя паэты, — адзначылі ў сваіх выступленнях Т. Бондар і Ю. Свірка, — актыўна паглыбляюцца ў будні жыцця, пішуць пра сучасніка, які здзяйсняе падзвіг у імя светлай будучыні, шукаюць трыпнае мастацкае слова, раскрываюць свет мар і пачуццяў лірычнага героя.

У гарадскім кафэ адбыўся літаратурны вечар, у якім прынялі ўдзел пісьменнікі Мінска і мясцовыя літаратары.

М. ГАМОЛКА.

У СЯЮЗНЫМ ДРУКУ

У пятым нумары часопіса «Наш сучасны» апублікаваны ў перакладзе С. Красікава верш Алесь Бачылы «Ластаўчына неба».

Артыкул Юліі Чурко «Праблемы ставіць час», у якім разглядаюцца пытанні развіцця балетнага мастацтва Савецкай Беларусі, прапануе сярод іншых матэрыялаў у першым нумары часопіса «Советский балет».

Камісія па мастацкім перакладзе і рэдакцыя часопіса «Літва літаратурная» наладзілі абмеркаванне перакладаў твораў, змешчаных у «Анталогіі літоўскай савецкай паэзіі», выпушчанай на рускай мове ў выдавецтве «Вага». У абмеркаванні прыняў удзел ад Беларусі Алесь Рэзануаў. З матэрыяламі абмеркавання можна пазнаёміцца ў другім нумары часопіса.

Выдавецтва «Советский писатель» выпусціла зборнік вершаў «Слова да сяброў» Алесь Юшчанкі, змест якога склалі творы, перакладзеныя на рускую мову А. Заіцам, Л. Вышаслаўскім і П. Журой.

Працуляць паэтычныя радкі адрасуе А. Юшчанка працаўнікам Узбекістана і Арменіі, Азербайджана і Грузіі... Як і ў ранейшых кнігах, асабліва шмат піша пра беларускую зямлю.

У зборнік уключана і падборка «3 вершаў аб Беларусі», якая цалкам прысвечана нашай рэспубліцы.

Выдавецтва «Искусство» ў дзевяты раз выпусціла зборнік «Карагод лялен». Ён адрасуецца прафесійным і самадзейным лялечным тэатрам, паколькі змяшчае ў сабе творы, якія можна выкарыстаць у іх рэпертуары. На гэты раз публікуюцца пяць драматургічных твораў. Сярод аўтараў малады беларускі драматург і празаік Георгій Марчук. Ён прадстаўлены п'есай-казкай «Ці корміць ваўка ногі», вершы да якой напісаў Уладзімір Някляеў.

Літоўскае выдавецтва «Вага» кожны год прапануе сваім чытачам больш за 300 назваў кніг. Неўзабаве выйдзе, напрыклад, кніга «Клятвы на бярозавай кары» Э. Гіргуса пра Савецкую Беларусь.

У сувязі са 100-годдзем Янкі Купалы будзе выдадзена яго «Лірыка». У кнігу ўключаны выбраныя творы паэты ў перакладзе Э. Матузавічуса.

Юным чытачам адрасуецца аповесць П. Місько «Зямля ў нас такая», перакладзеная І. Руденка.

У газеце «Муромский рабочий» (Уладзімірская вобласць) надрукаваны артыкул дырэктара мясцовага краязнаўчага музея В. Багатава «Беларускі паэт на муромскай зямлі». У артыкуле расказваецца пра жыццё і творчасць Язэпа Пушчы, які працягнуў час працаваў настаўнікам, а потым і дырэктарам Чадаеўскай школы, быў дэпутатам сельскага Савета, прымаў актыўны ўдзел у грамадскім жыцці.

ПРАПАНУЕ РАДЫЁ

Галоўная рэдакцыя літаратурна-драматычнага вяснянства падрыхтавала прэм'еру радыёспектакля «Праект» па рамане Леаніда Гаўрылікіна «Зямля дзяцей нашых». У ім ідзе гаворка пра беражлівую адносіны да прыроды, да навакольнага асяроддзя, да асушэння палескіх балот.

Ролі ў спектаклі выконваюць народныя артысты БССР Генадзь Гарбук, заслужаны артыст рэспублікі Павел Дубашынскі, Мацвей Федароўскі, Арнольд Памазан, Барыс Уладзімірскі, артысты Юры Лясны, Ала Дойгя, Фама Варанецкі.

Аўтар інсцэніроўкі для радыё — Леанід Гаўрылікін, рэжысёр Соф'я Гурыч, гукарэжысёр Уладзімір Сакульскі, гукааператар Таццяна Сідарава.

В. НИКАЛАЕУ.

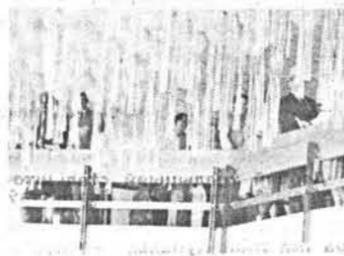
У РЕДАКЦЫЮ ШТОТЫДНЕВІКА «ЛИТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Паважаны таварыш рэдактар!

Дазвольце праз газету выказаць глыбокую ўдзячнасць сябрам, таварышам, чытачам, якія павіншавалі мяне з маім сямідзясяціпяцігоддзем.

Уладзімір МЯЖЭВІЧ.

КАЛІ ЛАСКА, У ПАЛАЦ КУЛЬТУРЫ

Добрае навааселле адбылося не так даўно ў Барысаве. Тут адчыніўся прыгожы і прасторны Палац культуры. Будынак з карыснай плошчай у восем тысяч квадратных метраў упрыгожыў праспект Рэвалюцыі — галоўную артэрыю горада. Будавалі яго майстры БУ-17, аддзелачныя работы выконваў калектыў БУ-153. Гэта была ўдарная падэфэктная будоўля камсамольцаў і моладзі Барысаве.

У палацы ёсць глядзельная зала на 1000 месцаў, малая лекцыйная зала на 300 месцаў, танцавальная зала, прасторныя фая, харэаграфічны і харавы класы, пакой для работы народнага драматычнага тэатра, юнацкай студыі, розных гурткоў.

Прывабна выглядаюць вестыбюль, сцена, кафэ. Сцена, напрыклад, плошчай 360 квадратных метраў, забяспечана сучаснай асвятляльнай сістэмай «Старт-120», аўтаматычнай. А тэматычную заслонку ў выглядзе шырокафармацыйнага габелена зрабілі для палаца майстры камбіната прыкладнага мастацтва. Набыта новая мэбля, музычныя інструменты, камплекты касцюмаў, адзення.

З выпадку адкрыцця Палаца культуры перад яго будынкам адбыліся ўрачыстасці. Да прысутных звярнуўся першы сакратар гаркома партыі А. Бондар. Са словам у адказ выступіў паркетчык БУ-153 В. Толкач. Кіраўнік будтрэста № 21 М. Папоў пад апладысменты перадаў сімвалічны ключ. Са словам падзякі выступіў дырэктар Палаца культуры У. Фралоў.

А затым сакратар Мінскага абкома партыі А. Жыльскі і міністр культуры БССР Ю. Міхневіч перарэзалі чырвоную стужку, і новая ўстанова запраціла першых наведвальнікаў.

Для ўдзельнікаў урачыстасці адбыўся канцэрт. Выступілі лепшыя самадзейныя калектывы горада, а таксама лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола, міжнародных і ўсесаюзных конкурсаў вакальна-інструментальны ансамбль «Песняры».

П. БАРОДКА.

На здымках: новы Палац культуры ў Барысаве; першыя наведвальнікі ў палацы. Фота Г. ГАРБУНОВА.

СЛОВА, МУЗЫКА І ТАНЕЦ

Днепрадзяржынскі рускі музычна-драматычны тэатр малады — з дня яго стварэння не прайшло і два гады. Тым больш адказнымі з'яўляюцца для калектыву гастролі, якія пачаліся на сцэне Брэсцкага абласнога драматычнага тэатра імя ЛКСМБ. У рэпертуарнай афішы тэатра значацца 13 спектакляў, сярод якіх драмы, трагедыі, мюзіклі, балет.

Вялікую ўвагу артысты ўдзяляюць сучаснай драматургіі,

сярод якой пастаноўкі п'ес І. Друцэ «Святая святых», В. Шукшына «Партрэт». У перыяд гастролі ў Брэсце адбудуцца прэм'еры маладзёжных спектакляў: музычнай камедыі В. Дзмітрыева «Начны незнамец» і драмы Э. Ветэмаа «Вічэра на пяцёрках».

Класіка прадстаўлена музычнай камедыяй «Мая цудоўная лэдзі» па п'есе Б. Шоу.

М. МІКОЛЬСКІ.

ЛІСТ У РЕДАКЦЫЮ

ЗНІКЛА... СТАРОНКА

Мабыць, сёння не знойдзеца чалавека, які б не цікавіўся літаратурай. І я не адкрыю нічога новага, калі скажу, што літаратурныя старонкі ў раённых газетах вельмі патрэбныя. І радасна, што гэта добра разумеюць у Бялыніцкай, Асіповіцкай раённых газетах. У гэтых рэдакцыях літаратурныя старонкі даюць рэгулярна. Асабліва цікавыя яны ў Бялыніцкай раёнальнай газеце. Тут часта друкуюцца творы пачынаючых паэтаў, чые імёны ўжо знаёмы абласному і рэспубліканскаму чытачу. Клапоціцца і пра тых, хто робіць толькі першыя крокі ў літаратуру. Тут іх падтрымліваюць, дапамагаюць, вучаць. І малады радыюць новымі і больш удумлівымі творами.

Што і гаварыць, моцнае літааб'яднанне ў Бялынічах! А Бялынічы ад г. п. Клічава недалёка. Але ў рэдакцыі клічаўскай раёнальнай газеты «Сцяг Савецкай Відаць», лічаць, што літаратурная старонка не абавязкова. Таму тут і няма ніякага літааб'яднання, а КАЛІ была апошняя літаратурная старонка, цяжка прыгадаць. Праўда, калі-нікалі сам рэдактар газеты В. Лепінаў дае свае вершы. Што ж, свая рука ўладыка. Урэшце, справа не ў гэтым, а ў тым, што ў рэдакцыю прыходзяць вершы, гумарэскі чытаюць, але яны ідуць у архіў. Чаму? Відаць, рэдакцыя так спакойная.

Іван СЦЯПУРА, журналіст.

г. п. Клічаў.

Ліна КАСТЭНКА

Ліна Кастэнка належыць да таго пакалення ўкраінскіх паэтаў, якое вылучыла І. Драча, Б. Алейніка, В. Кароціча і іншых, сёння ўжо вядомых майстроў слова. Паэтэса звярнула на сябе ўвагу адразу ж пасля выхаду першага зборніка «Прамеіні зямлі» (1957). Пасля выходзяць яе кнігі «Ветразі» (1958), «Вандроўні сэрца» (1961). Паэтычнай выразнасцю, строгасцю думкі і вершаванага радка вызначаецца кніга «Над берагамі вечнае ракі» (1977). Мне здаецца, што грамадскае гучыць у ёй як асабістае і наадварот, настолькі перананаўча, па-філасофску заглыблена напісаны многія вершы. У 1979 годзе выйшаў вершаваны раман Л. Кастэнка «Маруся Чурай». Вершы, якія прапануюцца ў гэтых чытача ў маім перакладзе, — раннія вершы Л. Кастэнка, і, думаецца, уяўляюць цікавасць як пралог творчасці паэтэсы.

Рыгор СЕМАШКЕВІЧ.

Кабзар наш, знаеш, цяжкая эпоха дваццаты гэты неўтаймоўны век. Віхураў — безліч. Цішы — анітрохі. А калатнеч — не злічыць чалавек.

І нормы звыклія пачалі стараць, трывожны пошук — прасты наш закон, калі стаіць гісторыя на старце свайго рыўка ў касмічны стадыён.

Яна і фініш разарве грудзямі, Як пасак залаты — Чумацкі Шлях. І ўся бязважкая, ў блакітнай яме, адчуе важнае самоты страх. І пазыўныя Месяц агалосяць зраз далі, праз нязнаны новы час...

Мы, песняры зямное прыгажосці, Ці не паслабнуць галасы у нас? Ці не патонуць у вятрах прасторы? Ці ўспрымуць веліч новае красы?... Тарас гранітны паглядзеў суроуа: — А вы гартуйце вашы галасы! Не пуста слоўем, пышным, назалелым, не скаргамі, не шчэбетам пустым, не крыкам,

не знаёмым перапевам, а так — запевам на шляху сваім... Бо помніце — з тых дзён, калі планеты стварыў для нас і для сябе пан бог, тут не было эпохі для паэтаў, але былі паэты для эпохі!

Быў у мяне ў дзіцячыя гады такі блакіт вачэй — прыпомню раптам, што нават белы свет тады здаваўся мне блакітнаватым.

І ў свеце тым і не было ні ценю чорнага, ні плямы, — адно давер'е і цяпло, і шчодрасць сонца над палямі.

Але ўвайшло ў дзяцінства да мяне неверагоднае, нязнанае ніколі — крывы чырвоны колер на вайне і людскае самоты чорны колер.

Адценні новыя у позірк увайшлі, і сталі вочы з цёмнай пахмурнай. Як хмары навалніц, яны былі, калі ўздымаліся на свеце буры.

Рабіліся сівымі, нібы дым, калі зямлю пажары спапялялі і злыя кулі хлопцам маладым нямую смерць паспешна раздавалі.

І гора, і жалю ты, новы час, змяці. І забіваць людзей не будуць людзі. І многім пакаленням на зямлі блакітнаватым свет здавацца будзе.

Пасаж навалніцы

Такі чужы і раптам — немінучы, хімеры хмар задушаць гарызонт, зямля ўдыхне глыбінна і балюча на вішнях настоены азон. Мне душна, навалнічна, невыносна, туманіць бэз ліловым чадам зноў, а гул лясоў, як рып дубовых кроснаў,

што ткуць кляілоты ліўня з аблакоў. Рука залёў лягла гарачым пульсам на галавы маёй срабрысты шал, мне, пэўна, недасніць і пад прымусам той зырккі выбух, палкасці напал. М'яне пужае далачынь грамамі, закуты боль узняўся на дыбы, няхай смакуюць пацуццё гурманы, а ты, стыхія, — любіш, то любі! Люблю чужое,

раптам — немінучае, сум тонкай мласнасцю грудзей лаўлю, што нават белы свет тады праз ноч маланкі-тэлеграмы шлю!

Мой мілы, вандроўнік мой горды! У якіх ты блукаеш краях?

Вятрамі далёкіх фіёрдаў прапахла паштоўка твая. Зялёнаю вільгацю молу і вугальным пылам партоў...

Прайшло чараванае кола пячатак і штампалёў.

І чайка на марках ззалелых, і ў ззянні даўнейшых карон — то юная каралева, то дапатопны кароль;

далёкага рэйсу прыкметы... Як доўга паштоўка ідзе! Заўсёды гадаю я — дзе ты. Ніколі не ведаю — дзе.

Ці ў моры, ці дзесь у таверне, што як каламутнае дно, — туманны міраж цябе зверне — убачыш праз дым і віно.

А можа, ўглядаешся марна ў змрок прывідаў штармавых, а сонца, як краб янтарны, за глыбамі хмараў цяжкіх. І хвалі — гара за гарою, ідзе навалнічная ноч... І можа, я стану ўдавою... І можа, ўдава я даўно!

Паштоўка пачэ мне рукі. Паштоўцы нічога не знаць. Праз тысячы міль разлукі ішла да мяне яна... Такой бестурботна-паслушной, з халоднасцю страшнай сваёй...

А наша малая дачушка малое кветку на ёй.

Доля

Дзівакаваты прысніўся базар: пад небам, у чыстым полі, для розных людзей, для шчодрых і скар прадаваліся розныя Долі.

Адны былі за царэўнаў не горш, другія — як бедныя тыя Міньёны. Хто купляў сабе долю за грош. А хто — за мільёны.

Хтосьці шчасцем плаціў сваім. Хтосьці — сумленнем скаронным. Хтосьці — золатам залатым, а хтосьці — і падазронным.

Долі-варожкі, тасуючы дні, да пакупцоў гарнуліся. Доля і да мяне ішла, і толькі адна адварнулася.

У воблік ясны я глянула ёй, душою паклікала вочы... — Не назавеш ты мяне сваёй, — сказала яна неахвоча.

— А можа, вазьму? — Помні, перш, чым прасіць, — адказала суроуа з дакорам, — трэба жыццём за мяне плаціць. А я прынясу табе гора.

— Хто ж ты? Імя як тваё? Пастой! Ці варта плата такая? — Паэзія ёсць мне роднай сястрой. А маці — праўда людская.

І я прыняла яе, як закон. І сталася дзіва на разе: мінула ноч. І скончыўся сон. А Доля ў мяне засталася.

Я выбрала Долю сабе сама. І што са мною не станецца, — ў мяне ніякіх прэтэнзій няма да Доля — маёй абранніцы.

Мікалай ШУМАКОЎ

Мікалай Шуманоў родам з сяла Шумаіова Курскай вобласці (нарадзіўся ў 1928 годзе). Сваю працоўную дзейнасць пачаў у родным калгасе і таму мог з поўным правам напісаць паэму:

Отец мой курский был мужик, И, значит, я крестьянской плоти. И потому, конечно, жив В-моей крови косарь и плотник.

Затым служыў ва флоце, працаваў у геалагаразведных партыях, на заводах і будоўлях, вучыўся, быў журналістам...

Пяру М. Шумакова належыць шэраг вершаваных зборнікаў («Шаги», «Светлынь», «Заречные луга», «Звон носы» і інш.). Эмацыянальная узрушанасць, рытмічна-інтанацыйная прыўзнятасць яго радка прывабліваюць кампазітараў, і на многія творы паэта напісана музыка.

Мікалай Шуманоў часта прыязджае ў Беларусь (быў удзельнікам апошняга рэспубліканскага свята паэзіі), цікавіцца нашай літаратурай, у прыватнасці, паэзіяй. «Жажду встречи с Белой Русью, словно с речкою — родник...» — прызнаецца паэт у адным са сваіх вершаў.

Прапаную ў гэтых чытача некалькі новых вершаў Мікалая Шумакова ў сваім перакладзе.

Анатоль ВЯРЦІНСКІ.

Добрыя людзі

Пэўна, заўсёды было так і будзе: Розныя людзі побач ідуць. Добрыя людзі, Шчасця вам, людзі!

Дрэнные людзі І так пражывуць...

След і святло зоркі

Знічкі жнівеньскай след Бачны толькі адно імгненне, Ды застанецца доўга ў душы пацуццё. І зыходзіць чамусь на цябе прасвятленне, І шкадуеш чамусь чалавечая ўсё.

След ад зоркі згарэлай, Прачарціўшай амаль паўнеба, Ззянне зоркі згарэлай, Асвятліўшай на міг цэлы свет!.. Пасля вас няма месца для злосці і гнева. Вы — як нейчы суровы завет.

Надзённае пытанне

Пытанне даволі грувасткае, Не да канца яснае: Гаворым пра грамадскае, А думаем пра ўласнае. Пра тую рэч і пра гэтую, Якія завём таварам, Пра тое, каб быць сагрэтымі Прыватным самаварам. ...Сусед з-за свайго «Жыгулёнка» Забыўся на роднага брата, А суседава жонка — Не мужам — пярсцёнкам занята. Пярсцёнак вышэйшай пробы — Дзевяцьсот пяцьдзсят восьмай... Ну а ці ўсё тут добра, Калі свет духоўны возьмем? Вялікая прастора Дробіцца на часткі.

Бурыць людзей без разбору Ажыятаж мяшчанскі. Позірк стомлена-пільны Ад гэтага ажыятажу. Раней было слова «схапілі», «Купілі» — сёння кажам. Зрываю з суседа маску, я І бачу: справа ясная — Гаворыць пра грамадскае, А думае пра ўласнае...

Рух

Ярка гарыць Далагляд па вясне, Палае ад краю да краю. Час мой бяжыць І не знае мяне. Ды я гэты час знаю...

Птушкі

Яны ўзлятаюць, Поўныя адвагі. Не трэба ім Утульнасці людзей... Старэюць людзі — Не старэюць птахі, Бо пачынаюць з песні Кожны дзень.

Быццам ільды, Плывуць гады. Як электрычкі, Імчацца дзянькі... Куды вы, мілыя, Куды?!

І толькі ў адказ — Гудкі, гудкі...

Адліга

Надышла адліга, Халады сышлі. Вось цяпер, Вось цяпер Стала лепш зямлі. Ажыла надзея У яе, сырой, Што удацца скоры Сустрэцца з вясной. Вышай, дружа, галаву! Выходзь у палі Слухаць абуджэнне Роднае зямлі...

Дэкрэты вясны

Выдае сініца сакрэты, Звонкім ціньканнем аж аглушае: «Вясна піша декрэты, Вясна піша декрэты. А чым піша? Крохкімі ледзяшамі...»

Цудоўны блок

Я супраць групак, сект і блокаў. Ды не стаю самотна збоку. Мне па душы Цудоўны блок: Ясенін, Маякоўскі, Блок!..

НАДЗЕННАЯ РАЗМОВА

Так, паважаны чытач, гаворка пойдзе пра нашу літаратурную мову, дакладней — пра стаўленне да яе пісьменнікаў, — тых, хто нясе асабліваю перадаграмствам адказнасць за яе стан, за яе дасканаласць як сродку культурнага будаўніцтва, за яе функцыянальную прыгоднасць у розных сферах жыццядзейнасці цывілізаванай, культурнай нацыі. Пісьменнікі — гэта людзі, якія ад прыроды надзелены павышанай чуйнасцю да слова, да яго сэнсавых і эмацыянальных адценняў, да яго вобразатворчых магчымасцей, да сінтаксісу як сістэмы законаў гармоніі слоў і ў той жа час як інструменту гэтай гармоніі, да асноўных унутраных тэндэнцый развіцця мовы ў цэлым. Вось чаму менавіта яны ў першую чаргу прызываны ўплываць і сапраўды найбольш істотна ўплываюць на тыя ці іншыя ў літаратурнай мове працэсы, актывізуючы або, наадварот, стрымліваючы іх.

Тэма гаворкі, такім чынам, не новая і вельмі-вельмі шырокая. Закранаючы ў гэтых нататках толькі некаторыя яе аспекты, я хацеў бы спадзявацца, што і самі пісьменнікі, і вучоныя-мовазнаўцы, і зацікаўленыя чытачы выкажуць свае думкі і меркаванні — з тым, каб размова ў цэлым пайшла на карысць справе.

Вядома, што калі каго паважваюць, дык з ім гавораць, як з роўным, зразумелай, даступнай яму мовай — так, каб яму крыўдна не было, каб не выглядала, што яго м'яцэ за дурня. Як з роўным, сур'ёзна і з пачуццём павагі, гаварылі з табы, чытач, Купала і Колас, Гарэцкі і Чорны, Куляшоў і Мележ... «Ну, а чаму толькі класікі? — можаш запрэчыць ты. — Мне і сёння падабаецца, як, якой мовай гавораць са мной на старонках сваіх кніг Кандрат Краліва, Максім Танк, Янка Брыль, Пімен Панчанка, Васіль Быкаў, Янка Скрыган, Мікола Лобан, Васіль Вітка, Аляксей Кулакоўскі, Алена Васілевіч ды і многія іншыя, у тым ліку — маладзейшыя, не стану пералічваць імяны — іх багата...». Так, вядома, наша літаратура ў цэлым ствараецца на добрай беларускай мове, на агульнанацыянальнай мове, зразумелай у любым кутку рэспублікі. Але хіба ў цябе няма прэтэнзій да некаторых кніг, хіба цябе, калі ты бярэш іх у рукі, іншы раз не засмучае мова, якой яны напісаны? Засмучае, і вельмі! Мяне, паважаны чытач, таксама. Вось я і хачу крыху пагаварыць пра тое, што засмучае.

Помніцца, наш выдатны майстар паэтычнага перакладу, адзін з самых культурных літаратараў Беларусі, Юрка Гаўрук апублікаваў у газеце «Літаратура і мастацтва» артыкул пад назвай «Пераклад — справа адказная», у якім выказаў зусім зразумелую заклапочанасць мовай некаторых перакладаў. Мастацкі пераклад заўсёды, у любой краіне, непазбежна станаўлюцца стымулам і прыладай развіцця нацыянальнай літаратурнай мовы і нараджаў у гэтых адносінах пэўныя праблемы. Гэта — натуральна. Нацыянальны пераклад асвойвае цэлы мастацкі стыль (у шырокім разуменні — як кірунак) і індывідуальныя пісьменніцкія стылі, у тым ліку — вялікіх наватараў і рэфарматараў мастацкага пісьма, верша, паэтычнага слова. Трэба ж перадаць сродкамі нацыянальнай мовы, скажам,

стыль Маякоўскага ці Салтыкова-Шчадрына, або, скажам, стыль вялікага амерыканца Уйтмена ці геніяльнага японца Такубоку. Гэта — незвычайна-напружанае сіл, адменнага майстэрства, і вынаходніцтва ў пошуках слова, у абнаўленні слова, само сабой — вымагае дасканалага мастацкага густу.

Юрка Гаўрук гаварыць пра мову перакладаў, але тыя з'явы, што яго ўстрыжвалі, не ў меншай меры датычаць арыгінальнай творчасці, уласнай літаратурнай прадукцыі некаторых паэтаў і пісьменнікаў. Якія гэта з'явы? На маё разуменне — іх тры. Паспрабую каротка спыніцца на кожнай паасобку.

Тым часе раздражняла культурнага чытача, бо ўжо і тады былі пісьменнікі, якія не дазвалялі сабе такога (Колас, Гарэцкі, Чорны, Зарэцкі і інш.). Але ж за шэсцьдзесят гадоў наша літаратурная мова прайшла вялікі гістарычны шлях, яна акрэслілася ў сваіх самабытных і вельмі прывабных якасцях, — акрэслілася ў творчасці дзесяткаў выдатных паэтаў і пісьменнікаў. І вось — пасля мовы толькі што названых пісьменнікаў, пасля мовы Мележа і Куляшова, Брыля і Танка, Краліва і Панчанкі — нам зноў прапанаваць літаратурная мова часоў «Нашай нівы». Хіба гэта справяд-

дуб народ утварыў дзеяслоў адубець, а які дзеяслоў можна ўтварыць ад слова вярба! — «Аварбець!» — крыкнуць хорама дзеці. «А ад слова сасна?» «Асаснець!» І гэтак далей. Вось такое моўнае наватарства і пайшло гуляць у нашай паэзіі.

Штукарства гэта не новае. У рускай літаратуры, пачынаючы ад часоў Пушкіна, яно высьмейвалася за паўтара стагоддзя неаднойчы і ўшчэнт. Можна было б нашым «наватарам» пра гэта хоць трохку і ведаць. «Геніяльным» абнаўленцам паэтычнай мовы лічыў сябе, напрыклад, Ігар Севяранін. Колькі ў яго вершах відаць намагання «папулярыць ізыскі!» Колькі знаёмых нам — па запозначаных беларускіх дублетах — неалагізмаў. «Моя дежур-

гэтай вялікай місіі, трэба вучыцца ў народа. Есць жа нейкія сакрэты моватворчасці, чаму ў народзе гавораць адубеў, авярэў, зажаганеў, людна, і чаму не гавораць авярбеў, азайчаў, шчупачна.

Трэцяя з'ява, якая характарызуе мову нашай сучаснай мастацкай літаратуры, гэта — бестурботная замена беларускіх слоў рускімі, беларускага сінтаксісу — калькай з рускага. Замена, за якой найчасцей стаіць звычайная лянота душы і звычайная непісьменнасць. Гэтая з'ява — найбольш небяспечная, таму што, пераважае, непараўнана больш, чым дзве папярэднія, пашырана, а, па-другое, таму, што ёй найдзяжэй процістаяць і процідейнічаць. Зрэшты, ніякага актыўнага процідзеяння і няма, наадварот — досыць паважна мужы нашай культуры стараюцца падвесці пад яе тэарэтычную базу і тым самым апраўдаць яе, лічыць «натуральным працэсам».

Дрэнны прыклад калькавання фразы і пераносу слоў жывым з рускай даюць нашы газеты, не адстаюць ад іх радыё і тэлебачанне. Сумна, што свай адчувальны «ўклад» у гэтым паванне і нявечанне мовы робяць і нашы акадэмічныя тэатры. Нейкі час назад выпала мне паглядзець па тэлебачанні спектакль коласавуцаў «Хуткія цягнікі» па п'есе А. Папавай. Цяжка, прызнаюся, было слухаць мову спектакля. Спачатку запісаў на аркушы паперы небеларускія словы і прыклады небеларускага вымаўлення, а потым і запісаць стаміўся — столькі іх сыпалася з блакітнага экрану. Вучыцца, глядачы, характэрна роднай мовы, бярыце прыклад, як трэба валодаць словам! Тэатр жа! Ды яшчэ і акадэмічны! Іншы раз уражанне такое, што гэта робіцца наўмысна, каб даказаць: беларуская мова — гэта тая ж самая руская, толькі крыху сапаваная мясцовым, тутэйшым вымаўленнем.

Найбольш крыўдна, што і некаторыя нашы пісьменнікі не толькі не змагаюцца з моўным браньверствам, але і самі ясуць у выдавецтвы, у тэатры, у часопісы і газеты творы са слядамі недаравальнага для прафесійнага літаратара моўнай мешаніны. І пры гэтым — не бянтэжацца, не саромеюцца, бо, на іх погляд, аказваецца, гэта натуральна, так, маўляў, і трэба. Крытычных заўваг яны не прымаюць. «Не важна! Пускай ідзець! Так лягчэй зразумецца!» Хочацца запытаць у такіх таварышаў: як гэта — не важна? Для каго — не важна? Для вас ці для беларускай культуры? Можна быць, не так важна, пойдзе ці не пойдзе на сцэне ваша слабая п'еса (наедак — невялікі), але вельмі важна, архіважна, каб са сцэны нацыянальнага акадэмічнага тэатра гучала сапраўдная, цудоўная беларуская мова!

Мне ўжо не раз даводзілася гаварыць і пісаць, што не можа быць аднакавай моўнай культуры і культуры наогул той жахлівай валапук, якім у нас, у Беларусі, карыстаюцца многія грамадзяне, а глядзячы на іх — і некаторыя пісьменнікі ў сваіх творах: маўляў, ідзем ад жыцця, ад рэальнасці. Гаворыць вунь дзядзюка на базары: «Ды вот, панімаеш, прываброў вешч дарагуя вочань...» — значыць, і мы гэкай мовай пісаць будзем? І, на жаль, пішам. І гаворым са сцэны, з блакітнага экрану.

Сучасныя працэсы ў нашай літаратурнай мове... Ці не паранам — літаратарам і вучоныя-мовазнаўцаў — разабрацца ў гэтых працэсах (з'явах, тэндэнцыях) і даць ім належную грамадскую ацэнку?

Ніл ГІЛЕВІЧ

Першае — гэта празмернае засмечванне нашай літаратурнай мовы дыялектызмамі, неапраўданае і мастацка немэтазгоднае ўвядзенне ў мову аўтара (падкрэсліваю: аўтара, а не яго героя!) слоў ці граматычных асаблівасцей вузка-мясцовай гаворкі, — слоў і асаблівасцей, якія толькі робяць больш цяжкім разуменне і ўспрыняцце тэксту, і само сабой — толькі раздражняюць. У чытача яны выклікаюць зусім слушнае пытанне: навошта? Навошта — калі ёсць лепшае, прыгожае, ёмкае і агульнавядомае для ўсяго народа слова? Калі ёсць агульнапрынятая граматычная норма? Прашу зразумець мяне правільна: я — не за моўны пурытанізм. Наадварот — за ўзбагачэнне мовы цікавымі, трапнымі, ёмкімі слоўцамі з рэгіянальных гаворак, за тое, каб даваць ім «грамадзянскі пашпарт» і «прапіску», за развіццё сінанімікі і г. д. Тым больш, што наша мова некаторыя стылі яшчэ толькі выпрацоўвае, што ў асобных выпадках нам усім — яшчэ думаць ды думаць, шукаць ды шукаць, у тым ліку, а можа быць і ў першую чаргу — у мясцовых гаворках. Але адна справа — узбагачэнне, іншая справа — засмечванне. Адрозніваць адно ад другога павінен сам пісьменнік. Яго густ, яго чутцё слова, яго агульная культура павінны яму паказваць і прадыхтаваць: вось гэта можна, а гэта — не варта, гэта не ўзбагаціць і не ўпрыгожыць мову, бо гэта нешта недасканалае, нешта знявечанае, выроўлівае.

Чытаючы творы некаторых аўтараў, я адчуваю, што мяне як чытача хочучь вярнуць гадоў на шэсцьдзесят назад, да мовы «Сокаў цаліны» Цішкі Гартнага, які, як вядома, безаглядна шчодро карыстаўся дыялектызмамі, што нават па-

ліва і чым-небудзь апраўдана? Няма мовы лагойскай ці наваградскай, слонімскай ці случкай, расонскай ці кобрынскай — ёсць адна для ўсіх беларусаў нацыянальная літаратурная мова, адзін вялікі і цудоўны скарб, і не трэба яго рэцэгаваць па рэгіянальных закутках. Стварэнне беларускай літаратурнай мовы — найвялікшая культурная заваёва нашага народа, дык жа трэба з гэтым лічыцца, трэба паважна гэту гістарычную рэальнасць. Калі гаварыць зусім шчыра — злоўжыванне дыялектызмамі ў мастацкім творы, наўмысны перабор у гэтых адносінах, свядомы разлік на дасягненне такім шляхам самабытнага творчага аблічча, — гэта літаратурная пастынасць, сведчанне недастатковасці прафесійнай культуры. Яшчэ раз падкрэсліваю: гаворка ідзе пра злоўжыванні і пераборы, пра тое, што эстэтычна неапраўдана, а не пра выкарыстанне дыялектных слоў ці граматычных форм наогул. Выкарыстоўваць — трэба, і як гэта робіць сапраўдны мастак слова — бліскача паказаў Іван Мележ у сваёй «Палескай хроніцы».

Другая з'ява — гэта празмернае захваленне ўласнай словатворчасцю, захваленне, якое часам выходзіць за межы сур'ёзнай літаратурнай працы, якое іначай як моўным свавольствам не назавеш. Стала даволі модным, амаль не пошасцю ў нашай паэзіі, утвараць новыя словы з дапамогай суфіксаў і прэфіксаў. Спосаб зусім не складаны: бярэцца любы назоўнік і ад яго ўтвараецца дзеяслоў, прыметнік ці прыслоўе, або бярэцца дзеяслоў і ад яго ўтвараецца назоўнік. Скажам, замест: у рэчцы многа шчупакоў — пішучы: у рэчцы шчупачна. І па гэтым ўзоры — сотні іншых: у сажалцы — карасьна, у лесе — мурашна, на балоце — гадзючна, на падворку — індычна, і г. д. І сёй-той з крытыкаў ацэньвае падобную гульні-забаву як моватворчую вынаходлівасць. Але ж на такую «вынаходлівасць» здольны і дзеці дашкольнага ўзросту. Скажыце ім: «Дзеці, ад слова

навая ад'ютантэсса Вмолнілася в комнату быстрой экспресса И доложила мне...» «Вмолнілася» — г. зн. «влетела как молния». Тут жа і «освирелься, душа» — ад «свирель», і «заноcheет бело» — ад «ночь». І «огимнив экспесс» — ад «гимн», і «было повсюду майно» — ад «май», і «юнись душой» — ад «юный», і «заосенет край» — ад «осень», і «небо океанится» — ад «океан», і «окольчит змейно» — ад «кольцо» і «змея», і «как журчало» — ад «журчать», і «отолпен», і «весенятся», і «игнорирно», і «овосторженная», і мноства падобных іншых. Паўсміхалася на ўсё гэта вялікая руская літаратура і — нічога не ўзяла з сабой, пайшла, як ішла дагэтуль, магутным крокам наперад, прыслухоўваючыся да вопыту моватворчасці народа, а не самаўлюбёных і прэтэнцыйных «наватараў». Навошта ж цяпер нам, нашай паэзіі, захапляцца тым, што даўно абанкруцілася ў гісторыі літаратуры і адмецена ёю, як пазадзе? Выкарыстоўваць вопыт папярэднікаў — не значыць паўтараць выдаткі іх пошукаў. Які сэнс у такім паўтарэнні? Якая карысць і плён? Калі ў арыгінальнага таленавітага паэта падобныя наватворы яшчэ могуць успрымацца ў пэўным кантэксце як аказіяналізмы і могуць несці пэўную эстэтычную службу і быць аднакавай яго індывідуальнага мастацкага стылю (почырку, манеры), то ў эпіграфаў, што капіруюць яго пісьмо, гэта ўжо успрымаецца цалкам як прыкрае для сур'ёзнага чытача манернічанне і свавольства. Прыкрае, бо ён, чытач, ведае, што літаратура — гэта не гульні са словам і не забаўка.

Зноў жа хачу зрабіць агаворку: я — за актыўную моватворчасць пісьменніка, за абнаўленне слова, за тое, каб дзякуючы суфіксу ці прэфіксу яно засвяцілася нейкім новым сэнсавым ці эмацыянальным адценнем. Але тут выключна важнае значэнне маюць пачуццё меры і густ — тыя якасці, якімі характарызуецца моватворчасць народа. Не пераступаць мяжу і не даходзіць да моўнага свавольства, да гульні, — вось што абавязаны помніць, шукаючы патрэбнае слова, пісьменнік. Мова — не для гульні. Мова — наш найкаштоўнейшы нацыянальны скарб. Мову стварае народ — і, відаць, кожнаму з нас, падключыўшыся ў меру сіл сваіх да

КРЫТЫКА, БІБЛІАГРАФІЯ

Мы ЖЫВЕМ у свеце аб'ектывных законаў. Есць закон сусветнага прыцягнення, перыядычны закон хімічных элементаў, закон захавання энергіі... Але што прымушае мільёны рук праз цэлыя стагоддзі цягнуцца да кніжнай паліцы з раманам пра слаўнага ідальга і яго зброяўца? Што прымушае нас схіліцца над старонкамі «Новай зямлі», перажываць, хвалявацца, сэрцам адгукацца на слова з такой жа сілай, як і першых яго чытачоў? Чаму з гадамі гэтая сіла, гэтая ўлада твора над чытачом не меншае, а яшчэ, можа, большае? Мабыць, калі-небудзь будзе адкрыты яшчэ адзін закон — закон энергіі слова. А, можа, ён будзе называцца інакш: сусветны закон прыцягнення да кнігі. У наш час — у час вялікіх дасягненняў у галіне навукі і тэхнікі, у час надзвычайнага пашырэння масавых сродкаў інфармацыі і звязанага з гэтым інфармацыйнага выбуху — на мастацкую літаратуру прыпадае асабліва вялікая роля ў справе гарманічнага выхавання асобы. Ужо У. Маякоўскаму было зразумела, што тэхніка можа перакусаць усё чалавечтва, калі на яе не надзець эстэтычнага намордніка.

У век НТР асабліва небяспечна супрацьстаўленне навукі мастацтву. «Недастаткова навучыць чалавека спецыяльнасці. Такім шляхам ён ператворыцца ў своеасаблівую карысную машыну, але не стане паўнацэннай асобай. ...Ён павінен атрымаць уяўленне пра тое, што з'яўляецца харошым і маральным. Інакш са сваімі спецыялізаванымі ведамі ён будзе хутчэй нагадваць добра абучанага сабакі, чым гарманічна развітую асобу. ...Празмернае захапленне строгай сістэмай і ранняй спецыялізацыяй, якая ўлічвае толькі непасрэдную карысць, забівае дух, ад якога залежыць усё культурнае жыццё, а значыць у канчатковым выніку і росквіт спецыяльных галін навукі». Так гаварыў Альберт Эйнштэйн у 1952 годзе.

Вядома спрэчка між «фізікамі» і «лірыкамі» закончылася тым, чым яна павінна была закончыцца: без літаратуры, без захаплення ёю не можа быць гарманічнага чалавека, у якой галіне ён ні працаваў бы. Замыканне ў рамках вузкай спецыялізацыі К. Маркс назваў «прафесійным крытыцізмам». Калі мы гаворым пра інтэлектуальна багатага чалавека, дык перш за ўсё маем на ўвазе, што ён авалодаў мастацкімі скарбамі, зрабіў лепшыя творы літаратуры сваім духоўным набыткам, што пад іх уплывам ён рос і фарміраваўся як чалавек і як грамадзянін.

Вельмі нядроба, калі паміж чытачом і пісьменнікам становіцца многа тэхнікі. Нядроба для літаратуры. Усе мастакі — ад В. Шэкспіра да І. Мележа — пісалі і пішуць для чытача, не думачоўчы, што іх творы хтосьці будзе перапісваць, ператлумачаць па-свойму, экранізаваць. Людзі, якія самі не пішуць, а пасуцца каля мастацкай літаратуры, называюцца экранізатарамі. Адзін з іх — Р. Калтуноў вельмі пераканальна раскрывае сваю творчую лабараторыю. Пацярджанне сваёй манеры перакройваць мастацкі творы ён знаходзіць у далёкай старажытнасці. Ён піша, што яшчэ больш за дзве тысячы год таму назад Эсхіл, Сафокл і Эўрыпід міфы пра герояў «уцікалі, уміналі, скарчалі або, наадварот, чаго-кольвек дабулялі ад сябе, затым раздзіралі на асобныя рэплікі...» Яны «рабілі усё тое, што робяць сучасныя экранізатары — ператваралі літаратуру ў відэовішчэ».

Нават таленавіты майстры кіно не могуць даць твора, які раскрываў бы ўсю глыбіню класічнага рамана апавесці. Б. Бурсаў у сваёй кнізе «Крытыка як літаратура» піша, што літаратурнаўчыя даследаванні творчасці Л. Талстога даюць куды больш для разумення «Вайны і міру», чым фільм С. Бандарчука. Кіно ў лачыненні да літаратуры не заўсёды можа вызваліцца ад ілюстрацыйных задач, а самыя лепшыя ілюстрацыі толькі дэдактаваць тэкст. «У фільме ж, які экранізуе рамана, — піша праф. Б. Бурсаў, — цэласнасць тэкста рамана распадаецца. Узнікае пытанне: ці паяўляецца на месцы гэтай цэласнасці другая?» Трэба абавязкова пабыць чытачом «Раскіданага гнязда» або «Людзей на балодзе» і толькі потым можна глядзець іх на экране. Калі наадварот, бываюць незваротныя страты. Той вучань не ведае літаратуры, які не палюбіў яе за глыбіню ўвасаблення

ідэі, за хараво стылю, за багацце слова. Эканізацыя мастацкага твора — гэта, скажаў С. Герасімаў, гатовая страва, як кансервы.

У школе няма другога прадмета, які так непаруна быў бы звязаны з творчасцю пісьменнікаў, як літаратура. Настаўнік і літаратар карыстаюцца адным і тым жа інструментам — словам. Школа бярэ ў літаратуры самыя лепшыя яе творы, а дае ёй эмацыянальна пісьменных, адукаваных і зацікаўленых чытачоў.

Ва ўсе часы вялікія пісьменнікі лічылі сваім святым абавязкам памагаць школе, бо гэта азначала памагаць асвете народа. Аўтар «Вайны і міру» аддаў пятнаццаць год «Азбучы» і лічыў гэтую працу самай важнай справай свайго

жыцця. Клады голага сацыялізму ў вытлумачэнні мастацкіх твораў, павярхоўны разгляд майстэрства.

Назаву толькі два прыклады, калі нашай крытыцы ніяк нельга было маўчаць.

У першым выданні падручніка «Русская советская литература» для дзесятага класа пад рэдакцыяй праф. В. Кавалёва была дадзена больш чым арыгінальная ацэнка апавесці «Апошнія залпы» Ю. Бондарова, «Пядзя зямлі» Р. Бакланова, «Трацяя ракета» В. Быкава: «...благодаря такім прозведениям можно хорошо представить, почему мы отступили до Волги, но совершенно невозможно понять, как оказа-

мію СССР. Падручник супрацоўнікаў АПН М. Нікіціна і А. Фядзісава па геаметрыі быў дружна ўхвалены, але ўжо ў снежні таго ж года быў пазбаўлены годнасці стабільнага.

Гэты факт сведчыць, які важны этап павінен прайсці дапаможнік у час вопытнай праверкі ў школе. Між тым ёсць выпадкі, калі ВУМС нашага міністэрства яшчэ ў рукапісе зацвярджае дапаможнікі ў якасці стабільных падручнікаў.

Кніга «Беларуская літаратура» В. Івашына і М. Лазарука адразу была абвешчана ўзорнай. Вопытная праверка яе ў школе, якую абавязаны право-

Відаць, мала знойдзеца артыстаў, якія не марылі б сыграць вобразы Хлестакова, Быкоўскага альбо Гарлахаваца. Чаму? Бо характары гэтых выпісаны з выдатным сатырычным майстэрствам. Падручнік цвярджае нешта адваротнае: «Ціхон Пратасвіцкі і Іван Ліпскі — людзі духоўна абмежаваны, таму яны і ў п'есе даволі невыразныя як характары, як чалавечыя індывідуальнасці». Відаць, прычына гэтага іншая, яе трэба шукаць.

НАШЫ падручнікі доўга вучылі знаходзіць ідэю твора ў цытатах з яго. Вядома, што Л. Талстой адмовіўся сказаць, пра што рамана «Анна Карэніна», бо для гэтага трэба было б пісаць рамана — той самы, які ён напісаў. Ідэя твора створана ва ўсіх яго прыватнасцях, яна не даецца, як згучанае малако, у асобных словах ці фразях. «Даследчык, які не разумее гэтага, — піша Ю. Лотман, — і шукае ідэю ў асобных цытатах, падобны да чалавека, які, даведаўшыся, што дом мае план, пачаў бы ламаць сцены, шукаючы месца, дзе гэты план замураваны. Між іншым такому спосабу адшукання ідэі вучыць падручнік «Беларуская літаратура». Пасля цытаты з верша «Лета» Я. Купалы робіцца вывад: «Ідэйны сэнс верша выяўляецца ў апошніх двух радках». Усё лёгка і проста: сакрэт раскрыты без ніякіх разважанняў. А навошта паэт напісаў яшчэ дзесяць радкоў?

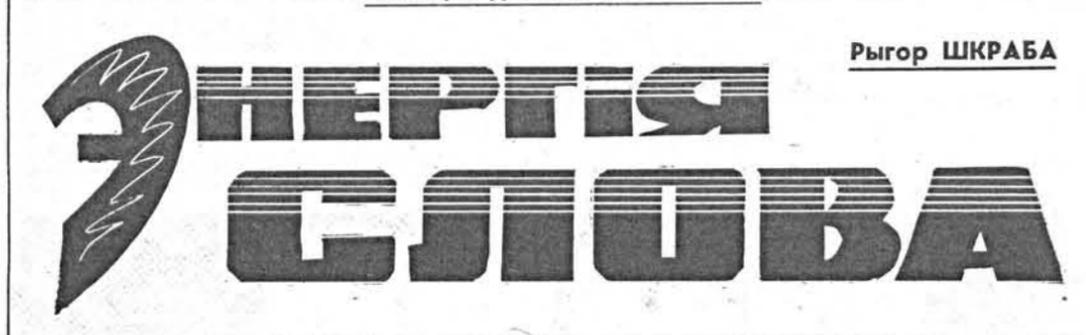
Даволі павярхоўна зроблены аналіз мастацкай формы некаторых твораў. Шляхам падліку ці проста на вока вызначаецца, ці многа ў аўтара параўнанняў, метафар або эпітэтаў. Далей гэты спосаб прыкладаецца да розных аўтараў і розных твораў. І тады сакрэт мастацкай творчасці пачынае здавацца да прымітыўнасці простым. Тады выяўляецца, што ў «Тарасе на Парнасе» «шмат змястоўных азначэнняў, эпітэтаў, метафар», у «Новай зямлі» «шмат трапных выразаў», у «Слове аб палку Ігравым» «шмат разгорнутых параўнанняў». Для стылістычнай разнастайнасці слова «шмат» замяняецца на «часта» або «багата». Я. Купала «часта ўжывае клічныя сказы, памяшчальна-ласкальныя словы, сталыя народна-паэтычныя эпітэты», а М. Багдановіч «багата выкарыстоўвае паўторы, паралелізмы, антытэты, асанансы і алітэрацыі».

Трэба сказаць, што творчасці М. Багдановіча ў падручніку асабліва не пашанцавала. Якія толькі эксперыменты не робяцца над яго вершамі! Вобразы паэта пераводзяцца ў літаральны план і тым самым разбураюцца. Класічны ўзор, які не трэба разглядаць паэтычныя творы, дае «аналіз» верша «Вечар на захадзе ў попеле тшчы...». Аўтары словамі паэта пераказалі верш, а калі гаварыць больш дакладна, ператварылі высокі ўзор паэзіі ў нязграбную прозу.

У падручніку спрашчаецца складаная дыялектычная ўзаемазалежнасць між матэрыяльнымі і духоўнымі ўмовамі жыцця чалавека.

Ф. Энгельс гаварыў, што К. Маркс упершыню адкрыў закон, паводле якога «...людзі ў першую чаргу павінны есці, піць, мець жыллё і апранацца, перш чым быць у стане займацца палітыкай, навукай, мастацтвам, рэлігіяй і г. д.». Вучні восьмага класа павінны заўважыць з падручніка, што матэрыяльная і духоўная «часткі» жыцця чалавечага грамадства і кожнага чалавека паасобку «аднолькава важныя». Тут зноў падвяла манера даваць гатовыя формулы. А калі паразважаць? Чалавек з горам напалам можа з месяца ці больш пражыць без кіно, тэатра, дырка, кнігі, тэлевізара. А без стравы, жылля, вопраткі?

ЧЫТАЦКІ ДЗЕННІК ПІСЬМЕННІКА

Рыгор ШКРАБА

жыцця. Ён гаварыў: «Напісаўшы гэтую «Азбучку», мне можа будзе спакойна памерці».

ГІСТОРЫЯ беларускай літаратуры таксама ведае выдатныя факты супрацоўніцтва пісьменнікаў са школай. Калі нават не зазіраць далёка ў мінулае, калі не ўспамінаць імён Цёткі, К. Каганца, М. Багдановіча, а прыгадаць толькі тое, што зрабіў адзін Я. Колас і толькі ў савецкі час, то і тады будзе нямаля падстаў для захаплення значнасцю зробленага. Я. Колас быў настаўнікам настаўнікаў, пісаў падручнікі, часам ахвяраваў сваім летнім адпачынкам, каб прачытаць метадыку роднай мовы курсантам у Слуцку або ў іншым месцы. Ён выкладаў ў педтэхнікуме, пісаў творы для дзяцей. Не кожная літаратура можа пахваліцца такім твораў эпапейнага гучання, як трылогія «На ростанях», у цэнтры якой вобраз настаўніка, што жыве інтарэсамі і трыюнамі свайго народа!

Нельга не назваць тут і артыкулы К. Чорнага пра падручнікі і пра выкладанне літаратуры, вельмі глыбокую прамову К. Крапівы на з'ездзе настаўнікаў, у якой ён з трыюгай і невясёлым гумарам гаварыў пра тое, як часам школа адвучае сваіх выхаванцаў любіць літаратуру, забіваючы яе чароўнасць і хараво.

Добрая традыцыя нашых класікаў мела працяг. Пра літаратуру ў школе пісалі і гаварылі А. Лойка, А. Пальчэўскі, У. Юрвіч, В. Дайліда, М. Лазарук, М. Барсток, У. Гніламёдаў... Аднак апошнім часам цікавасць да гэтай праблемы адчуваецца ўсё менш і менш. Гады ў рады сустрэнеш рэцэнзію на новы падручнік па літаратуры. Я. Колас не лічыў для сябе крыўдным рабіць агляд буквароў, ці як тады іх называлі, лемантароў. Нарэшце ў нас паявіўся «Буквар» А. Клышкі — адзін з лепшых такіх падручнікаў у краіне. Штосьці не помніцца, каб хто з пісьменнікаў адзначыў разам з першакласнікамі гэтае свята.

Ствараецца ўражанне, што пісьменнікі не зазіраюць у школьныя падручнікі і праграмы. Там яны знайшлі б добрую прычыну паразважаць поспехам нашай літаратуры і нашай педагогічнай навукі. Там яны знайшлі б не менш важную прычыну паразважаць, чаму ў хрэстаматыі не заўсёды трапляюць лепшыя творы, чаму падручнікі не заўсёды даюць узоры добрае мовы, чаму там усё яшчэ сустракаюцца пры-

лісь в Берліне». У гэтых словах не толькі непавага да аўтараў, тут, мякка кажучы, непавага да мёртвых, што паляглі, адступаючы пад агнём ворага, каб жывыя маглі загнаць яго ў бярогу, адкуль ён выпаў.

Другі прыклад. У тым жа падручніку, які ўжо вытрымаў сем выданняў, напісана пра «Палескую хроніку»: «Когда-то крестьяне здесь стеснялись даже называть себя людьми. Они говорили: «Мы полешуки». Яшчэ ў рэвалюцыю 1905 года беларусы агромністай грамадой неслі свету на паказ сваю крыўду і патрабавалі права людзьмі звацца. Ужо адбылася Вялікая Кастрычніцкая рэвалюцыя, больш за шэсць дзесяцігоддзяў таму назад «Беларусь на куце ў хаце сваёй села», а пушчана я некім легенда аб тым, што на беларускім Палесці жылі тубыльцы, якія самі сябе саромеліся называць людзьмі, усё гуляе па друкаваных старонках. Вядомы пісьменнік і лінгвіст Л. Успенскі дадаў яе свае дэталі. Ён успамінаў у нізе «Имя дома твоего»: «В дни гражданской войны я попал в глухой угол страны, в пинское Полесье. Полешуки, особенно женщины, потрясли (?) меня: они всерьез спрашивали нас, солдат: «Товарищ, а товарищ? А неужто и за Гомелем люди ё?»

Школьнае выкладанне літаратуры перажыло нямаля «дзічын хвароб». Тут ні ўявіць, ні надтачыць: творы разбіваліся, да іх прыдумляліся загаляюкі, падлічалася колькасць герояў... Пра ўсё гэта гаварыў А. Твардоўскі на Усерасійскім з'ездзе настаўнікаў у 1960 годзе. У памяці так званыя «метадычныя распрацоўкі» па беларускай літаратуры. Аўтары іх раілі чытаць «Дрыгву» не ў той паслядоўнасці раздзелаў, у якой напісаў апавесць аўтар, а адпаведным чынам іх ператасавашы. Даводзілася з самым сур'ёзным выглядам, што вершу мужныя энергічны характар, а жаночая робіць яго плаўным і пяшчотным. Але вось сустраўся верш з перакрываючай рыфмай. Таксама гатовы адказ: «такое перакрываючы рыфма і жаночай рыфмы надае вершу мужны і плаўны характар».

ЕСЦЬ ТАКАЯ інстанцыя ў Міністэрстве асветы — Вучэбна-метадычны савет. Ад яго дзейнасці ў вялікай меры залежыць, да якога ўзроўню будуць даведзены падручнікі. Яны наогул могуць не трапіць у школу, калі ВУМС іх не ўхваліць. Праўда, тут бываюць прыкрыя памылкі. ВУМС і калегія Міністэрства асветы РСФСР забракавалі дапаможнік па гісторыі старажытнага свету Ф. Кароўкіна, а потым ён атрымаў Дзяржаўную прэ-

дзіць НДІ педагогікі, не рабілася.

Я больш чым перакананы, што В. Івашына і М. Лазарук маглі напісаць лепшы падручнік. Мне здаецца, ім перашкодылі дзве аналітычныя падручнікі ствараўся паспешліва. Стары стаў непрыгодным, конкурс вынікаў не даў, а ў сувязі з пераходам на бясплатнае карыстанне падручнікамі трэба было тэрмінова ствараць іх фонды. І другая прычына: новы падручнік у значнай частцы ўяўляе пераказ ранейшага, і новаму сааўтару не было іншага выбару, як узяць зададзены крок, г. зн. пісаць часам у фармуліраванай манеры.

Падручнікі па літаратуры, на жаль, старэюць хутчэй за іншыя. А можа, гэта добра: значыць, расце літаратура, узбагачаецца новымі выдатнымі творами, а літаратурнаўства і крытыка — цікавымі даследаваннямі, удасналяваецца метадыка. У сэнсе даўгавечнасці рэкорд належыць «Начаткам» Эўкліда — дваццаць два стагоддзі. Каля трох дзесяцігоддзяў удасналяваў сваю «Алгебру» А. Кісялёў, напісаную яшчэ ў дарэвалюцыйны час.

У падручніку «Беларуская літаратура» многа агульных фармуліровак. Аднак у навуцы самы кароткі шлях не самы правільны. Літаратура любіць, каб пра яе разважалі, трэба, каб падручнікі давалі вучням матэрыял для эмацыянальных перажыванняў.

Спынюся хоць бы на некаторых спрэчных мясціцах падручніка. У ім мастацкая літаратура называецца «адным з самых універсальных, сінтэтычных мастацтваў». Але мы ведаем, што сінтэтычным мастацтвамі звычайна называюцца тыя, што арыентаваны на калектыўнае ўспрыманне: кіно, тэатр, балет, дырк. У пісьменніка ёсць толькі адзін сродак уласцівага змыслу — слова.

Пра абзац чытаем: «Літаратура ж пазнае і адлюстроўвае свет у форме самога жыцця, цэласна, ствараючы шматгранныя нарэжні, выяўляючы думкі, пачуцці і імкненні людзей пэўнай гістарычнай эпохі». Узнікае пытанне: што рабіць з творами, якія адлюстроўваюць свет не ў форме самога жыцця? А сярод іх ёсць класічныя. Напрыклад, «Нос» М. Гоголя, «Необычайное приключение...» У. Маякоўскага, «Балада пра вока» А. Куляшова, байкі А. Крылова і К. Крапівы... А куды мы дзеем гратэск, шарж, гіпербалу і іншыя ўмоўныя сродкі, шырока распаўсюджаныя не толькі ў літаратуры, як гэта робіцца ў падручніку, сцвярджаецца: «Нідзе так не працягваюцца творчы характары чалавечай індывідуальнасці, як у мастацтве». Тут зноў падводзіць фармуліраваная манера. А калі больш паразважаць? Творчы характар Д. Мендзлэева вельмі гарманічна пралявіўся ў хіміі, С. Каралёва — у касмічнай тэхніцы, А. Тупалева — у самалётбудаванні. К. Маркс не адмаўляў у творчасці нават рамесніку: «Хіба рамеснік працуе толькі рукамі і нагамі, а не і галавой таксама? Хіба мова слова ёсць адзіная мова мыслі?» Творчы характар чалавечай індывідуальнасці можа поўна праявіцца нават у напісанні падручніка.

К. Маркс пісаў: «Прыгнечаны клопатамі, у нястачах чалавек не ўспрымае нават самае прыгожае відовішча».

Колькі слоў пра стыль і мову падручніка. На яго старонках нямаюць назваўных выразаў, моўных штампаў, таўталагіі, неабгрунтаваных паўтараў. Як замова або заклінанне гучыць мясціна, дзе ідзе гаворка пра народнасць паэмы «Новая зямля». На ўсе лады, амаль у кожнай фразе паўтараюцца словы «народ», «народны», «народнасць». Аўтары нібы просяць, моляць, заклінаюць паверыць ім на слова. Калі б гэта быў не народны твор, то ці было б у ім такое частае выкарыстанне прыказак, народных зваротаў, трыпных выразаў? Народнасць паэмы давядзіцца тым, што ў ёй сустракаюцца назвы страў (блінцы, аладкі, верашчака), хатніх рэчэй (стол, лава, збаны, гаршкі), свят (каляды, спас, вялікдзень), прылад працы (сявёнкі, бароны, косы, сярпы). Зноў замест аналізу, разваг, пошукаў глыбінінага сэнсу голая фармулёўка і інвентарызацыя таго, што на паверхні.

Прыблізна фразы часам гаворыць не тое, што трэба было сказаць. Пра М. Багдановіча напісана, што ён «прабаваў свае сілы ў жанры лірычнага вершаванага апавядання» і называецца, што з гэтага выйшла — «Вераніка». Нішто сабе спроба!

Мусіць, ні ў аднаго мастака, які шануе мову, не сустранеш слоў і выразаў «лікаванне», «пабуджэнне да дзеяння», «вяшчальніца», «выконваць паясы», «перапаны», «прасоўвацца па службе», «зносіць прыставанні». Можна секчы лозы, але нельга «секчы лозамі». Есць слова «ядомы», але няма «бачымы». Ці будуць у настаўнікаў падставы для лікавання, ці будуць вучні прасоўвацца з класа ў клас, ці будуць у іх бачымыя поспехі, калі яны прывыкнуць зносіць такую мову?

Трэба думаць, што аўтары будуць дапрацоўваць свой падручнік. Я тут пісаў пра тое выданне, якое было абвешчана ўзорам, вартым пераймання, якое нават вылучалася на Дзяржаўную прэмію БССР у галіне навукі.

У ЗНАЧНАЙ меры ўзровень эстэтычнай культуры чытача залежыць ад таго, як яго вучылі ў школе. Хочацца ў гэтай сувязі нагадаць два п'сьмы. Абодва атрыманы рэдакцыяй часопіса «Польмя», які друкаваў «Палескую хроніку» І. Мележа. Адно напісана каліграфічным почыркам пашпартыста. Раман «Людзі на балоце» аўтару гэтага п'сьма не спадабаўся: «Возьмем, напрыклад, канфлікт паміж Васілём і Ганнай — ён проста перарастае ў любоўныя дачыненні. Аўтар як проста падышоў да гэтага, так і прадаўжае спрощана развіваць думку, даводзячы да таго, што Ганна здраджвае ўсяму таму, што гаварылася аўтарам у пачатку». Праўда, што-нішто чытачу падабаецца: «удала паказаны псіхалагічны асаблівасці міліцыянера Шабеты і начальніка міліцыі Харчава». Агульны вывад, аднак, несудышальны: «Мне здаецца, што твор памылкова аднесены да неадпаведнага віду эпічнага жанру». Другое п'сьмо напісана паспешліва. Яго аўтар не паглыбляецца ў літаратурна-знаўчы аналіз. Ён не можа стрымаць хвалявання, твор яго ўзрушыў да глыбіні душы. Ён просіць, патрабуе, каб напісалі, калі, у якіх нумарах будзе надрукаваны яго працяг.

Якому чытачу, калі выбіраць з гэтых двух, аддаць бы перавагу аўтар? Пытанне рытарычнае.

(Заканчэнне будзе).

Яшчэ не забылася, помніцца тое прыемнае ўражанне, якое зрабіла на чытача першая кніга прозы Леаніда Калодзежнага «Аўсяны зван». Прываблівала здольнасць маладога аўтара да жывых, непасрэдных назіранняў, дакладнасць мастацкіх дэталей. Радавала вобразнасць і пэўнасць яго мовы. Але не забылася і тое, чым занепакоіў «Аўсяны зван», бо сцэжка,

ваем тую страць, у якой мала што ёсць ад сапраўднага палювічага азарту, — і ўжо праз ускоснае, наіўна-даверлівае ўспрыняццё сабакі малюецца каларытная фігура Гаспадара, яго жорсткасць, сквапнасць, хцівасць («Ветрагон»).

Або апавяданне «Ішоў чалавек». Думецца, вобраз Паўлюка Самусіка, натуры складанай, супярэчлівай, — безу-

ЛОГІКА ЖЫЦЦЯ І ВОЛЯ АЎТАРА

па якой пайшоў аўтар, шмат дзе аказалася прыцягнута пажоўклым лісцем старых сюжэтаў, вобразаў, тэматыкі. Вось чаму да простага зацікаўленасці новай кнігай гэтага празаіка далучалася яшчэ і клопатае пытанне: у якім кірунку развіваецца яго талент далей, якія задачы, якія мэты ставіць ён перад сабой і сваімі героямі, якія патрабаванні прад'яўляе да іх?

Адметнасць новага зборніка апавяданняў Л. Калодзежнага «Бярозы ў жыцце», відаць, таксама тлумачыцца не ў апошняю чаргу мяккасцю, пластычнасцю п'сьма, дакладнасцю малюнка. Хораша, ці не праўда, убачаны летні світанак: «Адскочыла ад вершалінія, стала ўзвышацца, глыбець неба!» Прыкметана зрокам мастака. Нельга не адзначыць зайздроснае багацце дзеяслоўнай палітры п'сьменніка, што надае дынамічнасць і лёгкасць ягонай прозе. Празаік умее знайсці неабходны жэст, дэталі, штрышок, каб аживіць характар, стварыць неабходнае псіхалагічнае поле вакол персанажа.

Мы нічога яшчэ не ведаем пра гаспадара палювічага сабакі па мянушцы Ветрагон. Але воль бачым «тоўстыя кароткія», «быццам клешчы», пальцы гэтага чалавека, адчу-

моўная ўдача аўтара. Ва ўсякім разе, чытач, настроены на спачуванне старому чалавеку, які вяртаецца з балніцы, раптам насцярожваецца: Самусік збіраецца аддзячыць сваім дзесям за тое, што яны праведвалі яго, хворага. («Самі адкажуцца — унукам абнові куплю»). Значыць, ёсць нешта ненармальнае ва ўзаемаадносінах сямейнікаў, калі выкананне звычайных кроўна-родных маральных абавязкаў захочваецца такімі, «матэрыяльнымі, падзякамі». Значыць, нешта парушана ў ланцужку гэтых адносін. І ўжо сама назва апавядання «Ішоў чалавек» высвечваецца інакшым бокам, набывае больш шырокае, падтэкставае, абагульняючае значэнне: як ішоў, куды і да чаго прыйшоў чалавек? Насцярога падвойваецца тады, калі Самусік кідае шафёру, што зчыліва падвозіў яго, быццам звычайнае: «сустранемся — разлучыся».

Але ўжо было да гэтага: то незразумелае адмаўленне ад дапамогі дзяцей, то пачуццё ўдзячнасці ім, то хлусня шафёру пра Алёну Дольнік з Зуброў. І пачынаеш разумець, што вельмі няпростая фігура гэты стары Паўлюк Самусік, чалавек, які надта ўжо ведае цану грошай.

Зрэшты, якраз не матэрыяльнае, а духоўнае пастаўлена ў цэнтр апавядання. Аўтар хо-

раша піша пра Самусіка там, дзе ён выяўляе сябе як чалавек працы. І рэзка мяняецца інтанацыя там, дзе ўладу над Самусікам бяруць грошы. Асабліва ў сцэне, дзе Алена расплачваецца за зруб. Хоць і не ў грашах справа, Самусік тут як бы гомсціць некаму, нават не Алене, а камусьці, за тое, што ён, цясляр, хто, здаецца, ужо адной сваёй працай павінен прыносіць шчасце ў зрубленыя хаты, не можа жыць паўнакроўным жыццём. Быццам і сярод людзей, а на справе — праз усё жыццё адзін. І поруч нікога, хто б быў шчаслівы ад судачынення з ім. Адсоль і боль за Самусіка ў аўтарскім апавяданні.

Увогуле, кніга прываблівае палкім нераўнадушшам п'сьменніка да таго, што адлюстроўваецца ў яго творах.

Актыўны, непрыхаваны аўтарскі пратэст адчуваецца адразу, як толькі справа тычыцца хоць самага дробязнага парушэння чалавечага ў чалавеку, духоўнага. Для п'сьменніка дарагія людзі з чыстай, незаплямленай душой, адкрытай для чуласці і спагады, добра і справядлівасці. Гэта з найбольшай паўнатой выяўляецца ў кароткіх апавяданнях Л. Калодзежнага.

Апавяданні такога тыпу — імпульсіўныя ўсплёскі, эмацыянальна-валявыя, імгненныя зрухі ў мастакоўскай душы, у якіх выразна высвечваецца сутнасць аўтарскага крэда, аўтарскай пазіцыі. У гэтых апавяданняў своеасаблівы жанравыя законы. Сцісласць формы патрабуе вялікай скандэсанасці зместу і далікатнай мастацкай шліфоўкі. Цеціва фразы, як пісаў Ж. Рэнар, павінен «стрэліць». Гэты «стрэл» ёсць у творах Л. Калодзежнага. Удалы ён у цудоўным абразку «Нямая». Старая вучылася гаварыць, і першае вымаўленае ёю слова было «Ма-ма-ма!»

Аднак, як гэта ні дзіўна, менавіта абвостранае непрыняццё крывадушнасці і абывакавасці ў чалавеку і да чалавека вызначыла не толькі ўсе лепшае ў апавяданнях Л. Калодзежнага, але абумовіла і пэўныя іх недахопы.

Л. Калодзежны моцны там, дзе ён ідзе ўслед за логікай жыцця. Тады пераконвае і логіка характараў. Аўтару ве-

рыш. Верыш і неспадзяваным, на першы позірк, паездкам лірычнага героя «па спакой» («Паездка па спакой»), і гэткаму ж нечаканаму рашэнню Антона Дзіям'явіча вярнуцца ў сваю вёску («Трэція поўні»), бо чалавек, які пакінуў звычайнае асяроддзе, які яшчэ не ўжыўся ў новым (а Антон Дзіям'явіч, відаць, і не зможа ўжыцца ніколі), здольны на самыя розныя ўчынкы, прадиктаваныя больш сэрцам, чым розумам.

У тых жа выпадках, дзе рашэнне праблем падпарадкавана хутчэй волі аўтара, чым унутранай логіцы гэтых праблем, на паверхню выбіваецца аголеная тэндэнцыя, што ў невялікай ступені збыднёе, вобразы, робіць іх сумнымі і нецікавымі. Ад празмернага імкнення падказаць чытачу жаданае для аўтара рашэнне пазбавілася прывабнасці, напрыклад, апавяданне «Гарохава лапаткі». Нават больш таго, твор страціў сваю самастойнасць, стаў проста эскізам ці, магчыма, накідам да рэчы больш значнай.

Асабліва крыўдна сустракаецца апавяданні, якія робяць уражанне як бы і не зусім абавязковых ні для аўтара, ні для зборніка ў цэлым. Скажам у першую чаргу тычыцца замалёўкі «Смерць бусла». Дзе-ля чаго была пераказана славуцкая гісторыя птушынай вернасці? Хіба што дзеля таго, каб яшчэ раз пераказаць нас у тым, што Л. Калодзежны — здольны літаратар. Стары недахоп, што знізіў вартасць «Аўсянага звону», аказаўся не пераадолены да канца ў новай кнізе. Час ад часу ўнікае адчуванне таго, што мы зноў сустраляем тут з ілюстрацыяй да даўно вядомага, адкрытага, чытанага. Таленавітай, але ўсё-такі ілюстрацыяй. П'сьменніку, які ўмее спалучыць прафесійнае ўмельства і пільны, уважлівы позірк на жыццё, аўтару строгаму і ўдумліваму, якім варта лічыць Л. Калодзежнага, трэба было б пашчыраваць над таямніцамі першаадкрывацця. І мы, мяркуючы па ўзроўні п'сьменніцкай і грамадзянскай сталасці гэтага празаіка, маем права чакаць ад яго арыгінальнага паказу складаных жыццёвых праблем у адпаведнасці з логікай жыцця.

Ігар ЖУК.

АРЫГІНАЛЬНЫ ДАПАМОЖНІК

Нямала часу ў даследчыка адбірае пошук патрэбнай літаратуры. Таму заўсёды з прыхільнасцю сустракаецца выхад таго ці іншага бібліяграфічнага даведніка.

Нядаўна Дзяржаўная бібліятэка БССР імя У. І. Леніна выдала даведнік «Беларусь у друку XIX — пачатку XX стагоддзя. Бібліяграфія на замежных мовах». У ім даецца апісанне кніг, артыкулаў, якія былі апублікаваны на замежных мовах і ў якіх змешчаны звесткі па гісторыі, краязнаўстве, гісторыі права і медыцыны, эканоміцы Беларусі. Пакуль выйш-

ла толькі першая частка гэтага паказальніка літаратуры. У другой частцы будзе апісана літаратура па гісторыі культуры Беларусі.

Бібліяграфічны даведнік — вынік карпатлівай працы яго складальніка М. Васілеўскай. Яна выкарыстала матэрыялы 11 бібліяграфічных паказальнікаў на польскай мове, прагледзла вялікую колькасць каталогаў маскоўскіх і мінскіх бібліятэк, кніг і часопісаў. У даведнік уключаны назвы амаль дзвюх тысяч кніг і артыкулаў пра Беларусь, выдадзеных у XIX — пачатку XX ст. на польскай, нямецкай, французскай, англійскай, чэшскай, лацінскай мовах.

У кнізе прадстаўлены публікацыі легальнага друку таго часу. Вядома, што ў гэтым дру-

ку ацэнка рэвалюцыйнаму і нацыянальнаму вызваленчаму руху давалася галоўным чынам з пункту гледжання пануючых класаў. Выключэннем з'яўляюцца даволі буйныя раздзелы з матэрыялам аб паўстаннях 1830—1831 і 1863—1864 гг. Напрыклад, у раздзеле пра другое паўстанне можна знайсці назвы кніг, артыкулаў пра чырвоных — К. Каліноўскага, В. Урублеўскага, З. Серакоўскага. Тут і біяграфічныя нарысы, і мемуары, і дакументы. Напрыклад, у кнізе А. Гілера «Гісторыя паўстання польскага народа», што выйшла ў 1867 г. ў Парыжы на польскай мове, змешчана «Пісьмо з-пад шыбеіцы» К. Каліноўскага.

Наогул, большая частка даведніка адведзена літаратуры па гісторыі Беларусі. Цікавы атрымаўся раздзел па дапаможных гістарычных дысцыплінах — археалогіі, нумізматыцы, геральдыцы. Асобныя кнігі, названыя ў гэтым раздзеле, аказаліся, па сутнасці, адкрытымі для спецыялістаў упершыню. Праўда, не трэба было залічваць археалогію ў разрад дапаможных гістарычных навук.

У асобным раздзеле змешчана надзвычай цікавая публі-

кацыя крыніц па гісторыі Беларусі ад перыяду Кіеўскай Русі. Тут назвы летапісаў, хронік, метрык, запісаў замежных падарожнікаў, мемуараў дзёнікаў, твораў эпістальнага жанру. Гэты раздзел, бадай, самы патрэбны для даследчыка гісторыі Беларусі.

Літаратура, згрупаваная ў раздзеле «Права», дазваляе даследаваць не толькі развіццё прававых устаноў, але і сацыяльнае жыццё, эканоміку, знешнюю палітыку на працягу некалькіх стагоддзяў. Цікавы бібліяграфічны матэрыял па розных галінах эканомікі Беларусі ад старажытных часоў да пачатку XX ст. даецца ў раздзеле «Эканоміка».

Кожная назва ў даведніку суправаджаецца перакладам на рускую мову, іншы раз пераклад дапаўняецца кароткімі, але ёмістымі звесткамі аб змесце публікацыі. Добра, што кніга мае два паказальнікі: імён і геаграфічны.

Нягледзячы на асобныя недахопы, даведнік, складзены М. Васілеўскай, — арыгінальная з'ява ў нашай бібліяграфіі, вартасць яго цяжка пераацэніць.

В. ФЯДОСІК,
дацэнт Мінскага інстытута культуры.

Уладзімір КАРЫЗНА

Максіму Багдановічу

Прышоў ты ціха да нас,
калі
Мяцеліца завывала,
Лез у хату мароз праз вуглы,
І ў вокнах святла было мала.

У бубны дахаў
І ў сэрцы людзей
З халоднага поля
Біў вецер-ліхадзей,
Завейная доля.

На ўсю Беларусь
быў адзіны аркестр —
З людзьмі весяліўся,
Журыўся,
І граў у ім

векавечны наш лес,
Мяцеліцы
І вятры ўсел

Жадаў ты вясны
Для любімых ніў,
Цяпла шукаў смела.
Ты зорку сваю
над зямлёй запаліў —
І ад яе пасвятлела!

Яшчэ з вясны
на дрэве ён засох,
Ды вецер не занёс яго ў пясок,
Не кінуў у раку: пашкадаваў,
Яго з галінкі нават не сарваў.
І ён сабе так ціха правісеў,

Аж докуль восень
Не дайшла да дрэў
І не ўзмахнула
выстылым крылом,

Халодным не азвалася дажджом, —
І лісце,

што шумела і расло,
Што з птушкамі лагодна спеў вяло,
Што апякло зялёную далонь
Аб навальнічны трапяткі агонь, —
Паволі вянуць пачало,
Жаўцець:

Раз лецечка прайшло —
пара ляцець...
Як бы ўсхадзіўся жоўты акіяні!
Як бы магутны заіграў арган!
І вось пад гэты шум,
бы незнарок,

Зляцеў і той —
даўно сухі —
лісток...

Нідзе
так доўга
сляды
не застаюцца —

Ні на снезе,
Ні на бэзе,
Ні на небе,
Ні на шашы...
Нідзе

так доўга
сляды
не застаюцца,
Як на душы!

Нішто
так моцна
не апякае —

Ні пужка,
Ні папрукка,
Ні крапіва
І ні лаза...

Нішто
так моцна
не апякае,
Як крыўды сляза!

Народная песня

Генадзю Іванавічу ЦІТОВІЧУ

Пад сініцы спеў
І звон коскі;
Праз гушчар дажджу
І ў мароз

З году ў год,
з году ў год
З кожнай вёскі
Па праменьчыку
Ты ў сэрцы нёс.

І нясеш,
І нясеш бясконца,
Ды ці ў сэрцы ўтрымаць святло!
Ты адкрыў яго,
Выпусціў сонца —
І яно ва ўсе яокны пайшло!

Пра паэзію

Многа і нудна гаворым пра вершы,
Тэму сухую бясконца грызём:

ПРОЗА

Учыць ЗВАНOK ля дзвярэй.
Эма падыходзіць да дзвярэй,
адчыняе.

У парозе стаіць Сярожа. Ён потны, чырвоны, быццам за ім зараз нехта гнаўся і вось-вось павінен быў дагнаць. Сярожа расхрыстаны, далей ужо і няма куды, — у куртачцы, якую звычайна апранае ў школу, адарваны верхні гузік, зверху кашуля расшпілена, цяпер на тоненькай шыі відаць ключ ад кватэры, што вісіць на шнурку. На штанах гразь, быццам паўдня на каленях поўзаў. І да ўсяго гэтага — сіняк пад вокам і прыпухлая верхняя губа, якая надае яму нейкі зусім чужы выгляд.

Чамусьці Эму ўражае не сіняк пад вокам і не прыпухлая губіна, а вось гэты ключ ад кватэры, што вісіць, матляецца на тонкай шыі і які, каб не згубіць, Сярожа носіць з раніцы да вечара, бывае, што з ім і спаць кладзецца... — Божухна, што ж гэта такое? — нарэшце ўспясквае рукамі Эма. Яна рашуча ўцягвае Сярожу ў кватэру і зачыняе дзверы. Затым яна гэтак жа рашуча, не азіраючыся нават, цягне яго за сабою на кухню. Паставіўшы яго пасярэдзіне кухні і зноў, торкаючы на яго пальцам, як на нешта чужое і застылае, гучна пытае: — Што гэта такое? Я цябе зараз проста знявечу за гэта... Ты хоць думаеш, што ты робіш? У цябе галава на плячах, ці няма яе, качан капусты расце?..

Эма так хочацца парадку. Яна, адпраўляючы Сярожу ў школу, заўсёды стараецца яго вымыць, стараецца, каб на ім усё было чысценькае і адпрасаванае, яна стараецца, каб ніхто, ніводзін чалавек не мог папракнуць яе ў тым, у тым... І няўжо Сярожу даражэй за яе клопаты гэты будзь ён тройчы пракляты двор, гэтыя басякі, якія ўстройваюць вечныя бойкі і сінякі. Дойдзе да таго, што некалі дамоў без вока прынясуць. Няўжо яна, маці, так і не зможа, не здолее перавучыць яго, адвучыць ад дурных нявяхаваных звычак і замашак, якія няпрошана-нявучана прыліпаюць да яго. Як што добрае, дык не надта ліпне... Яна столькі сіл аддае чысціні і парадку, а ён, а ён... Як знарок паводзіць сябе, як дразнячыся... І тут Эма не вытрымлівае, шлёпае далонню па ягонай віхрастай потнай галаве:

— Дакуль гэта будзе цягнуцца, дакуль, я пытаю? Ты на піяніна сягоння іграў? Іграў, я пытаю?

Сярожа маўчыць. Калі б ён трохі адгаворваўся, апраўдваўся, але ён маўчыць, і ў ягоным маўчанні Эма бачыць нязгода з яе жаданнямі і памкненнямі, яна адчувае, што сваім маўчаннем Сярожа як бы хоча ёй сказаць: «А да лямпачкі мне тваё піяніна... Як хадзіў на двор да басякоў, так і буду хачыць сваё канчатковае паражэнне. Яна ніяк не здолела пераламаць яго на свой лад, нешта ўжо ёсць у Сярожы такога, да чаго ён не падпускае яе, маці, самага, здавалася б, блізкага чалавека. Тыя дваровыя басякі, аказваецца, даражэй яму за гэты парадок і чысціню, за яе, нават...»

Горад, гарадское жыццё... Так атрымалася, што гэтыя, здавалася б, простыя словы кожным чалавекам успрымаюцца і асацыююцца па-рознаму. Для адных гэта — шум, тлум, мітусня, а для другіх — сродак дасягнуць пэўных вышынь і здабыткаў у культуры, навуцы... У сваім рамане «Доказ ад процілеглага», урывак з якога прапаную чытачу, мне хацелася б разгледзець некаторыя маральна-этычныя аспекты жыцця гараджаніна. Аўтар.

дзіць, як біўся, так і буду біцца...» І таму, ад крыўды і разгубленасці, Эма б'е далонню па шчацэ Сярожу яшчэ раз, яшчэ... І тое, што Сярожа і зараз маўчыць, не думае прызнаваць сваю віну, надае яшчэ злосці і яна ўжо не не можа стрымаць сябе... А потым Эма нечакана з жахам апамтаваецца: божухна, што ж гэта я раблю... Ён жа — дзіця яшчэ, нічога не разумее... Яна глядзіць у вочы Сярожу і мо ўпершыню бачыць там такую злосць і нянавіць, якую — гэта таксама ашаламляе — ніколі і ніяк не зможа пераадолець і змаціць. Быццам яна ва ўсім вінавата, а не ён... І тут Эма разумее, што Сярожа — не дзіця, а мужчына.

Божухна, што ж з ім рабіць? Самі сабою рукі нечакана наліваюцца такім цяжарам, што яна тут жа іх апускае і яны павісаюць, як штосьці зусім непатрэбнае.

— Ідзі, ідзі зараз жа ў ванну і скідай з сябе ўсё гэта, — вось што яна можа сказаць. А што яшчэ? Сярожа памалу сцягвае з шыі шнурок з ключом, кладзе ключ на стол і гэтак жа памалу ідзе ў ванну. І ў гэтай запаволенасці і маўкліваасці Эма ба-

ўвесь вечар першыя словы. Якім бы тонам яны ні былі сказаны, але яны ўсё ж — словы, словы, а не гэтае зацятае незразумелае маўчанне. — Давай я табе спіну памыю. — Я сам. — Ну, добра, добра ты сам мыйся, толькі я табе патру. Там жа ты сам не дастанеш. — Толькі я ў плаўках буду. — Добра, добра, будзь сабе і ў плаўках. Давай, залазь у ванну. Я вот зараз вады цёпленькай напушчу. Вот так... А цяпер — падстаўляй спінку. Вот... Дзе наша мачалка, дзе наша мыла?.. Яна стараецца гаварыць і гаварыць. Так нашта лягчэй. Тады, як гаворыш, тады і думаецца меней, тады і не так балюча на душы... Які ён худы! Другія дзеці нейкія паўнашчокія растуць, пухлыя, а ён — такі худы і бледны. І да ўсяго гэтага частыя бойкі. З яго здароўем толькі і біцца. Навошта яны яму, што ён хоча некаму даказаць? Чаго яму не хапае? Піяніна ёсць, хлеб і адзенне — таксама, ва ўсякім разе не горш ён апрануты і накармлены, чым у другіх, а вот, аказваецца...

Васіль ГІГЕВІЧ

Эма разгублена стаіць на кухні. Мо ўпершыню яна не ведае, што рабіць. Дагэтуль, што б сабе ў яе жыцці ні было, але яна заўсёды ведала, што рабіць далей, дзе выйсе. А вось цяпер яна сутыкнулася з такім... Праз якія пару хвілін яна падыходзіць да ваннай, бярэцца рукою за дзверы. Але дзверы ваннай зашчэплены знутры. — Сярожа, — цяпер ужо другім, нашмат лагаднейшым голасам гаворыць Эма. Маўчанне. — Сярожа, адчыні. Адчыні, чуеш, — спачатку паявілася жаданне забухаць кулаком у дзверы, сарваць той кручок і, уварваўшыся ў ванную... Але праз сілу Эма стрымлівае. сябе, разумее, што сілаю і злосцю яшчэ болей адштурхнеш ад сябе Сярожу. І таму толькі і застаецца, што пакусаць ад бяссілля вусны і ўмольна гаварыць: — Сярожачка, сыноч... Дзверы адчыняюцца. Сярожа ўжо распрануты стаіць ля ваннай. Ён стаіць у плаўках... Божухна, ён ужо — у плаўках... — Ну, што ты хацела? — нарэшце першыя словы чуюцца ад Сярожы. За

Верш — гэта стог завершаны
Ці бясформенны чарназём?..

Паэтычныя дуэты
І хоры прарочым —
Божачкі, колькі было ўжо такіх!
А вершы —

як пеўні,
пыльна
лапочуць,
Ды ўзняцца не могуць
Да сэрцаў людскіх.

Часам бываюць радкі і вартыя,
Ды ад таго на душы не святлей,
Што многія вершы,
Як і іх аўтары,
Трымаюцца, дзе цяплей—
Глядзіш, ужо і пастаўлена крэсла.
А шчырае сэрца
спальвае жаль:
«Іван Дамінікавіч, кепска...
Працуем, а нас не чытаюць амаль...»

Хадзіць да паэтаў даўно перасталі,
І гэта варта
вялікай слязы...

Здаецца, Купала сышоў з п'едэсталя
І моўчкі пайшоў,
Каб нарэзаць лазы...

Расхрыстаны
ступай
ў каласы,

Што ўзняліся,
Як цёплыя далоні.
У залатым і чуйным іх палоне
Пачуліся, здаецца, галасы.
Мінулых дзён ці ветру галасы?
А можа, гэта дзіўныя напевы,
Якія паўплылі рака і дрэвы
У мелодыю жытнёвае красы?!

Як некалі, п'яніць жытнёвы пах,
Плыве, плыве ён дзень і ноч над нівай...
Шкадую,
што не чую песні жніўнай,
І рад я,
што не бачу больш сярпа.

Гукі вальса чароўныя,
Запаланілі нас вы —
Світальныя і вечаровыя,
З яснасцю сінявыя.

Помнім час навальнічны.
Паміж гарачых баёў
Вы золкай вадою крынічнай
Сэрцы паілі байцоў,

Салдацкую долю лашчылі
На горкай, суровай зямлі,
Як вочы спагаднай матчыны,
Што верасам узышлі.

І сёння аж расцвітае
Ад вас вечаровая сіль...

Вясну танцаваць запрашае
Пад гукі чароўныя сын.

БРЭСЦКАЯ ВЯСНА

Літаратары трох рэспублік (злева направа) — Алесь Каско (Жабінка), Пятро Мах (Луцк), Мікола Пракаповіч і Уладзімір Калеснік (Врэст), Алесь Разанаў (Мінск), Віктар Дроннікаў (Арол) і Васіль Захарчук (Жабінка).
Фота Э. КАВЯКА. (ВЕЛТА).

60-годдзю ўтварэння СССР было прысвечана ў горадзе над Бугам традыцыйнае свята «Брэсцкая вясна». На вуліцах і плошчах, у парках і скверах пагранічнага горада выступалі мастацкія калектывы з РСФСР, Украіны і Беларусі, адбываліся сустрэчы з ветэранамі вайны і працы, перадавікамі вытворчасці, пісьменнікамі трох братніх рэспублік, сваё майстарства дэманстравалі спартсмены.

— Яны ж, мусіць, і дарагія, гэтыя сабакі,— Эма і сапраўды пачынае вагацца: купляць ці не купляць. Паабяцаць нядоўга, а вот купіць...— Ці ж ты першы хочаш цяпер сабаку мець? А ў нас і без сабакі каторы месяц доўг вісіць, на рабоце хоць ты і не паказвайся.

— Дык ты мне, мама, нічога не купляй. Нічога. Я і ў старым пахаджу, а ты толькі купі мне маленькую аўчарачку.

— Ну, добра, добра, не плач толькі, я ў Мальвіны спытаю, колькі гэтыя аўчаркі каштуюць.

І ў гэтым плачы дзіцяці, як і ў ягонай просьбе Эма адкрываецца штосьці такое, куды дагэтуль старалася і не глядаць.

Тады, як другі раз падавала на развод, яна пра гэта нават і не думала, думалася тады, што з усім справіцца сама. Няўжо, думалася некалі, не справіцца: аліменты ёсць і будуць, ды і не-благія, сама яна зарабляе не меней любога мужчыны — так што, скажыце, навошта ёй танцаваць пад чужую дудку, навошта?.. Зараз жа — раўнапраўе, кожны можа жыць так, як яму хочацца, ніхто нікому не ўказ, і таму нечага некаму кланяцца, абмываючы, гатовячы абеды і сяданкі, праводзячы штодзённа па дзве-тры гадзіны на кухні ў той час, як другія глядзяць тэлевізары, ходзяць па тэатрах, ездзяць па экскурсіях... Гэта ж — яе жыццё, не чорта лысага, а — яе, адзінае і непаўторнае, і, калі на тое пайшло, чаму гэта яна павінна ахвяраваць яго на чыноўцы карысць, на таго чалавека, які, вярнуўшыся з работы, толькі і можа, што ўсеўшыся ў крэсла, уталопіць раўнадушныя вочы ў газету, у гэту выратавальную газету...

Так думалася Эма тады, як падавала другі раз на развод.

— Сярожачка, сыноч мой,— толькі і можа сказаць Эма, прыціскаючыся вуснамі да мокрай галавы Сярожы. Яна адчувае сваю страшэнную віну, якую, гэта таксама адчувае, ніяк і нічым не замоліць перад Сярожам. У чым яна вінавата, у чым?

Узяўшы вафельны ручнік, Эма выцірае мокры Сярожаў твар.

— Давай, я сам, не трэба мяне выціраць,— Сярожа адварочвае галаву і бярэ ручнік.

Пазней яны садзяцца вячэраць.

Цяпер яны ўжо мірныя, як між імі нічога і не было. Матляючы нагамі, Сярожа гаворыць пра школу. Як і дагэтуль. Як і ў іншыя вечары. Але пра тое, што ў яго было сягоння там, на двары, — ні слова. І таму зараз Эма разумее, што сягонняшні вечар нешта змяніў у іх адносінах. І таму зараз, што б сабе Сярожа ні гаварыў, усё гэта — толькі

знешняе, верхняе з усяго таго нявыказанага, што маецца ў душы Сярожы.

І што ёй, магчыма, ніколі не выкажа. Зноў чуюцца ўсё той жа меладыйны званок для дзвярэй.

— Я адчыню, мама,— Сярожа кідаецца да дзвярэй. Ён заўсёды кідаецца страляю да дзвярэй, калі хто звоніць. Як быццам чакае, што зойдзе нехта такі, такі...

— Ну, здравствуй, Сярожачка,— чуюцца напеўны голас Мальвіны.— Ой, як ты выцягнуўся! Ты ўжо скоро вышэй мяне будзеш. Вот табе ад мяне. А ты, Пальма, сулакойся. Сулакойся, кажу...

Эма выходзіць з кухні і бачыць Мальвіну, ля ног якой бегае маленькая кудлаценькая балоначка. Беленькая і вымытая. Ззаду стаіць Сярожа, трымаючы ў руцэ шакаладку. Ён глядзіць на Пальму і нечаму свайму ўсміхаецца.

— Привет-ет, падруга,— Мальвіна ўсміхаецца.

— Привет,— Эма таксама не стрымлівае ўсмешку. Затым, глянуўшы на Сярожу, Эма гаворыць: — Сярожа, калі ты пад'еў, ідзі ў спальню і садзіся за ўрокі. Хуценька.

— Добра, мама, іду, іду,— сягоння Сярожу двойчы загадваць не трэба. — Мама, ты ж толькі не забудзься, пра што мы з табою дагаварыліся.

— Не бойся, не забудуся. Гэта ты забываеш, што я табе кажу.

Сярожа знікае ў спальні. Эма і Мальвіна ідуць на кухню.

— Што гэта ў вас за таямніцы Мадрыцкага двара? — Мальвіна здымае з сябе модную спартыўнага пахрою балоневую курткачку, сцягвае з галавы вязаную шапачку і аддае ўсё гэта ў рукі Эмы.

— Ды вот, ён мяне замучыў проста... — Эма нясе ў прыхожую адзенне Мальвіны і, вярнуўшыся на кухню, заканчвае:

— Прыстаў да мяне: купі яму сабаку і — усё... Хоць ты з-пад зямлі дастань. Ды і не абы-якую, аўчарку... Такую, як у цябе, не хоча. Дык вот, я з табою хачу параіцца — ці варта звязвацца. У цябе ж ужо каторы год.

— Ну, дарагая мая, — Мальвіна дастае са скуранай сумачкі цыгарэты ў прыгожай бліскачуй цэлафанавай абгортыцы, прыкуруўшы, нетаропка, з яўнай асалядою, зацягваецца, а потым, адтуруўшы фарбаваныя вусны, павольна выпускае дым, садзіцца ля стала на белую табурэтку і рашуча па-мужчынску закідае нага за нагу — у Мальвіны сягоння новыя фірменныя штроксы, якія так падыходзяць да курткачкі і да гэтага каляровага, з блакітнымі кветкачкамі, батнічка, які шчыльна аблягае паўнаватае цела: — Як палка даказвае наша агульная знаёмая Ала Пугачова, не ўсё ў наш час

і каралі могуць. Дык то ж — каралі... Ты ж са мною не раўняйся. У мяне бацькі ёсць. Я Пальму амаль што і не ваджу гуляць. А табе калі ёсць час з сабакам вазіцца? І гэта ж работка — на кожны дзень.

Эма маўчыць. Канечне, ёй з Мальвінаю не зраўняцца. У Мальвіны маці пенсіянерка ўсё рыхтуе і мые, Мальвіне ні аб якой гаспадарчай рабоце галава не баліць, у Мальвіны ўсё яшчэ працягваецца студэнцкае жыццё. З беганіаю на канцэрты замежных ансамбляў ці артыстаў, з беганіаю на выстаўкі, з абмеркаваннем новых мод і новых фасонаў, з турпаходамі ў час адпачынку. Хоць Мальвіне ўжо — за трыцятку.

Эма глядзіць на левую руку Мальвіны, у якой яна трымае цыгарэту і на якой ярка жаўце залаты пярсцёнак. Ёй успамінаецца, як Сярожа плакаў у ванне, як уздрыгвалі ягоныя плечы. Адганяючы гэты ўспамін, Эма рашуча пытае:

— А дзе ж усё-ткі шчаныя купіць? Не дварнягу, канечне. Каб у кватэры можна было трымаць.

— Дарагая мая, ты — як сягоння на свет нарадзілася... Гэта ж цяпер — цялая праблема. Цяпер жа кожная паважваючая сябе сям'я марыць завесці сабаку. І, канечне, не дварнягу,— Мальвіна бярэ са стала сподак і збівае ў яго пальцам попел з цыгарэты. Ногі ў Мальвіны чырвоныя ад лаку і прадаўгаватыя, аж здзіўленне бярэ, як можна адгадаваць такія ногці.— Каб ты адразу магла ўявіць усю складанасць гэтай праблемы, я табе прывяду факты. Жывыя, так сказаць. Кажуць, у Маскве ёсць клуб сабакаводаў. З філіяламі ў розных вялікіх гарадах — у Кіеве, напрыклад, у Алма-Аце... Уступіць у той клуб можна не кожны. Членства даецца толькі таму, у каго надта ўжо пародзісты сабака. І калі гаспадары даглядаюць таго сабаку па ўсіх правілах. Каб чыстая-чыстая лінія была, пра пашпарт я ўжо і не кажу... Вот я з Пальмаю туды, мусіць, не трапіла б — радаслоўнай няма. Дык вот слухай далей. У тым клубе, як і ва ўсіх клубе, ёсць праўленне, якое кіруе ўсёй работаю, яно ж і кантралюе, як члены клуба сваіх сабак кормяць і даглядаюць. Дапусцім, сабаку трэба карміць толькі свежай гавяджай выразкай. Паўтараю, толькі свежай. А гаспадары гэтага не робяць. І тут пра такое безабраззе стае вядомым членам праўлення. Дапусцім, як гэта ў нас вядзецца, ананімку нехта там накатаў. Тут жа, маментам, складаецца камісія, афармляюцца камандзіроўкі, бяруцца білеты на самалёт і — фіюць — грозная камісія з членаў праўлення да пакрыўджанага сабакі кіруе. У Кіеве ці ў тую ж Алма-Ату. Правяраюць, ці ёсць у саба-

кі асабісты пакой, ці кормяць яго свежай выразкай. Калі не — штраф гаспадарам, а то — і членства могуць лішыць, гэта — не жартачкі. Вот так-то, дарагая мая. Як сказаў наш агульны знаёмы Валерыў Высоцкі, тут на водку денег не хватает... Так што нам з табою да таго членства яшчэ — хо-хо — топаць ды топаць... — Мальвіна зноў і зноў соладка зацягваецца...

— Дык усё ж такі, колькі будзе каштаваць?

— Ну, недзе ля сотні. На меншае ты і не разлічвай. Гэта — калі па знаёмству. З рук, выбракоўка... Я мягу папытаць, калі табе так трэба.

— Ну, спытай, спытай Мальвіна,— праз адчыненыя дзверы кухні Эма глядзіць на кнігі, што ў кніжнай сценцы стаяць. Мала, ой, мала засталася! Калі што, скажаш, я памяняюся на кнігі. З серыі сусветнай класікі.

— А Булгакаў у цябе ёсць? Ці хаця б — Маркес?

— Не, няма.

— Ну, ладна, не гаруй надта, я спытаю. А ўвогуле, хопіць пра сабак. Гэта — бясконца тэма. Іх і так у нашым горадзе, як я нядаўна чула, толькі зарэгістраваных некалькі дзсяткаў тысяч. Гэта — афіцыйныя дадзеныя. А неафіцыйныя якія? І яшчэ, я цябе загадзя папярэджваю, глядзі, каб Сярожа лішая не падхапіў. Мыць трэба будзе сабаку. Кажуць, зараз дужа шмат дзяцей з лішайнямі. Бальніцы завалены.

— Ды вымыю ўжо, вымыю... — Эма падымаецца з табурэтка і пачынае наводзіць на стала пародак: прымае брудныя талеркі і ставіць чыстыя. З халадзільніка вымае тоўстую двухрублёвую каўбасу і наарае яе кавалачкамі ў талеркі.

— Зараз мы з табою перакусім трохі, кавы пасля вып'ем,— цяпер, пасля размовы з Мальвінаю, Эма лягчэй трохі. Як цяжар з плячэй скінула. І цяпер ужо забываецца ўсё тое, што турбавала зусім нядаўна, думаецца, што воль купіць сабаку і ўсё — усё будзе само сабою вырашаным.

І таму цяпер можна спакойна гаварыць Мальвіна.

— Слухай, дарагая мая, калі б ты ведала, што я дастала? — загадкава гаворыць Мальвіна і крывіць вушны ва ўсмешцы.

— Што такое?

— Дзева, абалдзееш зараз,— узяўшы скураную сумачку, Мальвіна пачынае ў ёй корпацца.

Эма глядзіць на тонкія дагледжаныя рукі Мальвіны: што ж яна сягоння прынесла? Мальвіна кожны раз прыносіць штосьці новае і незвычайнае. І часта такое, ад чаго вочы на лоб лезуць...

ТЭАТРАЛЬНЫЯ ДАЛЯГЛЯДЫ

Вось што сказаў адзін з дасведчаных тэатралаў, які вельмі ўпадабаў спектакль: «Пра яго варта напісаць! І абавязкова — з агаворкамі. Без агаворак — гэта простая лісліваць, а каму яна патрэбна?»

Сапраўды, пастаноўшчыкі мюзікла «Мая цудоўная лэдзі», відаць, і так ужо стаміліся ад вусных кампліментаў у адрас іх новай работы. Да таго ж, камплімент — не лепшы спосаб падтрымаць труп, якая зноў апынулася ў становішчы так званай «няпоўнай сям'і»: лайшоў з нашага тэатра мюзікаеды — каторы ўжо — галоўны рэжысёр. Таму, насуперак вядомым песенным радкам, прапаную: сёння давайце не гаварыць адно аднаму кампліментам. Бо ўслед захопленасці просіцца слоў колькі па шчырасці... І ўсё ж менавіта па шчырасці мы вылучаем спектакль «Мая цудоўная лэдзі» (рэжысёр — пастаноўшчык С. Штэйна, мастак А. Марозаў, балетмайстар В. Бутрымовіч, музычны кіраўнік і дырыжор А. Лапуноў) як найбольш прыцягальны ў сённяшнім рэпертуары гэтага тэатра.

Калі ў фізіцы ёсць закон прыцягнення, дык у мастацтве, мусіць, — закон прыцягальнасці? Які ж яго «механізм дзеяння» ў гэтым канкрэтным выпадку?

Па-першае, драматургія... І вядомая многім, любімая музыка. Радаслоўная самага сюжэта, якая вядзецца ад антычнага міфа пра Пігмаліёна і Галатэю — праз «Пігмаліёна» Б. Шоу да лібрэта А. Д. Лернера, багатая на ўдалыя версіі і правалы на драматычнай сцэне, у кіно, у харэаграфіі... Пастаноўка папулярнага мюзікла Ф. Лоу па матывах п'есы Б. Шоу — яшчэ адна галінка гэтай радаслоўнай, і ўжо таму прыцягальная.

Па-другое, адносная навізна

жанру: у нешматгадовай гісторыі Дзяржаўнага тэатра музычнай камедыі БССР гэта першая і адзіная пакуль пастаноўка мюзікла.

У мюзікле ж, як вядома, спалучаецца сучасная музыка з драмай. І гэтым ён адрозніваецца ад «сваякоў па сцэне» — ад класічнай аперэты і ад жанру музычнай камедыі. Прычым (так меркавалі і ўдзельнікі навукова - практычнай кан-

якця нібыта пудзяцца: калі ж скончыць сваю песню партнёр! — хіба што не глядзяць думаліва яму ў рот... Вядома, пасля гэтых уражанняў куды цікавей пабачыць шматнасцення, рухавыя мізансцэны «Лэдзі...»

Па-трэцяе, аўтарытэт рэжысёра-пастаноўшчыка. Гэта — як добрая рэклама, гарантыя поспеху і страхоек ад няўдач, бо глядачы ўжо загадзя настроены: хіба спектакль Штэйна

гае музычная драматургія твора, вядуць пастаноўшчыкі галоўную, лірыка - драматычную тэму. Яны звярнулі ўвагу на літаратурную крыніцу: Б. Шоу пазначыў жанр свайго твора «паэма», з паэтычнасці п'есы, відаць, і нарадзілася музыка Ф. Лоу. Вось пастаноўшчыкі мюзікла ў Мінску, як гаварылася ў адным інтэрв'ю, і задумалі «Лэдзі...» як спектакль-паэму пра стварэнне

ват на балі ў пасольстве амаль не заўважыш статычныя постаці. Кожны нечым заняты: калі і не гутарыць з партнёрам, то, хаця б, не «губляе кантакту» з уласным вобразам. А што ўжо казаць пра бал галадранцаў! Калі, напрыклад, ажывае пярэсты, у неверагодна вульгарных спалучэннях колераў, жабрачы свет, з якім развітаецца «жаніх» Дулітла, назіраць за некаторымі безыменнымі характарамі з другога, трэцяга планаў масоўкі не менш цікава, чым за танцорамі ля рампы. Толькі калі гэта густа замешанае жыццё пачынае «браздзіць», часам і паспачуваш артystам. Так, іграюць яны шчыра, са смакам, ды няма асабліва дзе разгарнуцца. Быццам заціснуты-абмежаваны яны ў сцэнічнай прасторы, і плоскае палатно маляванай дэкарацыі ўсё наступае ім на пяткі, ледзьве не гоніць у залу...

Вось, нарэшце, чацвёртае: любімыя публікай акцёрскія імёны. Як жа не «схадзіць на Гайду» ў ролі Элізы!

Нярэдка ў гэтай ролі актрысы так шчыруюць, так груба жэстыкулююць і мову перакручваюць, што і ператварэнне «у Галатэю» ўспрымаецца як мудрагелістая выхадка вульгарнай вулічнай гандляркі. Іншая Н. Гайда. Яна не ўтрыруе спецыфічную фанетыку непісьменнай кветачніцы (хаця і спывае ў першых карцінах характэрным, амаль адкрытым гукам), яе жахлівыя манеры. Яе гераіня спярша нават нагадвае мурзатае хлапанё-беспрытульніка — калі гэтайкі цікаўнай звонкагалосай «круцёлкай» з'яўляецца ў доме прафесара Хігінса. І тады ўжо, у нейкай няўлоўнай, унутранай грацыі, высакароднасці, абаяльнасці, намчае арганічны абырсы будучай лэдзі. Падалося, што актрыса часам згладжвае магчымыя вострыя вузлы малюнка сваёй ролі, быццам баючыся грубых штрыхоў, — нават на скідках, дзе злітае старанна чыннасць з твару Элізы і

ферэнцы, што праходзіла ў дні сёлетага фестывалю творчай моладзі музычных тэатраў краіны), у спектаклі «Мая цудоўная лэдзі» найбольш плённа раскрылася праца творчага калектыву, так ці іначай выявілася, нарэшце, яго жывая душа. Гэта — побач з пастаноўкамі так званых старых твораў, у якіх адчуваецца арыентацыя трупы на тыя спрэчныя, анахранічныя традыцыі, славы аперэтычныя штампы, ад якіх даўно варта адмовіцца тэатру, калі ён хоча называцца сучасным.

Уражанне, напрыклад, ад «Сільвы», ад «Вясёлай удавы» на сцэне нашага тэатра такое, быццам пастаноўшчыкі і выканаўцы мелі на мэце дэманстрацыю музыкі, спяшаючыся да яе праз усе «зоны зместу»: інтэрмедыі, рэпрызы. Ці не таму такімі няўтульнымі, неабжытым выглядаюць падмосткі ў масовых сцэнах гэтых спектакляў? Аслупянелы хор; «стопкадры» з удзелам усіх герояў,

можа не атрымацца?!

Так, у «Лэдзі...» пазнаецца спрактыкаваная, па-дзелавому цвёрдая, але не жорсткая, рука менавіта гэтага рэжысёра. Ён адразу ж проста і дакладна заяўляе пра сацыяльны сэнс спектакля, размяжоўвае яго дзейныя сілы. Па краях сцэны, перад не ўзнятай яшчэ суперзаслонай, глядач заўважае манекены: чапурысты джэнтльмен у фракі і расхрыстаны вясёлы абарванец. Гэта памятка на ўвесь спектакль: маўляў, тут суіснуюць два абагульненыя вобразы-антаганісты, Англія фэшэнебельных кварталаў і Англія трушчоб. Вось так рэзка, без прэамбул і паўтанюў, як у чорна-белай фатаграфіі, акрэслена і зафіксавана гэта рэжысёрская думка. Нават Альфрэд Дулітл, няпрошаны голец Хігінса, звернецца са сваімі сентэнцыямі на конт буржуазнай маралі не да тых, хто на сцэне, а да публікі ў зале.

Паралельна, як гэтага выма-

асобы Чалавека. З развіццём падзей на сцэне і сапраўды штосьці мяняецца не толькі ў Элізе. Вышэй чалавечая годнасць самога «Пігмаліёна»-Хігінса; «статуді» Дулітла, «Пікерынга, Фрэды — у кожнага, вядома, па-свойму...

Рэжысёрскі почырк С. Штэйна пазнаецца ў пабудове мізансцэн. Першы выхад Элізы — з аркестравай ямы (на жаль, у тэатры музычнай камедыі гэта «памышканне» аркестра не досыць глыбокае, і музыканты часам заглушаюць голас артыстка). На «краю ямы» ідзе начная размова кампаніі Дулітла з разбуджанай суседкай. Нецкаана «вынырвае» з-за парэпета набярэжнай Тэмзы стракаты беспрацоўны лонданскі люд (дарэчы, у гэтай карціне добра гучыць мужчынскі хор — хормайстры Н. Андрасова, М. Шпакоўская).

І, як заўсёды, С. Штэйна імкнецца максімальна ажывіць, індывідуалізаваць масоўкі. На-

ЗДАБЫТКІ, ЗНАХОДКІ, ПРАБЛЕМЫ...

У гэтага тэатра цяпер няма стацыянарнага памяшкання. Неўзабаве — на пачатку новага сезона — ён пераселіцца ў свой адноўлены, адрамантаваны дом, які стане намнога лепшым, чым быў раней. Гамяльчане чакаюць гэтага, а пакуль...

Касцюмы і дэкарацыі пагружаны ў машыны. Да восні Гомельскі тэатр будзе жыць на колах. Ён пакажа працоўным Гродзенскай вобласці, а таксама на Украіне спектаклі мінулых сезонаў і тыя, што створаны зусім нядаўна. Якія яны? Затрымаю ўвагу чытачоў на трох з іх.

У калектыве вырасла і заняло трывалыя пазіцыі маладое і сярэдняе пакаленне акцёраў, сярэд іх — выхаванцы Беларускага дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута. Укамплектваны і рэжысёрскія штабы. Сёння ў тэатры тры не падобныя адзін на аднаго рэжысёры — Вячаслаў Кручкоў, Валерый Бартосік і Мікалай Трухан. У кожнага свае творчыя планы, свае прыхільнасці і сімпатыі,

свой почырк. Яны розныя па ўзросце і па жыццёвым вопыце, і кожнага з іх хваляюць праблемы свайго пакалення. Таму, мабыць, стаў творчай трупам гамяльчан цікава працаваць з імі: яна цікава, што ў новай рабоце перад ёй будзе новыя ідэйна-творчыя задачы.

Так яно бывае, пра што сведчаць прагледжаныя мною спектаклі.

Напрыклад — «Дамоклаў меч» Назыма Хікмэта. У 50-я гады ў нашай краіне актыўна ставіліся п'есы турэцкага пісьменніка-камуніста, якія арганічна і натуральна ўпісаліся ў штодзённае жыццё савецкага тэатра. Вабіла майстэрства раскрыцця філасофскіх і сацыяльных праблем, прыцягвала паэтычнасць вобразаў, інтэлектуальна насычанасць і востры драматызм дзеяння. Сёння гэты аўтар не заўсёды ўспрымаецца першаадкрывальнікам новых тэатральных форм, але паранейшаму не страціла сваю актуальнасць галоўная тэма яго творчасці — барацьба за

мір. Бывае, надзённа гучыць яго сатырычнае выкрыццё ханжаства ці бюракратыі...

Вось калі глядзіш спектакль «Дамоклаў меч» у рэжысуры В. Бартосіка, дык і думаеш аб тым, якая ўсё-такі сучасная і актуальная гэта п'еса. «Я ўвесь свет адчуваю ў далонях маіх», — казаў некалі Н. Хікмет. Яго герой — А. Б. — можа жыць у любой капіталістычнай краіне, неабавязкова ў Турцыі. Тэатр не дае канкрэтных геаграфічных прыкмет. Ды якія зямныя турботы ў персанажаў спектакля: не спі ў шапку, спяшайся, хапай, рві, адбірай у іншых — інакш ты нічога не дасягнеш на гэтым свеце, у гэтым жыцці.

А. Б. (такое дзіўнае імя даў свайму галоўнаму герою Н. Хікмет) не марыў ні пра кар'еру, ні пра багацце. Былі б толькі добрымі ў яго — работа, жонка, сям'я. Звычайна чалавечыя жаданні! Удача А. Б. усміхнулася толькі тады, калі ён пайшоў на вайсковую службу: стаў лётчыкам, вазіў бомбы і не ведаў ні хвіліны спакою. Работа дала грошы, ды адбрала чалавечае шчасце. Гэта — і ёсць дамоклаў меч.

Герой увесь час натужліва, з болем думаў пра тое, што ў яго-небудзь з такіх жа, як ён, не вытрымаюць нервы, і бомбы без абвешчання вайны будуць скінуты на ні ў чым не вінаватых людзей. Мірную шчаслівую пару, якой адрасаваў сваё пісьмо-споведзь А. Б., увасабляюць архітэктар і яго жонка. Яны чакаюць дзіцяці. У пакутлівым роздуме А. Б. і сям'я архітэктара ўвасобілася, на-

ку драматурга, тэма вайны і міру.

Рэжысёр В. Бартосік выяўляе гэтую задуму дакладна, жорстка, нават няумольна. Ні ценю меладрамы, хоць у драматургічным матэрыяле яна ёсць. У п'есе злучаны ў адзіным дзеянні схематычныя яркія маскі ў стылі камедыі дэль арце і псіхалагічна складаныя характары; ёсць нават сцэны, напісаныя ў плане тэатра абсурда (з'яўленне Глухога і яго Жонкі). Каб усё гэта аб'яднаць у адзіным дзеянні сучаснага тэатра, рэжысёр абраў форму рок-опера. Адкрытая сцэна, аформленая ў метал, што стварае настрой няўтульнасці, падобна на рынг. У глыбіні сцэны — музыканты. Жывая музыка будзе гучаць на працягу ўсяго спектакля. Яна дакладная, ненадакучлівая (нампазітар Б. Гофман, вакальна-інструментальны ансамбль «Сонечны дождж»). Агні асвятляльных прыбораў адбіваюцца і зіхацца на металічнай паверхні, яны ствараюць уражанне часовасці, няўстойлівасці таго, што адбываецца. Рынг, своеасаблівае лобнае месца, выкарыстоўваецца ў моманты самых складаных паваротаў у лёсе героя. Тут ён спывае. У маладога акцёра Алега Караткевіча каларытная знешнасць сацыяльнага героя, неаблагія вакальныя магчымасці. Але галоўнае — ён паслядоўна, выразна перадае трагізм лёсу А. Б. У сцэнічных абставінах, якія прапануе рэжысёр, не гасне творчая самастойнасць акцёраў. Яны не пазбаўлены імпрывізацыйнай эмацыянальнасці. Няма ўражання, што яны толькі прытрымліваюцца акрэсленага малюнка рэжысёрскай задумы. Няма бытавых падрабязнасцей, і акцёры ўзмацняюць гучанне ролі адметнымі сваімі індывідуальнасцямі.

Другі спектакль «Ладдзя распачы» паводле У. Караткевіча. Тут тэатру давялося пераадольваць і складанасці літаратурнай першаасновы, і напластаваны цяжар выкоў, бо

дзея адбываецца чатырыста гадоў назад. Шчыра кажучы, ужо сам выбар драматургічнага матэрыялу для дэбюта маладога рэжысёра Мікалая Трухана шмат каму здаўся рызыкаўным. Нават напісаная спецыяльна для сцэны твора У. Караткевіча вымагаюць асаблівай зацікаўленасці і захопленасці рэжысёра. Калі ж на мову сцэны давалася перакладаць легенду, якая ўспрымаецца складана нават пры звычайным чытанні, цяжкасці былі яшчэ большыя. Інсцэнізацыю рабіў М. Трухан. Трэба сказаць, спектакль адразу прывабіў глядачоў удумлівым асэнсаваннем духу, псіхалогіі людзей даўніх часін, тонкім адчуваннем паэтычнай першакрыніцы.

«Жыў сабе год чатырыста назад у беларускім горадзе Рагачове небагаты, але добрага роду дваранін па прозвішчы Гервасій Выліваха...» Пра яго заганныя паводзіны шмат чаго сказана. Быў ён «хобаль, залётнік, піяка, задзіра, біток, бабздыр несамавіты. Не было на ўсёй зямлі беларускай падобнага яму». Мабыць, не за гэта ён праславіўся. «Рабі нечаканае, рабі, як не бывае, рабі, як не робіць ніхто, — і тады пераможаш...»

Літасцівая і строгая каралева Бона завітала нека ў свой Рагачоўскі замак і пачула скаргі на Гервасія. З гэтага ўсё і пачалося. «Суд хатняга лебедзя над дзікім». Бона гаварыла з ім пра бога і яго заветы, але не змагла вярнуць непрыкаяную душу на шлях ісціны. І тады прыйшла другая

ПРАБЛЕМЫ. МЕРКА- ВАННІ. РОЗДУМ

Суботняя раніца. Праз адчыненую фортку ў пакой урываецца гарматнае буханне дывачоных выбівалак — хоць і ўскосная, але даволі дакладная прыкмета выхаднога дня і добрага надвор'я.

Выходжу на балкон і ўдыхаю на поўныя грудзі духмяны водар веснавой квецені, густа настоены на вострым паху свежай фарбы. Чалавек пляжнага выгляду ў доме на супраць старанна водзіць малярным пэндзлем па аконнай раме. Час ад часу ён прыпыняе работу і любоўна аглядае зробленае. Пэўна, ягонае вока песьціць колер аконнай рамы, што пераможна спрачаецца з блакітам майскага неба. Між тым, усе астатнія вокны ў шматпавярховым доме акаймаваны аднолькавымі чорна-белымі рамамі. Але гэта, відаць, здаецца чалавеку насупраць занадта аднастайным, нечым такім, што ставіць ягоныя вокны ў адзін шэраг з іншымі. І сваю крыўду на гэты брак індывідуальнасці самалюбівы «мастак-аматар» топіць у вядры з аптымістычнай блакітнай фарбай.

Мне няёмка на такой адлегласці даводзіць суседу, што ён абраў далёка не лепшы спосаб праявіць сваю індывідуальнасць. Ды і, шчыра кажучы, няма надзеі, што мой пратэт не павісець у паветры, калі нават і дасягне вушэй незнаёмца. Застаецца моўчкі назіраць за яго напружанай работай па эстэтычным удасканаленні гарадскога пейзажу і разважаць над таямніцамі псіхалогіі жытара сучаснага шматкватэрнага дома.

Уяўляю сабе на хвіліну, што гэты прыхільнік блакітных акон з дома насупраць прыехаў адвядца вясковых родзічаў і адгукнуўся на просьбу дапамагчы прывесці ў парадак сядзібу. Ці стаў бы ён фарбаваць у розныя колеры аканіцы вясковай хаты? Наўрад! Ва ўсякім разе, уявіць такое надзвычай цяжка. А тут, у гарадскім доме, аказваецца, можна не толькі ўявіць, але і зрабіць усё, што хочаш. Нават такое, у параўнанні з чым малярскія практыкаванні майго суседа выглядаюць нявіннай дзіцячай забавай.

Некалькі гадоў назад на тэлебачанні ўзнікла такая задумка: выбраць у адным з новых мікрараёнаў звычайны шматкватэрны жылы дом і зрабіць яго асновай шматсерыйнай тэлевізійнай хронікі. Хіба не прывабная ідэя — уважлівым вокам кінакамеры паназіраць за жыццём, як кажучы дэмографы, сацыяльнай мікструктуры ў выглядзе сучаснага гарадскога дома? Якое тут мноства праблем, цікавых для сацыёлагаў, псіхологаў, філосафаў, ужо не кажучы пра нас, журналістаў!

Чаму, скажам, усё часцей суседзі па лесвічнай пляцоўцы не ведаюць — і, што горш, нават не цікавяцца, — хто жыў побач? Ці не тут трэба шукаць карані той негатыўнай

з'явы, якую вучоныя называюць мудрагелістым словам «некамунікабельнасць»? А старая, можна сказаць, адвечная праблема ўзаемаадносін бацькоў і дзяцей, пераемнасці пакаленняў, складанага пытання сацыяльнай педагогікі, выхаванне высокіх маральных якасцей у сям'і, рацыянальная арганізацыя вольнага часу? Адным словам, усё тое, што аб'яднана ў ёмістым паняцці «робота па месцы жыхарства», сутнасць якога дакладна вызначана ў вядомай партыйнай пастанове.

Даволі часта бываючы ў вялікім будынку па вуліцы

бядседніка — падлетка Жэно Н., вучня 81-й мінскай школы. Ён раскажаў:

— У той дзень мы ўцяклі з урока фізкультуры і ад няма чаго рабіць вырашылі пакатацца на ліфце ў адным з дамоў па суседстве са школай. Адчынілі шахту, спынілі паміж паверхамі ліфт і ўзлезлі на дах кабіны. Спачатку каталіся так, а потым я пераскочыў на перакладзіну, што на сцяне шахты. У гэты момант знізу выклікалі ліфт, і неўзабаве ён пайшоў на дзевяты паверх. Мяне прыціснула да сценкі шахты. Ногі прышчаміла, потым урачы знайшлі некалькі пераломаў.

Іншымі словамі, разам з ордэрам на кватэру навацёл як бы атрымлівае адразу сорок матэрыялізаваных сярэднемесячных зарплат! А ці кожнаму вядома, што наша кватэрная плата нават не поўнаасця пакрывае выдаткі на ўтрыманне і рамонт жылля, што дзяржаўная датацыя на гэтыя патрэбы ў разліку на тую ж «сярэднестатыстычную» кватэру штогод складае прыкладна дзвесце рублёў — ледзь не больш, чым плацім за кватэру мы самі.

Гэтыя і іншыя карысныя звесткі бачацца мне надрукаванымі ў кватэрным пашпарце, які разам з ордэрам уручаецца

вана даводзіў начальнік ЖЭС-54 Э. Крашынін, калі мы вярталіся з рэйду па «каварыйных» кватэрах, пра які ішла размова вышэй, — што закон тады толькі закон, калі ён існуе не толькі на паперы. А закон аб адказнасці жыхароў за захаванне дзяржаўнага жыллага фонду існуе толькі намінальна. Яго ж нельга выкарыстаць! Інакш, думаецца, мы б цацкаліся з такімі гаспадарамі, як... — ён кінуў у бок дома, дзе мы толькі што пабывалі. — Есць жа артыкул аб правілах карыстання жылплошчай, што прадугледжвае суровыя санкцыі да злосных парушальнікаў, аж да высялення з кватэры. Але пацікаўцеся, ці было хоць раз выкарыстана гэтае права? Ва ўсякім разе, на маёй памяці такога яшчэ не было. Таварыскі суд часцей абмяжоўваецца ўшчыўваннем, а народны... Ды ён нават не прыме да разгляду іск аб высяленні, а калі прыме, дык нізашто не задаволіць. Пацікаўцеся!

Я пацікавіўся. І пераканаўся ў тым, што кіраўнік ЖЭС мае раўня.

Не будзем спяшацца з вывадамі. Можна, спраўды не так проста вынесці судовыя рашэнне аб пазбаўленні чалавека жылплошчы за тое, што ён не навучыўся ёю карыстацца. Але ж, напэўна, злоснаму парушальніку закона можна — і трэба! — пагоршыць жыллёвыя ўмовы, палепшыўшы іх таму, хто гэтага заслугоўвае. Ці справядліва, што сям'я добра сумленна працаўнікоў некалькі год чакае сваёй чаргі на жылплошчу, а ў той час нехта псуе дзяржаўную кватэру? Няхай у такім разе пажыве недзе на ўскраіне, без прыватнага камфорту, пакуль не навучыцца берагчы народную маёмасць.

Пакуль юрысты сумесна з кіраўнікамі жыллёва-камунальнай гаспадаркі шукаюць шляхі вырашэння гэтай праблемы, ініцыятыва знізу падказала даволі прасты і эфектыўны спосаб эканоміі выдаткаў на ўтрыманне жыллёвага фонду. Жыхары аднаго з дамоў звярнуліся ў ЖЭС з просьбай выдзеліць ім неабходны матэрыялы, каб адрамантаваць пад'езд уласнымі сіламі.

Так нарадзілася ідэя, падхопленая ў розных раёнах горада: дробны рамонт зробім самі! Працуе ўжо некалькі грамадскіх рамонтных брыгад, і нездарма гарадское ўпраўленне жыллёвай гаспадаркі горада падтрымала гэты ў поўным сэнсе слова дэмакратычны пачынак. Зробленае сваімі рукамі лепш ахоўваецца.

Увогуле, трэба нам часцей гаварыць не толькі пра тое, як лепш гаспадарыць у маштабах эканамічнага рэгіёна ці гіганцкай будоўлі, але і ў сценах нашага дома. Нездарма ж вучоныя называюць яго сацыяльнай мікструктурай. Тут і эканоміка, і мараль, і ўсё тое, з чаго па крупінках складаецца надзвычай ёмістае і дарагое для кожнага з нас паняцце: савецкі лад жыцця.

Аркадзь БРЖАЗОЎСКІ.

Прытыцкага, які ўдзельнічаў здымачнай групы прывычна называюць «наш дом» (дарэчы, гэтак жа мы назвалі і сваю тэлепраграму), міжволі заўважаеш не толькі радасныя, але і сумныя змены ў яго жыцці. Мінута толькі чатыры гады з таго дня, як мы здымалі тут навацелле, а дом-прыгажун ужо не пазнаць. Не, звонку быццам усё ў парадку, але варта пераступіць парог пад'езда. Сарванія з завесаў дзверы, чорныя плямы ад запалак, немаледама як уторкнутых у столь, аголеныя поручні лесвіцы, размаляваныя дзверы ліфтоў... «Па нормах да капітальнага рамонту яшчэ больш як пятнаццаць гадоў, — разводзіць рукамі домакіраўнік, — а фактычна трэба ўжо рабіць».

Збіраючы матэрыял для чарговай перадачы, мы разам з работнікамі жыллёва-эксплуатацыйнай службы наведалі некалькі дамоў мікрараёна, заселеных ці капітальна адрамантаваных зусім нядаўна. Вось гранічна кароткі, можна сказаць, канспектыўны пераказ убачанага.

Вуліца Прытыцкага, 9, кватэра 56. Гаспадыня — Софія Максімаўна Аніч, работніца Мінскага аўтарамонтнага заводу. Плітка ў кухні сарвана з падлогі, дзверы з пабітым шклом, сцены забруджаны так, быццам іх тапталі нагамі. Гаспадыня тым не менш лічыць, што ўсё нармальна, і гэта можна вытлумачыць толькі тым, што зусім нармальным, з пункту гледжання педразага чалавека, станам у момант нечаканай сустрэчы з намі.

Вуліца Янкі Маўра, 12, кватэра 44. Вечарынка, якую наладзіла Марына Генадзьеўна Зінкевіч, скончылася выклікам пажарнай машыны. Ахвяр, на шчасце, не было. Хіба што, акрамя 44-й кватэры, давялося рамантаваць увесь пад'езд, з першага паверху па пяты. Удкладнім: за дзяржаўны кошт.

Памятаю свайго малага су-

Давялося два месяцы праляжаць у бальніцы...

Гляджу на маленькага небараку і думаю: добра яшчэ, што застаўся жывы, дзе тут падлічваць, колькі каштаваў рамонт ліфта. Ды і навошта падлічваць, калі ў нядаўнім артыкуле інспектара ліфтавай гаспадаркі горада, які змясціла «Вячорка», названа дакладная лічба. Шасцізначная! Вось у што абыходзяцца кожны год дзіцячыя і дарослыя гульні з ліфтамі.

У адной даваеннай кінакамеды цікаўны пасажыр акіянскага лайнера падыходзіць да капітана з пытаннем, ад якога ўсё хапаюцца за жываты: «Скажыце, калі ласка, — прыблізна, вядома, — колькі каштуе гэты параход?» На жаль, мы так прывыклі смяцца з падобных пытанняў, што нават не заўважылі, як у людзей знікла жаданне іх задаваць. А гэта ўжо варта не смею, а слёз...

Ніхто з жыхароў, з якімі мы размаўлялі, нават прыблізна не мог сказаць, колькі каштуе іх дом, кватэра. Толькі жыхары кааператывных дамоў гэта ведаюць даволі дакладна. Ці не таму тут, як правіла, лепш сочаць за парадкам, чым у дамах дзяржаўнага фонду? У якасці прыкладу магу прывесці дом, дзе жыў сам амаль дваццаць гадоў. Адзін з першых у Мінску будынкаў ЖБК, ён і сёння, далібог, у лепшым выглядзе, чым «наш дом» на вуліцы Прытыцкага, што не прастаяў яшчэ і пяцігодку...

Мы часта гаворым і пішам аб тым, што маштабы жыллёвага будаўніцтва ў нас найвялікшыя ў свеце, а кватэрная плата — адпаведна найменшая. І гэта абсалютна правільна. Але ці часта мы ўдакладняем, колькі каштуе кватэра, якая большасцю з нас дастаецца бядплатна? Хто ведае, што прыкладны кошт добраўпарадкаванай кватэры сярэдніх памераў складае сем тысяч рублёў?

кожнаму навацелу. Пакуль што такі пашпарт — мая фантазія. Але не ведаю, чаму лічыцца больш неабходным пашпарт на газавую пліту ці аўтаручку, дзе надрукаваны дакладныя правілы карыстання пазначанай рэччу, а навацёл не атрымлівае нават больш-менш падрабязнай інструкцыі на карыстанне такім каштоўным падарункам, як кватэра.

(У гарадскім упраўленні жыллёвай гаспадаркі мяне, праўда, запэўнілі, што недзе такія інструкцыі ёсць і, здаецца, нават уручаюцца пры засяленні новых дамоў. Але ўсе спробы знайсці дзе-небудзь хоць адзін экзэмпляр, каб пазбыцца сумненняў на гэты конт, аказаліся няўдалымі. Так што чаго не бачы, таго не бачы).

Не дзіўна, што многія ўладальнікі ордэра на дзяржаўную кватэру нават не сумняваюцца ў бязмежнасці сваіх правоў на атрыманую жылплошчу. Бязмежнасць, якая, на іх думку, распасціраецца да купецкага «што хачу, тое і раблю». Я чуў пра аднаго аматара лазні, які марыць — ці, можа, ужо здзейсніў сваю смелую задуму — перабасталяваць ванную ў фінскую сауну. Пры гэтым яго хвалююць выключна праблемы інжынернага характару, а зусім не юрыдычны бок справы. Ён нават не задае сабе пытання, ці мае права перабудоўваць кватэру на свой манер. Як не задаюць такога пытанне шматлікія аматары зашклёных лоджый, рознакаляровых акон і іншых вынаходніцтваў, не прадугледжаных праектамі. Больш таго, забароненыя правіламі карыстання дзяржаўнай жыллой плошчай, — правіламі, якія кожны з нас павінен ведаць і выконваць.

Вось тут мы наблізіліся да праблемы, якую работнікі жыллёва-камунальнай службы лічаць пакуль што невырашальнай.

— Пагадзіцеся, — усхваля-

ПРА АНТАЛОГІЮ ЧЭШСКОЙ ПАЭЗІІ

Як вядома, пазалетаць выдавецтва «Мастацкая літаратура» выпусціла анталогію чэшскай паэзіі «Высокае неба», у якую ўвайшлі творы найбольш вядомых сучасных паэтаў братняй нам краіны. Чэшскі друк ахвотна адгукнуўся на выхад гэтага цікавага выдання, што ста-

ла своеасаблівым пасрэдным у далейшым пашырэнні і паглыбленні чэшска-беларускіх літаратурных ўзаемасувязей. У прыватнасці, у адным з нумароў часопіса «Літаратурны месічнік» высокую ацэнку ў артыкуле, які называецца «Беларуская анталогія чэшскай паэзіі»,

дае ніжэй крытык З. Берозоўска.

У пачатку свайго слова пра анталогію яна адзначае, што чэшска-беларускія літаратурныя ўзаемасувязі маюць даўнюю традыцыю. Дзюкуючы творчым намаганням некалькіх беларускіх перакладчыкаў чытач і раней мог

знаёміцца на сваёй роднай мове з творчасцю некаторых чэшскіх паэтаў. Тым больш прыемна, што з'явілася гэтая анталогія, укладальнік якой паэт і празаік, знаўца і прыхільнік чэшскай і славацкай паэзіі Х. Жычкі, які зрабіў для анталогіі і значную частку перакладаў.

З. Берозоўска называе і іншых перакладчыкаў, тых, хто шмат працаваў над анталогіяй. У першую чаргу гэта А. Званок, дзя-

куючы якому па-беларуску загучалі творы паэтаў старэйшага пакалення І. Таўфера, Я. Рыбана, В. Завады, Ф. Нехватала і іншых. Вершы многіх аўтараў перакладлі П. Манько, С. Панізнік, Р. Барадулін.

Аўтар артыкула заўважае, што ў анталогіі ў асноўным змешчаны творы, зместам сваім звязаныя з сучаснасцю, а таксама са зваротам у мінулае, да часоў вызвалення і пасляваенных гадоў. Па сутнас-

ці, у ёй прадстаўлены тры генерацыі сучасных чэшскіх паэтаў.

У заключэнне З. Берозоўска адзначае, што «анталогія адлюстравала стан сучаснай чэшскай паэзіі... Стваральнікі «Высокага неба» свой намер здзейснілі не толькі адбарам твораў, але і ілюстрацыямі, што сімвалізуць меладычнасць і шчырасць выдання. Блакітная вокада нібы яшчэ больш прасвятляе змест інігі».

МАСТАК І ЖЫЦЦЁ

...Сафіты заліваюць яркім святлом майстэрню. Ідзе запіс тэлеперадачы. На мальберце з'яўляюцца адна за другой работы — «Дзядзька Саўка», «Дзень залатога вяселля», «Партрэт Янкоўскага са скрыпчай»... І мастак нібы збоку з цікавасцю паглядае на іх, быццам сафіты высветлілі штосьці такое, чаго ён не заў-

напрыклад, партрэты Рэліна, Кіпрэнскага або Гоі. Мы адчуваем час, эпоху, калі яны былі створаны. І разам з тым кожны з партрэтаў — гэта свет канкрэтнага чалавека.

Партрэты калгаснага брыгадзіра Героя Сацыялістычнай Працы Н. Карповіча, народнага майстра з Іванца А. Пупко, трэнера па мастацкай гімнастыцы С. Бурдэвіцкай, супрацоўніка міліцыі В. Цеяронак і іншыя прыцягваюць перш за ўсё шчырасцю, асабістымі адносінамі мастака да гэтых людзей, у кожным з якіх ён здо-

непаўторны свет свайго дзяцінства.

Адкрыццё вялікага свету пачалося для Віктара ў невялікім раённым гарадку Докшыцы. Святы ўраджаю, Купалле, сельскія вяселлі, удзел у самадзейным аркестры і агітбрыгадзе, — усё гэта пакінула свой след у душы будучага мастака. Як і сустрэча з Анатолемам Сяліцкім, маладым выкладчыкам малявання, які стварыў у школе гурток выяўленчага мастацтва. Свет, адкрыты Сяліцкім, зазьяў новымі фарбамі і адценнямі, Віктар навучыўся бачыць прыгажосць у простых, звыклых рэчах. Тое адкрыццё свету так ці інакш знайшло сваё адлюстраванне ў творчасці мастака.

Так, напрыклад, «Ноч на Івана Купалу», «Парк Перамогі», «Свята ў Докшыцах» — гэта карціны, якія прасякнуты яркім, паэтычным настроем народнага гуляння, светлай духоўнасцю і прыгажосцю.

Работа мастака «Свята ў Докшыцах» не выпадкова была высока ацэнена як крытыкамі, так і аматарамі выяўленчага мастацтва. Карціну вылучае кампазіцыйная прадуманасць, завершанасць. Мова яе рытмаў, ліній сакавітая, тонкая па нюансіроўцы, нараджае гармонію ўнутранага і знешняга руху. Карціна выдатна перадае атмасферу маленькага гарадка, святую прыўзнятаць, лірызм яе герояў. Яна народжана талентам, натхненнем, працай.

Запас уражанняў, назіранняў ад сустрэч з людзьмі... Свядоме назіранне іх пачалося ўжо ў гады вучобы ў Беларускай дзяржаўнай тэатральна-мастацкім інстытуце, у працесе работы над дыпломнай работай «Беларуская нафта». Мастак пабыў у Светлагорску, Рэчыцы, аддаленых кутках Палесся, зробленыя ў паездках эцюды, накіды паслужылі асновай і для другой яго работы — «Палескі матыў».

У гэтых карцінах, як і ў наступнай — «Буравая. Пошук нафты», — імкнецца паказаць рамантыку працы, асэнсаванне сувязі у ланцугу прырода — чалавек.

У адным з інтэрв'ю, адказваючы на пытанне: «Як вы разумееце грамадзянскую у творчасці?», Віктар Маркавец гаворыў:

— Не думаю, што я скажу тут што-небудзь новае. Нельга зводзіць гэтае паняцце да вузкага разумення: калі мастак адлюстроўвае сучасную тэму, то творчасць яго сучасная, калі не адлюстроўвае — не. Я магу пісаць усё жыццё адны пейзажы. Але ўся справа ў тым, як я гэта буду рабіць. Сама па сабе тэма не надае твору грамадзянскага гучання. Грамадзянскую мастацкую, яго творчасці — у шчырасці, прынцыповасці, чым больш чысты ты ў мастацтве, у сваім успрыняцці свету, чым больш індывідуальны, тым больш у тваіх творах грамадзянскасці.

У гэтых словах выразна прагучала творчае крэда мастака. Да гэтага можна дадаць, што яму ўласцівы неспакой, імкненне да пошуку.

У кожнага творчага чалавека надыходзіць такі перыяд, калі неабходна спыніцца, азірнуцца на пройдзены этап, паволаму асэнсаванне яго, вызначыць, намерыць для сябе далейшы шлях. Такі час настаў і для Віктара Маркаўца. Гэта час некаторага творчага зацішша, але яно не азначае поўнага бяздзейня. Ідзе напружаны пошук. Пошук новых тэм, свайго месца ў мастацтве.

Маргарыта СТАРЫХ.

У ВЯНОК ДРУЖБЫ

Адной з асаблівасцей сёлетняга года з'яўляецца вялікая колькасць абменных выставак мастакоў з братніх рэспублік.

У гэтыя дні ў Вільнюсе ў кніжным магазіне «Вага», што на галоўнай вуліцы сталіцы, працуе выстаўка кніжных знакаў аднаго з вядомых беларускіх мастакоў Яўгена Ціхановіча. Экспазіцыя прысвечана 60-годдзю ўтварэння СССР.

З работамі гэтага выдатнага мастака вільнюсцы неаднаразова знаёмліліся на гарадскіх і рэспубліканскіх выстаўках. У 1971 годзе персанальная выстаўка твораў мастака праводзілася ў музеі гісторыі і баявой і працоўнай славы чыгуначнікаў Літвы. Яна выклікала вялікую цікавасць да творчасці беларускага майстра гравюры. І вось цяпер мы сустракаемся з яго мініяцюрымі творами.

У экслібрисах мастака Я. Ціхановіча эфэктна выкарыстоўваецца арнамент, паказваюцца народныя тыпы беларусаў, нашых блізкіх суседзяў, мастак удаля карыстаецца сімваламі і алегорыямі. У многія кніжныя знакі тактоўна ўведзены беларускія тэксты.

Яўген Мікалаевіч — адзіны з мастакоў краіны, хто стварыў цэлую серыю партрэтных кніжных знакаў у тэхніцы афорта. Яго экслібрисы, графічныя і кніжныя, — выдатныя творы мастацтва кніжнага знака.

З вялікім майстэрствам ім выкананы экслібрисы для асабістых бібліятэк выдатных палітычных і дзяржаўных дзеячаў. З удзячнасцю прынялі яго падарункі былы прэзідэнт Фінляндскай Рэспублікі Урха Кеканен, прэм'ер-міністр Кубы Фідэль Кастра, былы прэм'ер-міністр ГДР Вальтэр Ульбрыхт і інш. Сардэчна дзякавалі мастаку за цудоўны падарунак генерал арміі К. Маскаленка, народны артыст СССР Аркадзь Райнін, заслужаны артыст РСФСР Барыс Ценін і многія іншыя.

У гісторыю савецкага экслібриса ўвойдуць выдатныя партрэтныя работы мастака для асабістых бібліятэк першай жанчыны-насманаўта В. Нікалавай-Церашковай з партрэтамі Ю. Гагарына, насманаўта Г. Цітова.

Вялікую цікавасць вільнюсцаў, шматлікіх гасцей сталіцы выклікаюць экслібрисы з партрэтамі заснавальніка нашай партыі і Савецкай дзяржавы У. І. Леніна для Дзяржаўнай бібліятэкі імя У. І. Леніна ў Мінску, бібліятэкі Дома Урада БССР, бібліятэкі ЦК КПБ, музея Леніна ў Варшаве і асабістых бібліятэк савецкіх і замежных кнігалобаў.

На выстаўцы мы любуемся кніжнымі знакамі з партрэтамі А. Пушкіна і Л. Талстога, Т. Шаўчэнкі і Я. Коласа, Я. Купалы і С. Ясеніна, П. Броўкі і Я. Райніса, А. Чэхова, М. Багдановіча, многіх іншых дзеячаў культуры. Побач партрэты правадыроў міжнароднага рабочага руху — К. Маркса і Ф. Энгельса, Э. Тэльмана, прэзідэнта Чылі Сальвадора Альенды, які загінуў ад рук фашыстаў, і інш.

Сюіта мініячюр, прысвечаная Дон Кіхоту, — адна з найбольш цікавых графічных інтэрпрэтацый рамана Сервантэса.

Экслібрисы Яўгена Ціхановіча ведаюць не толькі савецкія людзі. Неаднаразова яго творы дэманстраваліся на выстаўках у Польшчы, Чэхаславакіі, Венгрыі, Югаславіі, Даніі, Партугаліі, Японіі і ў іншых краінах.

В. МАНЖУЛА,
член праўлення Вільнюскага гарадскога таварыства аматараў кнігі.

важаў раней. Магчыма, толькі цяпер ён выразна адчуў сваю адасобленасць ад гэтых работ, якія былі напісаны з блізкіх яму людзей, а цяпер ужо жыцьцём сваім незалежным ад яго жыццём.

Так яно і ёсць. Але ў тым і заклучаецца феномен мастацтва: тваё светаўспрыманне становіцца бліжэй і зразумелым для іншых. І дзядзька Саўка, і дзед Алесь з бабкай Марылькай у дзень залатога вяселля, і Янкоўскі, які некалі ўразіў яго, хлапчука, сваёй іграй на скрыпцы, — усё яны блізкія яму па духу, сваім

леў разгледзець цікавую індывідуальнасць. Кожная з гэтых работ — адкрыццё мастаком новага для яго чалавека, яго свету.

Гэтая прага адкрываць новых людзей, новыя куткі роднай Беларусі выпраўляе Віктара амаль кожнае лета ў падарожжа па рэспубліцы. Так ён пазнаёміўся з Аленай Кіш. Правільней, з яе работамі — цудоўнымі распіснымі дыванамі. Самабытная мастачка хадзіла па вёсках Слуцчыны і там, дзе яна пабывала, пакідала людзям радасць — свае творы, добрую памяць пра ся-

На Купалле.

светаўспрыманні, яны — частка яго жыцця. Мы бачым іх такімі, якімі ўбачыў іх мастак Віктар Маркавец. Гэта людзі сціплыя, някідкія, але прыгожыя ўнутраным светам, людзі-працаўнікі.

Партрэтны жанр займае не апошнія месца ў творчасці мастака. Сам ён гаворыць пра цягу да яго так:

— Не дарэмна кажуць, што чалавек — гэта лустэрка эпохі. І гэта сапраўды так. Возьмем,

бе. Яе даўно няма на свеце, але людзі памятаюць Алену Кіш, удзячны ёй за падараную радасць, захоўваюць яе дываны. Гэта сустрэча ўсхвалявала Віктара, і ён задумаў напісаць яе партрэт, каб людзі помнілі, ведалі народную мастачку не толькі па яе непаўторных работах. Магчыма, гэта работа, якую мастак яшчэ толькі задумаў, адкрые серыю партрэтаў народных майстроў. Для яго зварот да народнай творчасці — гэта вяртанне ў цудоўны

Беларуская драматургія займае выдучае месца ў рэпертуары самадзейных тэатральных калектываў рэспублікі. Агляд-конкурс, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа, спрыяў больш актыўнай прапагандзе класічнай спадчыны народных песняроў.

На III тур агляду-конкурсу, які праходзіў у Баранавічах, ад кожнай вобласці і Мінска, былі прадстаўлены лепшыя тэатральныя калектывы, пераможцы абласных конкурсаў. Адкрываў агляд народны тэатр Мазырскага ГДК спектаклем Я. Купалы «Паўлінка», п'есай, якая абышла падмошкі амаль усіх аматарскіх калектываў рэспублікі і якая стала сапраўднай школай выхавання самадзейных артыстаў, рэжысёраў, мастакоў і кампазітараў. І вось неўміручая купалаўская «Паўлінка» набыла сваё новае сцэнічнае жыццё. Рэжысёр спектакля, заслужаны работнік культуры БССР М. Колас зрабіў спробу адыйсці ад звыклага, стэрэатыпапага сцэнічнага ўвасаблення гэтага твора. Ён робіць акцэнт на сацыяльных умовах у дарэвалюцыйнай беларускай вёсцы, станаўленні ў гэтых умовах вясковай дзяўчыны Паўлінкі і бедняка Якіма Сарокі. Спектакль гэты нечаканы па трактоўцы, таму глядачу, выхаванаму на пастаноўцы купалаўскага тэатра, якая стала ўжо класічнай для беларускага тэатральнага мастацтва, цяжка сябе пераіначыць і адыйсці ад прывычнага ўзору. Але, нягледзячы на гэта, спектакль прыцягнуў увагу шматлікай аўдыторыі, яму дадзена доўгае жыццё і права на асабісты больш паглыблены мастацтва-

знаўчы разбор. Сярод выканаўцаў трэба адзначыць артыстаў народнага тэатра Г. Дашкевіч (Паўлінка), П. Перапечку (Якім), М. Коласа (Крыніцкі), А. Лазарэўскага (Пранцысь).

Шырокае сцэнічнае палатно па драматычнай пэме Я. Купалы «Адвечная песня» прадставілі на конкурсе удзельнікі народнага тэатра Палаца культуры Белаўпрофа Мінска. Рэжысёр-пастаноўшчык Ю.

знаходчы кінадыяфрагмы, дакладней, сцэнадыяфрагмы. Гэты прыём дазваляе не толькі паказаць краявіды Беларусі, вызначыць месца і час дзеяння, але спрыяе жанравому раскрыццю твора. Значны народны каларыт уносіць і музычная партытура спектакля: песні і музыка І. Лучанка і У. Мулявіна на творы Я. Купалы ў выкананні ансамбля «Песняры». Варта адзначыць, што ўсе гэтыя знешнія элементы

п'ес «Адвечная песня» Я. Купалы, «Антось Лата» Я. Коласа, «Плытагоны» У. Галубка, «Навальніца будзе» А. Звонака. Гэта, безумоўна, сведчыць аб творчай сталасці і мастацкім узроўні тэатральнай самадзейнасці і выклікае пачуццё ўдзячнасці і павагі да кіраўнікоў і удзельнікаў народных тэатраў, якія здолелі даць новае сцэнічнае жыццё чужым творам беларускай драматургіі.

жову прысуджаны прыз Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа.

Цікавы спектакль па п'есе Я. Купалы «Раскіданае гняздо» паказаў народны тэатр Палаца культуры чыгуначнікаў Віцебска (рэжысёр-пастаноўшчык А. Нісневіч, мастак Р. Багачоў). Гэты спектакль вылучае рэжысёрска прадуманасць кожнай дэталі сцэнічнага твора, добры мастацкі густ, адпаведнае зместу вобразнае бачанне. З кожнай новай работай калектыв расце. Аднак не ўсе удзельнікі спектакля добра валодаюць беларускай мовай, не ўсе добра ў асобных выканаўцаў з дыкцыяй. Па выніках агляду-конкурсу спектакль «Раскіданае гняздо» ўзнагароджаны прызам Беларускага тэатральнага аб'яднання за лепшае рэжысёрскае рашэнне сцэнічнага твора.

Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Магілёўскай вобласці, народны тэатр Краснапольскага РДК парадаваў глядачоў спектаклем па п'есе Я. Купалы «Паўлінка» (рэжысёр В. Ермаловіч). Краснапольцы пацвердзілі ганаровае званне народнага, прадэманстравалі высокае выканаўчае майстэрства, адметнасць трактоўкі вобразаў Крыніцкага (У. Краўчанка), Агаты (В. Нікіфарова), Пустарэвіча (В. Ермаловіч) і іншых. Асаблівае прызнанне заслугоў вае выканаўца ролі Паўлінкі Таццяна Савік. Яе гераіня свядомая, абаяльная, рашучая дзяўчына, якая мае вялікае пачуццё гонару. Аднадушна журы ўзнагародзіла Т. Савік прызам Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы за лепшае выкананне жаночай ролі ў творы Я. Купалы.

Кожны агляд-конкурс дае новыя імёны таленавітай моладзі з ліку удзельнікаў мастацкай самадзейнасці. Не стаў выключэннем і гэты конкурс. Артыстка народнага тэатра Слонімскага РДК Тацця-

НЕЎМІРУЧАЕ СЛОВА ПЕСНЯРОЎ

З РЭСПУБЛІКАНСКАГА АГЛЯДУ-КОНКУРСУ САМАДЗЕЙНЫХ ДРАМАТЫЧНЫХ КАЛЕКТЫВАЎ

Сцяпанаву, мастак М. Кургановіч здолелі досыць удала перавесці мастацкую вартасць паэтычнага слова Купалы ў драматычнае дзеянне, стварыць змястоўны сцэнічны твор, пазбегнуўшы хрэстаматычнага прымітывізму і спрошчанасці ўмоўнага вырашэння. Спектакль «Адвечная песня» выклікае ў глядачоў пачуццё высокага грамадзянскага гонару за прыналежнасць да «мужыцкага роду», за свой беларускі народ, яго чалавечую годнасць, яго непахісную сілу і моц, жыццёвы розум і працоўны талент. Высокаму грамадзянскаму гучанню сцэнічнае мастацкае і музычнае афармленне спектакля. Мастак М. Кургановіч і прапануе не новы, але велімі дарчыны прыём «жывога» кінаэкрана, які набывае асаблівую якасць набліжэння падзеяў, што адбываюцца на сцэне, дзякуючы

мастацкага твора не замяняюць, а наадварот, вылучаюць на першы план артыстаў.

Вельмі натхнёна працуе на сцэне артыст народнага тэатра У. Пекур, выканаўца ролі Мужыка. За лепшае выкананне мужчынскай ролі яму быў прысуджаны прыз Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы. Вобраз сціплай, працавітай беларускай жанчыны, жонкі Мужыка, стварае артыстка народнага тэатра Л. Чухрова. Сярод іншых удзельнікаў спектакля вызначаюцца выканаўцы ролі Пастушка (М. Матылёнак), Маці (арт. нар. тэатра В. Пашкова), Жыцця (арт. нар. тэатра А. Скоробагата) і інш.

Трэба адзначыць адну з асаблівасцей конкурсу — увасабленне на самадзейнай сцэне твораў, якія ў апошні час амаль не ставіліся аматарскімі калектывамі. Гэта датычыць

Сцэнічны твор Я. Коласа «Антось Лата» паказаў народны тэатр Баранавіцкага ГДК. Рэжысёр спектакля М. Стрыжоў (ён жа выканаўца галоўнай ролі — Антоса Латы) імкнуўся выявіць асноўную сутнасць твора — паказаць сацыяльную несправядлівасць капіталістычнага ладу, пры якім люд падзелены на гаспадароў і пасынкаў жыцця. Шырокай філасофскай натурай чалавека з трагічным лёсам, які любіць жыццё і людзей, малое М. Стрыжоў вобраз свайго героя. Рэжысёр не захапляецца дэталізацыяй быту, тэатральнымі эфектамі, акцэнт робіць на лёсе і думках Антоса Латы, яго адносінах з Габрусём (А. Тукай) і Рыгорам (М. Лайша), Невядомым (Ю. Марковіч) і шынкаркай Лейя (Н. Ваўчэцкая). За лепшае мастацкае ўвасабленне мужчынскай ролі ў творы Я. Коласа М. Стры-

жову прысуджаны прыз Акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа.

ЦІ Ё ЗАНЯПАДЗЕ ЖАНР?

У старажытным Магілёве праходзіў Рэспубліканскі агляд-конкурс тэатраў чытальнікаў і калектываў мастацкага чытанья, прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння народнага песняроў Беларусі Янкі Купалы і Якуба Коласа. У конкурсе прынялі ўдзел прадстаўнікі амаль усіх абласцей нашай рэспублікі (па невядомых прычынах не было аматараў з Віцебшчыны) і Мінска — пераможцы раённых, гарадскіх і абласных аглядаў. Усяго — 11 самадзейных творчых калектываў, у якіх займаецца больш за 230 чалавек.

Трэба адзначыць, што раней жанр мастацкага чытанья «прывязвалі» да конкурсу агітацыйна-мастацкіх брыгад ці тэатральных калектываў, а ў год 60-годдзя ўтварэння СССР тэатры чытальнікаў набылі, нарэшце, самастойнасць. Гэта, безумоўна, прыемны і станоўчы факт.

Конкурс засведчыў, што ва ўсіх абласцях Беларусі ёсць даволі многа аматараў мастацкага чытанья — людзей розных узростаў і прафесій, якія ведаюць і шануюць мастацкае слова Я. Купалы і Я. Коласа. Калектывы, што пры-

ехалі на конкурс у Магілёў, былі розныя не толькі па «ўзросце» (тэатр «Жывое слова», напрыклад, існуе 16-ты год, а тэатр «Волат» створаны толькі ў 1982 годзе), але і па ўзроўні чытальніцкага і актёрскага майстэрства, па рэжысуры, сцэнаграфіі, па ўменні складаць літаратурна-музычны кампазіцыі (гэта робяць самі кіраўнікі калектываў, бо драматургі ці сцэнарысты для нас не пішуць), па выкарыстанні ў праграмах іншых відаў і жанраў самадзейнага мастацтва.

Высокім узроўнем мастацкага чытанья, прафесійным валоданнем выяўленчымі сродкамі выразнасці вуснай мовы, добрым веданнем норм беларускага літаратурнага вымаўлення вызначылася выступленне ўдзельнікаў тэатра чытальнікаў «Жывое слова» Мінскага педагагічнага інстытута імя А. М. Горкага. Тэатр пазііі тэхналагічнага інстытута імя С. М. Кірава з Мінска шмат увагі надаў пастановачнай форме літаратурна-музычнай кампазіцыі «За шчасце, за волю», імкнучыся стварыць цікавае сцэнічнае «відовішча» на матэрыяле асобных выказванняў

вядомых беларускіх асветнікаў, літаратараў, рэвалюцыйных публіцыстаў, дапоўніўшы іх урыўкамі з твораў Я. Купалы і У. Караткевіча. На жаль, кампазіцыі пакуль што не халае ідэяна-сэнсавай завершанасці, «звязкі-пераходы» паміж эпізодамі не заўсёды прадуманыя і натуральныя.

Чыстае юначкае каханне, абаяльнасць, лірыка-романтычны настрой, узнёсласць і шчырасць адчуваюцца ў кампазіцыі «Дрэва каханья» тэатра «Прамень» Гомельскага радыёзавода. Відаць, гэта адна з самых удалых праграм, прысвечаных тэме каханья. Некалькі ўрыўкаў з драмы Я. Купалы «Раскіданае гняздо» асцярожна і тактоўна дапоўнены ўрыўкамі з вершаў і паэм.

Праўда, напачатку ўспрымання паэтычнага слова перашадаюць мікрафоны, якімі карыстаюцца выканаўцы, але паступова перастае гэта зяртаць увагу (ды і без мікрафонаў чытальнікаў было б не чуваць на фоне вакальна-інструментальнага ансамбля), бо сцэнічнае дзеянне захоплівае, авалодае думкамі і настроям. Шкада толькі, што ў кампазіцыі мала гучала само мастацкае слова, ды і тое не заўсёды вымаўлялася чыста.

Тэатр чытальнікаў вытворчага аб'яднання «Беларуськаль» пачаў сваю кампазіцыю «Сонцу зорны шлях» хораша і ўзнёсла: над невялічкім пагоркам, збудаваным на сцэне, луннае вялікі васьміковы вянок паміж вышыванымі, амаль бязважкімі хмаркамі-ручнікамі. А потым паплылі карагоды, палілася вядомая кожнаму з дзяцінства і дарагая

сэрцу беларусаў народная песня «Ой, рана на Івана» ў пранікнёным выкананні вакальнага трыо; мякка і задушэна прагучала песня, у якой спявачка з замілаваннем і любасцю апавядала пра сваю мамку... Але ўсе гэтыя добра выкананыя нумары «заглушылі» мастацкае слова. У выніку атрымалася не столькі літаратурная, колькі вакальна-танцавальная канцэртная праграма.

Адзінаццаць дзяўчат — у калектыве мастацкага чытанья будзёста № 12 Магілёва. Гэта адзіны калектыв, які абышоўся без тэатралізацыі, і пабудовай сваё выступленне ў адпаведнасці з асноўнымі патрабаваннямі жанру калектывнага мастацкага чытанья. Кампазіцыя «Песнярам Беларусі» складаецца з дзвюх частак: прысвечанне Я. Купалу і Я. Коласу, другая — урыўкі з паэмы «Магіла льва».

Некалькі слоў пра рэжысуру кампазіцыі. Толькі майстры мастацкага чытанья могуць дазволіць сабе статычныя мізансцэны. І то большасць індыўідуальных выканаўцаў зяртаюцца да рэжысёраў з просьбай паставіць асобны верх ці твор, кампазіцыю. Таму хацелася б параіць Г. Яцкоўскай пераходзі ад аднаго сэнсава закончанага кавалка да другога, увод новых чытальніц зрабіць больш дзейным. І кшчэ: тым, хто рыхтуецца ў кулісах да выхаду на сцэну, трэба быць уважлівымі і чуйнымі да таго, што ўжо адбылося, пра што расказалі іх сябры. Не дапамагаюць развіццю дзеяння, а наадварот — адцягваюць увагу глядачоў на сябе цымбалістка і дзяўчына, якая...

сядзела на сцэне з нейкімі паперамі ў руках (ці то цымбалістка не ведала, калі ёй трэба іграць, ці то чытальніцы бяліся забыць тэкст).

Шчырасць, прастата і абаяльнасць былі ў выступленнях калектываў мастацкага чытанья з Іванава, аматары паказалі інсцэніроўку паэмы «Курган» (прыемнае ўражанне зрабіла на членаў журы выкананне маналага Гусляра С. Лазюком, які трыццаць сем гадоў займаецца ў калектыве мастацкага самадзейнасці); г. п. Бераставіцы (літаратурна-музычная кампазіцыя «Перад бурай»); цікавыя рэжысёрскія знаходкі былі ў літаратурна-музычнай кампазіцыі «Адвечная песня» (г. Баранавічы), у літаратурна-музычных кампазіцыях «Тры жаданні» (г. п. Астрыно) і «Спадчына» (в. Астрышчыкі Гарадок). Ва ўсіх гэтых калектывах заняты людзі розных пакаленняў, жыццёвага вопыту, творчых здольнасцей і магчымасцей. Ды ўсіх іх згуртавала, аб'яднала на сцэне мастацкае слова песняроў зямлі беларускай Я. Купалы і Я. Коласа.

Конкурс засведчыў творчыя здабыткі ў справе развіцця жанру чытальніцкага мастацтва і даволі выразна акрэсліў арганізацыйныя і вучэбна-выхаваўчыя задачы, якія неабходна вырашыць, каб жывое мастацкае слова загучала на самадзейнай сцэне Беларусі на поўны голас.

Тэатры чытальнікаў і калектывы мастацкага чытанья пакуль што існуюць дзякуючы энтузіязму асобных аматараў гэтага выканальніцкага віду мастацтва. Большасць калектываў працуе пры народных

фільма «Фруза». Сціплая, ця- хая, непрыкметная жанчына паказана ў тым душэўным набліжэнні да нас, якое адкрывае нам яе сэрца, яе хваляван-

Куліш), апранутай у старэнь- кую кофту і нязграбную спад- ніцу. Яе тут амаль не заўва- жаюць, яна нібы адна з прык- мет вестыбюля. Але спаквала

Фрузы «раман» з немаладым ужо, жанатым шафёрам Пар- хомавым (яго ў стрыманай і натуральнай манеры іграе ак- цёр У. Куляшоў).

Бадай, сам сюжэт даваў пэў- нья падставы для меладрама- тызацыі, сентыментальнасці, але, дзякуючы агульнай інта- нацы карціны, можна сказаць, што тэлефільм «Фруза» — ме- ладрама ў добрым сэнсе гэтага слова. Эмацыянальны напал сюжэта нараджае адкрыты эмацыянальны водгук у гляда- чоў. Аўтары тэлефільма не толькі па-мастацку выразна ўз- навілі час і атмасферу дзеян- ня, але, перш за ўсё, расказалі аб сваёй гераіні са шчырай любоўю і сімпатыяй. Нясмела, сквана, яна цягнеца да шва- сця, расцвітае ад кахання і мя- няецца на нашых вачах. Не, Фруза не ператвараецца ў ас- ляпляльную прынецсу на балі жыццёвай удачы — толькі ад- нойчы мы бачым яе на вясно- вым свяце ў прыгожай сукенцы ды белых пацерках на шыі. Фруза расцвітае ўнутрана. Ак- трыса Тацяна Куліш стварае абаяльны вобраз гераіні — спачатку мы заўважаем яе за- маруджаныя жэсты, скваную пластыку і толькі ў фінале ба- чым светлыя, чыстыя яе вочы.

У адрозненне ад апавядання Быкава, якое заканчваецца словамі пра шчасце жанчыны, якая, нарадзіўшы сына, упер- шню адчула сябе чалавекам — «нароўні з усімі людзьмі», — аўтары тэлефільма ў канцы ставяць шматкроп'е. Лёс гераі- ні не завершаны, а быццам спынены на імгненне ў стоп- кадры. Разам з Фрузай мы за- думенна ўглядаемся ў заўтра- рашні, нялёгка для яе і яе сы- на дзень.

Тэлефільм «Фруза» пакідае светлае, добрае пацудзе. Рэ- жысёр В. Нікіфараў разам з усёй здымачнай групай ства- рыў карціну нягучную, шчырую па танальнасці, чалавечную, як і сама гераіня.

Вольга НЯЧАЙ.

НА СЦЯЖЫНЕ ЖЫЦЦЯ

Новы тэлевізійны фільм па творы В. БЫКАВА

«Дзверы былі старыя, высо- кія і цяжкія. Адчыніўшыся на- ват на вузенькую шчылінку, яны незадаволены, спаважна рыпелі: «хр-р-р-ы-п!» — быццам пратэставалі супраць парушэння іх старэчага ляно- тага спакою. Фрузына некалі змазвала іх адмысловыя зар- жавельныя завесы, але дзверы, сцакаўшы дзень-другі, зноў упарта пачыналі свой надакуч- лівы хрып... Пачатак аднаго з ранніх апавяданняў В. Быка- ва — «На сцяжыне жыцця» — адразу ж уводзіць у атмасфе- ру жыцця гераіні, вахцёркі Фрузыны, якая ўжо не адзін год штодня сядзіць у кудзе ля дзвюх вешалак, пільнуючы, каб хто не вынес з установы, які набытак.

Аўтары новага мастацкага тэ- лэфільма «Фруза» (сцэнарыст Ф. Коней, рэжысёр В. Нікіфа- раў, аператар Э. Садрыёў, ма- стак М. Шчаглоў, кампазітар В. Іваноў) дакладна перанеслі на экран танальнасць быкаў- скага апавядання — душэўнае спачуванне лёсу прастай вяско- вай жанчыны. У сюжэце апа- вядання няма тыповай для тва- раў Быкава востра крызіснай сітуацыі, героі яго не пастаўле- ны перад праблемай выбару. У ім усё проста, будзённа. Але і тут пісьменнік застаецца вер- ным сабе — яго перш за ўсё цікавіць чалавек у глыбінных маральных праявах.

Менавіта так і прачыталі бы- каўскую прозу аўтары тэле-

ні, надзеі, трывогі.

У тэлефільме дакладна ўз- ноўлена атмасфера пасляваен- нага часу — з прыкметамі ня- даўняй вайны, з рысамі нялёг- кага пасляваеннага побыту. Аўтары ствараюць выразны вобраз асяроддзя. Установа, дзе працуе Фруза вахцёркай, паказана як замкнёны весты- бюль з параднай лесвіцай, вя- лікім насценным гадзіннікам, высокім люстэркам, мармуро- вай падлогай.

З тонкай іроніяй дзвюма-тры- ма рысамі намаляваны перса- нажы гэтага своеасаблівага службовага карнавала. Так, не псіхалагічна дакладныя вобра- зы, а персанажы — маскі, якія нечым нагадваюць карыкатуры з часопіса «Вожык» — перыяду 50-х гадоў: дырэктар, перад якім быццам самі сабой адчы- няюцца дзверы; камічная пара: маладая жонка-модніца і яе заклапочаны стары муж; мяс- цовы жартаўнік, што сыпле дзясурныя кампліменты Фру- зе. Усе яны ўспрымаюцца з вя- сёлай усмешкай. Спачатку можна падумаць, што глядача чакаюць аблегчаныя камеды- ныя сітуацыі, увасобленыя на экране ў модным сёння стылі «рэтра».

Але далей танальнасць філь- ма мяняецца. Рытм жыцця ўс- таноўны, рытуал штодзённага прыходу на работу супрацоўні- каў — усё гэта пададзена праз успрыняцце цяхай, непрыкмет- ной Фрузы (актрыса Тацяна

адкрываецца душа гэтай жан- чыны. Спачатку — у дыялогах з немаладой прыбіральшчыцай, маці дзесяцірых дзяцей Драз- довай (яе яскрава, каларытна іграе Галіна Макарава). Няхай тая зласліва лае ўвесь свет і асабліва свайго мужа, ахвоча- га да выпіўкі, — Фруза зайзд- росціць ёй: паклікаў бы хто, пайшла б адразу. Але ўсе яе «клікуны» палеглі ад Масквы да Берліна.

Час ад часу Фруза наезджае ў родную вёску, каб пабачыць старога дзеда і яго ўнука. Вёска паказана ў фільме не ў ідылічнай прыгажосці, не праз замілаванне вясковым пейза- жам, а ў танальнасці суровай прастаты. Мімаходзь мы заўва- жаем абвугленыя коміні спале- най хаты, углядаемся ў твары вясковых кабет — стомленых ад цяжкай, нежаночай працы. Фрузе, як і ўсім ім, жанчынам, хочацца простага жаночага шчасця.

Трэці прасторавы вобраз у фільме — пакойчык Фрузы. Па-мастацку выразны і пазна- вальны дом, густа заселены жыхарамі, дзе ўсе ведаюць адзін аднаго, дзе рыпяць мас- нічныя і аконныя рамы, дзе высока падбітыя падушкі аз- дабляюць вузкі ложак, а стар- зенькія карункавыя абрусы і фіранкі, як і танныя рыначныя дыванкі з лебедзямі, гавораць аб імкненні гаспадыні да ўтульнасці. Тут і адбываецца кароткі, але доўгачаканы для

ЧАСОПІСЫ Ў ЧЭРВЕНІ

«П О Л Ы М Я»

Амаль усе матэрыялы прысвечаны 100-го- ддзю з дня нараджэння Янкі Купалы. Адкрываецца нумар урыўкам з верша песняра «Шляхам гадоў». Пасля гэтага ідуць кароткія выказванні пра Я. Купалу М. Горкага, А. Луначарскага, К. Транькіна, П. Тычыны, А. Твардоўскага і мно- гіх іншых.

Пад рубрыкай «Ідзе, таварышы, камуна на свеце шчасце ўвекавечыць» змешчаны вершы М. Танка, М. Лужаніна, С. Грахоўскага, В. Зуё- на, Р. Барадуліна, У. Някляева, Э. Агняцёт, М. Калачынскага, С. Шушкевіча, К. Камейшы, У. Карызы і іншых паэтаў, а таксама шэраг успамінаў, артыкулаў пра Купалу.

Вершы Я. Купалы «Ляці, песня...», «З успамі- наў», «Бадзляга», «Люблю я цябе, зямля...», «З псе- ньш страты», «Учора...», «Фрагмент», якія былі напісаны пазтам па-польску, пераклаў Я. Мар- хель.

Вершы М. Рылскага, Е. Букава, П. Гарэцкага ў перакладзе У. Шахаўца, Назармата (пер. Р. Ба- радзіла), А. Косава (пер. У. Снарнінкі), арты- кулы В. Івашына, Ц. Ліжумовіча, У. Гніламеда- ва, Э. Івгутэ, Я. Ніядры, Ю. Ванга, А. Шанідзе аб'яднаны рубрыкай «Вам на памяць серп і молат даравала доля».

Артыкул Л. Яўменавы і Л. Куноўскай «Імя яму — камуніст» і верш Х. Чарнаева «Ода Георгію Дзімітрову» (пер. Н. Гілевіча), прысвечаны 100-годдзю з дня нараджэння вядомага дзельца камуністычнага і рабочага руху Г. Дзімітрова.

Пра братнюю Латвію расказвае С. Панізінік — «Зямля сяброў».

«Давядзі да вяршыні» — публіцыстычны разважэнні М. Шыманскага.

Проза прадстаўлена апавесцю А. Жука «Бе- лым снегам» і яго апавяданнем «Пінцэт»; апавяданнем В. Ткачова «Дзень у горадзе».

«Выйду з сэрцам, як з паходняй...» — паэ- тычны маналог В. Коўтун.

Артыкулы, нататкі і. Навуменкі, І. Ахунзяна- ва, А. Фядосіна, Я. Рамановскай, А. Звонака, К. Губарэвіча, В. Шарангоўска, А. Багатырова друкуюцца ў падборцы «З цялым народам гу- тарку вясці, сэрцаў мільёнаў падслухаць біц- ця...».

Зборнік «Пуццявінамі Янкі Купалы», складзены Г. Кісялёвым, і кнігу І. Навуменкі «Янка Купа- ла» рэцэнзуюць М. Ермаловіч і Л. Гарэлік.

«М А Л А Д О С Ц Ь»

Пазія прадстаўлена вершамі Ю. Свіркі, В. Гардзеля, Р. Баравіковай, В. Шніпа, З. Маро- зава, Т. Дзімітрэвіча, Л. Дайнекі, А. Вечара, а таксама Д. Сімановіча (пер. Ю. Свіркі).

Змешчаны пачатак апавесці А. Рыбана «Што пасеець...», апавяданні В. Кулінінкі, працяг ча- сопіснага варыянта кнігі А. Лойкі пра Я. Купа- ла «Як агонь, як вада...».

«Ідзя генерызуе калектыў» — публіцыстыч-

та народны тэатр чытальнікаў «Жывое слова» Мінскага пе- дагагічнага інстытута імя А. М. Горкага, народны тэатр паззіі Беларускага тэхналагі- нага інстытута імя С. М. Кі- рава і тэатр чытальнікаў «Пра-мень» Гомельскага радыёза- вода.

Дыпломам II ступені ўзнага- роджаны тэатр чытальнікаў Палаца культуры вытворчага аб'яднання «Беларуськалій» г. Салігорска і калектыў ма- стецкага чытання Дома куль- туры будтрэста № 12 г. Магі- лёва.

Дыплом III ступені атрыма- лі тэатр чытальнікаў Палаца культуры вытворчага баваўня- на-папяровага аб'яднання імя ЛКСМБ г. Баранавічы, калек- тыў мастацкага чытання Іва- наўскага РДК Брэсцкай воб- ласці і калектыў мастацкага чытання Бераставіцкага РДК Гродзенскай вобласці.

Спецыяльнымі прызамі Лі- таратурнага музея імя Янкі Купалы ўзнагароджаны: тэ- атр чытальнікаў «Прамень» Гомельскага радыёзавода; тэ- атр чытальнікаў Палаца куль- туры вытворчага аб'яднання «Беларуськалій» г. Салігорска; народны тэатр чытальнікаў «Жывое слова» Мінскага пе- дагагічнага інстытута імя А. М. Горкага; калектыў маста- цкага чытання Дома культуры будтрэста № 12 г. Магілёва.

Спецыяльным прызам Літа- ратурнага музея імя Якуба Коласа ўзнагароджаны тэатр паззіі «Волат» Астрынскага ГДК Гродзенскай вобласці.

А. КАЛЯДА, старшыня секцыі сцэнічнай мовы і пластыкі БТА, старшы- ня журы Рэспубліканскага агляду-конкурсу.

тэатральных калектывах і агіт- брыгадах, што пазбаўляе іх самастойнасці і творчай ары- гінальнасці. Ці не ў гэтым прычына, што Рэспубліканскія курсы па падрыхтоўцы кіраў- нікоў самадзейных тэатраў чытальнікаў, арганізаваныя Міжсаюзным Домам сама- дзейнай творчасці Белсаўпро- фа, адразу пасля святкавання 90-годдзя з дня нараджэння Я. Купалы і Я. Коласа пера- сталі існаваць? Пасведчанні, атрыманыя выпускнікамі кур- саў, давалі права кіраваць ка- лектывам мастацкага чытан- ня... на грамадскіх пачатках!

Агульнавядома, што на адным энтузіязме доўга працаваць немагчыма. Ці не пара пату- маць пра тое, каб у штатным раскладзе клубаў, дамоў і па- лацаў культуры з'явілася па- сада рэжысёра (кіраўніка) ка- лектыву мастацкага чытання ці тэатра чытальнікаў?!

Пакуль гэтае пытанне будзе вырашацца ў адпаведных уста- новах, можа, варта адкрыць у Беларускім дзяржаўным тэат- ральна- мастацкім інстытуце або Мінскім інстытуце куль- туры аддзяленне рэжысёраў калектыву мастацкага чытан- ня? А мо напачатку аднавіць Рэспубліканскія курсы, што працавалі ў 1972—1975 гг. пры Міжсаюзным ДOME сама- дзейнай творчасці Белсаўпро- фа?

І ў заключэнне — пра выні- кі конкурсу. Улічыўшы, што агляд-конкурс тэатраў чы- тальнікаў і калектываў ма- стецкага чытання праводзіўся ў рэспубліцы ўпершыню, чле- ны журы з мэтай падтрымкі і заахвочвання аматараў чы- тальніцкага мастацтва ўзнага- родзілі Дыпломам I ступені з прысуджэннем звання лаўрэа-

ня разважэнні Б. Залескага і А. Уліцёнка, «Разведчыкі зямлі» — нарыс А. Кажадуба, «Праблемы развіцця народных промыслаў за- крапае А. Сіляноў — «Вера, надзея...».

І. Лучанок, А. Доўган, А. Анікевіч разважа- юць над тым, якое месца ў іх творчасці займае Янка Купала.

Пра родныя мясціны песняра расказвае Г. Кахановіч — «Я тут бачу свой край...».

Я. Саламевіч рэцэнзуе зборнік «Пуццявінамі Янкі Купалы», складзены Г. Кісялёвым, і кнігу В. Рагойшы «Напісана рукой Купалы».

«Запрашэнне на працу» — гумарэска П. Ма- гільнага.

«Б Е Л А Р У С Ь»

Частка матэрыялаў прысвечана Узбекскай ССР. Змешчаны верш Э. Агняцёт «Аб вернасці», выступленне лаўрэата Ленінскай прэміі Т. Ахунваёва, успаміны народнага паэта Узбекі- стана Т. Тулы «Вавёрка Якуба Коласа», апавя- данні Ісфандзіра і М. Карыева, вершы Зульфіі, А. Арыпава, М. Алі, Н. Нарзулаева, Д. Джабара- ва ў перакладзе В. Іпатавай.

«Гомельская марка» — фотарэпартаж А. Га- лоўчыца і М. Мінковіча.

Пад рубрыкай «У летані народнай славы» прапануюцца успаміны П. Вяршалы «Служылі два таварышы...».

«Венера здымае кадру» — публіцыстычнае слова С. Паўлава, «Дні і ночы атач» — урывак з дакументальна-мастацкай апавесці А. Капусці- на, «Ля старой крэпасці» — падарожныя нататкі Л. Прокшы.

В. Жук расказвае пра творчасць мастака А. Зіменкі.

Спектакль купалаўскага «Верачка» па п'есе А. Макавіча рэцэнзуе Г. Колас, кнігу прозы У. Глушакова «Семена» — Н. Цыпіс.

А. Мальдзіс прыадкрывае некаторыя старонкі мемуарнай літаратуры XVIII стагоддзя — «Пад маскай цнатлівасці».

Есць у нумары падборка сатыры і гумару «Вясёлы калаўрот», іншыя матэрыялы.

«Н Е М А Н»

Падборку вершаў М. Лужаніна «Дарогамі Ку- палы» пераклаў А. Баравіч. Пазія прадстаў- лена таксама творами А. Бачылы і Н. Загорскай (пер. І. Бурсава, С. Красікава, Ф. Яфімава).

Ф. Яфімаў пераклаў апавесць В. Блакіта «Ша- нуй імя сваё».

«На старой Нямізе» — апавяданне Б. Шара- шэўскай.

Змешчаны нарысы А. Ледзянэва «Нараджэ- не подзвігу» і пачатак «Аповесці публіцыста» А. Казловіча «Вясновыя мужчыны».

П. Кажушка вяртаецца ў гады вайны — «Пар- тызанская гвардыя».

Пра лёс купалаўскай «Паўлінкі» разважае Т. Цюрына — «Глядач у чацвёртым радзе».

Есць у нумары рэцэнзіі на новыя кнігі.

Саюз пісьменнікаў БССР выказвае глы- бокае спачуванне ісцменніку Вользе Іпатавай з прычыны напаткаўшага яе го- ра—смерці БАЦЬКІ.

БЫЛА МАЙСКАЯ РАНИЦА. Малады паэт, якому было ўжо добра за пяцьдзесят, ва ўзбуджаным ранішнім настроі схіліўся над няшчасна-чарговым лістом чыстай паперы. Ох, як ёй надакучыла выслухоўваць ад свайго ўласніка ўсялякую рыфмаваную лухту, што не канчалася, а доўжылася з гадамі! Яна была гатова нават запалаць сінім агнём або трапіць пад руку рухавой прадаўшчыцы, якая без асаблівага вагання і ўвагі на яе чысцюткі твар загарнула б, снажам, паўніло халвы. Але яе ўнутраны голас быў толькі марным лямантам у пустыні. Фортна пакоя была адчынена, і Белая Папера падумала: а раптам у такі цудоўны ранак гаротнік-паэт выдасць нешта асабліва-незвычайнае?

дзем думаць, браце, будзем рухацца далей, наперад». І тут жа падумаў, што катлеты, якія засталіся на пацэльні, могуць астыць. А падагрэтыя, яны губляюць ўсякі смак і сон. Ногі самі пашыбавалі на кухню.

Тым часам Белая Папера адчула, што і на гэты раз толку будзе мала. Горна ўздыхнуўшы, чакала трэцяга куплета.

Малады паэт шырока адчыніў акно і, уздыхнуўшы на поўныя грудзі, схіліўся над лістом:

Не, гэты дождж не так і скоры будзе,
Бо хмара неяк бокам абыйшла.
Бягуць на працу ўзмыслены людзі,
Ды колькі побач нейкага святла!

яго раптам спыніўся на пачку цыгарэт, што забыў узяць з сабою яго сын. І хоць Дубіла не цягнуў цыгарэтнага дыму, ён праз хвіліну густа задыміў. Пяршыла ў горле, з вачэй выкаціліся дзве буйныя слязыны, але малады паэт стараўся ўсё ж перамагчы слабасць. Яшчэ раз зірнуўшы на чысты ліст паперы, падумаў, зацягнуўся «Кентам» і па-мужчынску проста звярнуўся да рэдактара:

«Паважаны Цімох Антонавіч!

У гэтую цудоўную і незвычайную майскую раніцу я натхнёна зляжыў новы верш. Называецца ён, як і радкі першага куплета: «Такая раніца стаіць наўкола». Думаю, што і Вас, глыбока паважаны Цімох Антонавіч, ён закрэне сваім шчырым пачуццём і свежасцю думкі. Стараўся я, каб было сказана не толькі пра нашу непаўторную прыроду, але і пра людзей працы, з якіх трэба браць прыклад тым, хто доўга і моцна любіць спаць ра-

Жывіце сто год, дарогі старшыня
І хлеб свой вырошчвайце ў полі!
Няхай не заслоняць Вам белага дня
Ні козыр Сцяпан, ні Антоля!

На гэтай каменнай і беднай зямлі
Усё расцвіло гэтак ярка!
І Вы не хавайце свае мазалі,
Як прыклад другім гаспадаркам!

Стаіце вы стойка, як бравы салдат,
У лузе, ў канторы і ў полі!
Няхай жа маднее калгасны атрад
І знае цану хлеба-солі!

Дык стойце так стойка, як бравы салдат!
Жадаю Вам сонца, натхнення!
Бы ў песні паяцца, жадаю «сто лят»!
І новых яшчэ дасягненняў!

Усе калгаснікі горага паапладзіравалі, а старшыня падышоў і ветла гэтак усміхнуўся, і моцна-моцна паціснуў мне руку. Падзякаваў, адным словам. А раз яму гэты верш спадабаўся, то я ўручыў і распісаўся ў канцы апошняга куплета, дату і год паставіў. Ён чалавек, канечне, вельмі добры і культурны, бо запрасіў мяне разам з усімі на застолле. Ох, і вясяліліся, і песні спявалі, і пад гармонік танцавалі! А потым старшыня загадаў свайму шафёру (ён хоць і малады, але зух-халец і ў рот ані кропелькі не бярэ), каб, значыцца, гэты шафёр адвёз мяне ў самы горад, даставіў проста да майго дома! Вось гэта чалавек!

Дарогі Цімох Антонавіч! Дасылаю тансама для газеты сваё фота, па-мойму, тансама харошае, бо сам я чалавек сціплы, дык гэтак жа, як і ёсць сам, проста ў анфас, у белай сарочцы і пры гальштукі з чорным насьцюмам і запечатлеўся. А ганарар высылайце на той адрас, які я напісаў на канверце. Стараўся, як і верш, пісаць усё акуратна і разборліва. Загадаў Вам вельмі і вельмі ўдзячны. Цісну Вашу таленавітую руку. І прашу апублікаваць.

З нізкім паклонам і з пажаданнем усяго найлепшага, творчага і вяснага.

Паэт Зянон Дубіла.
Р. С. Дружыца Цімох Антонавіч! Шчыра прызнаюся, дык маё прозвішча не надта мне падабаецца. Як вядома з літаратуры, многія паэты бралі сабе псеўданімы. Можна, лепей для такой вядомай газеты, як Ваша, падпісаць і замяніць маё прозвішча больш глыбоказначна:

Паэт Алесь Ясназоры.

Ваш З. Д., ці А. Я.»

Густа наслініўшы клейкія лініі канверта, Зянон Дубіла шотліва націснуў на яго сваёй цяжкай далонню. Затым яшчэ раз уважліва перачытаў адрас і там, дзе значылася прозвішча рэдактара, прыпісаў у дужках слова «асабіста», якое два разы пад лінейку акуратна падірэсліў чырвоным італьянскім фламастэрам. Хуценька накінуўшы пінак, паспяшаў да сіняй паштовай скрынкі.

Праўда, на зваротным шляху ён заўважыў, што шыбуе па вуліцы ў хатніх пантофлях, быццам крылы выраслі ў лапатах, бо колькі ж ён, выпрабаваны літаратурнымі нягодамі, ведае прыклад пра геніяльных людзей, ды пра таго ж самага Ньютана, які аднойчы ў працэсе творчай работы замест яйка апусціў у вар свой... гадзіннік! Ад гэтага стала яшчэ веселья, і ён ад радасці замармытаў сваю любімую песню:

Когда б имел золотые горы
И реки, полные вина...
Усё было так, як апісаў Зянон Дубіла: хмара пайшла бокам. А з высокага сіняга неба неяк асабліва пасміхалася сонца.

Паўлюк СЯКЕРКА

Добра падсілкаваўшыся і выпіўшы шлянкі тры гарачага чаю, паэт Зянон Дубіла ўзяўся за піро. «Зноў наеўся», — падумала Белая Папера. Яна за свой доўгі век паспела набачыцца самага рознага і неверагоднага і добра адчувала, што на поўны страўнік, ды яшчэ ў такога паэта, як Зянон Дубіла, наўрад ці з'явіцца нешта незвычайнае. Пры такім сьнеданні, якое апантана з'еў Зянон, звычайна, на сон гледае, але такога сьнедага сьнеданні патрабавала канстытуцыя Дубілы. І ўсё ж у такую цудоўную раніцу Белая Папера затрымцела ў чаканні нейкага дзіва. І вось на яе упалі першыя магічныя радкі:

Такая раніца стаіць наўкола,
Што страчваеш усякі, братка, сон.
Дзесь спіць, напэўна, мой дружбак Мікола,
Не чуе, як трызвоніць тэлефон.

Напісаўшы гэтыя радкі, Зянон адчуў, што яму стала неяк асабліва хораша. Ён адчуў прыліў новых сіл, ва ўзрушаным настроі на другі куплет зазірнуў на кухню. На яшчэ цёплай патальні засталася цэлыя тры катлеты, якія ранічой спякла яму жонка. Дубіла ўзяў відэлец. Пульхненькая катлета адразу ж растварылася ў роце. Потым паэт наліў шлянку кефіру і імгненна спараніў пасудзіну. Ізноў вярнуўся да свайго дубовага, фундаментальна зробленага стала. Узаяўшы ручку і зірнуўшы ў акно, ён склаў другі куплет:

А я не сплю, прагнуўся вельмі рана,
І вось увесь узбуджаны хаджу.
За даляглядам мройнага туману
Усплывае хмара. Значыцца, быць дажджю.

Дубіла задаволеная паглядзіў пухлы, што падушка, жывоў, пстрыкнуў замежнымі падцяжымі штаноў і ўсміхнуўся: «Два куплеты гатовы. Засталося яшчэ два напісаць. (Дубіла наогул больш любіў складаць вершы па чатыры куплеты: каб і моратна, і ясна!) Так, бу-

Дубіла задаволеная паставіў кілічкі у канцы трэцяга куплета і падумаў, што менавіта творчасць, менавіта паэзія робіць з чалавекам чуждым, нібы самі, прасяцца на паперу! Але пры гэтай творчай і шалёнай працы, як ні круці, і калорыі страцяцца. А для высокай творчай будучыні ахвяраваць уласным здароўем нельга. У вачах паўстаў вобраз апошняй катлеты. Ён ізноў тычнуў відэлецам. Яшчэ наліў шлянку кефіру. Але піць яго Зянон Дубіла перад апошнім куплетам яму падалося, што лепш, для эмоцыі, выпіць кубачак кавы. Дастаў бляшанку з «растворым». Хоць і не пашкадаваў цукру, але нава здаваўся яму не такой прыемнай, як чай ці кефір. Затым стаў шпацыраваць па кухні, каб гэтае «мяшчанскае пойла» зрабіла на мозг свой адпаведны ўплыў.

«Гэта немагчыма, гэта зусім невыносна, — ізноў завалявалася Белая Папера. — Трэба было б усё-тані ўстанавіць на мяне асабліваю цану і выдаваць толькі тым, хто па-сапраўднаму таленавіты». Але зноў, у нейкай слабай надзеі на цуд, стала ахвярна чкаць апошняга анорднага куплета.

Важна пахаджаючы па пакоі, Зянон думаў, што апошні куплет павінен быць самы ўдарны. І яго асцяціла!! Ён схпіў шарыкавую і хуценька запісаў:

Я з вамі, людзі, людзі залатыя,
Бо я не хціцца, што мне той рубель!
Хай думаюць пра жонак халастыя,
Няхай імчыць удаль нас карабелы!

Малады паэт раптам адчуў, што пасля такога працы не грэх было б узяць на свой залаты зуб што-небудзь мацнейшае. Дрыжачымі ад радасці рукамі ён наліў у тонкі крышталеўны келіх законных сто грамаў і хуценька занузіў іх квалітам вэнджанай паляндыцы. Паціраючы ў захапленні рукі, Зянон Дубіла неяк паважна і асцярожна ўзяў яшчэ адзін чысты ліст паперы. Позірк

ніцай, а тансама і пра тых, хто, часам, займаецца, ці думае не тое што трэба! Калі гэты верш Вам спадабаецца, а я ў гэтым, пішучы іменна Вам, абсалютна ўпэўнены, то я яшчэ напішу і не такое!

Шчыра прызнаюся Вам, што вельмі веру ў Вашу станючую ацэнку, бо меў няшчасце звязацца з Вашым літкансультантам. Глыбока ўпэўнены і ў тым, што паэзія — гэта чыста мужчынскі занятак. А тут — жанчына. Не бабская гэта справа мужыкоў-паэтаў вучыць! Гаваару Вам, як на духу, што і значыць не знаю і чуць не чуў, і чытаць не чытаў нічога ні з прозы, ні з паэзіі таго, хто лічыцца ў Вас кансультантам і, пэўна, немалыя грошыкі за ўсё гэтае аграбае! Спачатку дык былі лагодныя адказы. Маўляў, вопыту, майстэрства няма. А потым прыйшлі такія адказы, дзе, як кажуць, камень на камень не астаўлены! Гэтак, шапоўны Цімох Антонавіч, і Пушкіна, і Лермантава на лапаткі можна расклаці. Адно скажу, бога не баіцца гэтая жанчына. Паслаў я ёй выразкі сваіх вершаў з рабных газет. Былі публікацыі і ў Казловіцкай і ў Кураціцкай, і ў Недахопаўскай, і ў Загладаўскай рабных газет. Дык не, ізноў яна напісала, што дрэнна. Муціць, не паверыла, што я іх са сваёй галавы склаў, сам прыдумаў. Пісала яна мне напачатку ветліва і раіла больш чытаць. Дык я, дарогі Цімох Антонавіч, можа, больш за гэтую літкансультантку прачытаў! Стараўся асвоіць усё, што толькі мог. І памеры вершаў, як сваіх пяць пальцаў вывучыў: ямб, харэй, амапест, дактыль, амфібрафій. І тэорыю вершаскладання як не вывучыў! Спрабаваў па-ўсяняму лаўчэй атрымліваецца тады, калі ямбам ці харэем пішу. Гензаметрам нават паспрабаваў. Але гэты цяпер не модна. А яшчэ два месяцы назад даведаўся, што ў старшыні аднаго славутага калгаса юбілей. А вёску я люблю, бо сам колісь у ёй гадаваўся да дзесяці гадоў. А потым ужо гарадскім стаў. Дык вось, на гэтым славуце юбілей старшыні калгаса-мільянера я сачыніў такі верш!

«Літаратура і искусство» — орган Міністэрства культуры і правлення Саюза пісатэлей БССР. Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах на шаснаццаці старонках.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856 П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
АТ 02316 М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Адрас рэдакцыі: 220600, ГСП. Мінск, вул. Захавава, 19.

ТЭЛЕФОНЫ: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара — 33-19-85, аддзела публіцыстыкі — 33-19-65, аддзела прозы і паэзіі — 33-24-62, аддзела крытыкі і бібліяграфіі — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-21-53, аддзела выўленчага мастацтва — 33-22-04, аддзела культуры — 33-19-65, аддзела інфармацыі — 33-24-62, аддзела мастацкага афармлення і машынапіснага бюро — 33-44-04, фоталабараторыі — 33-24-62, выдавецтва — 23-52-85, бухгалтэрыі — 23-77-65, карэктарскай — 32-20-64.

Рэдакцыя прымае і разглядае прызачныя творы аб'ёмам не больш як друкаваны аркуш, артыкулы, нарысы — да 15 старонак, вершаваныя творы не больш як 100 радкоў. Матэрыялы прымаюцца надрукаваныя на машыцы ў двух экзэмплярах. Рукапісаў рэдакцыя не вяртае.

з 14 па 20 чэрвеня 1982 года
18 чэрвеня, 19.20.
ПАКАЗВАЕ ГОМЕЛЬ.

Літаратурна-мастацкі часопіс «Радзімычы».
19 чэрвеня, 22.40.

«СУСТРЭНЕМСЯ ПАСЛЯ АДЗІНАЦАЦІ».

Музычная праграма з удзелам вядомага эстонскага спевача Т. Мягі.

20 чэрвеня, 11.50.
КАНЦЭРТ МАЙСТРОУ МАСТАЦТВАУ БССР.

У ім прымаюць удзел народная артыстка СССР С. Данілюк, народная артыстка рэспублікі Н. Гайда, заслужаныя артысты БССР Я. Пятроў, аб'яднаны хор Беларускага тэлебачання і радыё і Белдзяржкансерваторыі імя А. В. Луначарскага пад кіраўніцтвам народнага артыста БССР, прафесара В. Роўды, эстрадна-харэаграфічны ансамбль «Чараўніцы» Міністэрства гандлю БССР.

20 чэрвеня, 13.40.
«РАДАСЦЬ».

Адкрыццё Першага тэлерадыёконкурсу ўдзельнікаў мастацкай самадзейнасці рэспублікі, прысвечанага 60-годдзю ўтварэння СССР. Выступаюць прадстаўнікі Брэсцкай вобласці.

20 чэрвеня, 18.05.
КАНЦЭРТ ХОРУ БЕЛАРУСКАГА ТЭЛЕБАЧАННЯ І РАДЫЁ.

У праграме творы беларускага кампазітара народнага артыста рэспублікі А. Багатырова.

20 чэрвеня, 18.25.
«ЭКРАН: ПРАБЛЕМЫ, ГЕРОІ».

Перадача аб удзеле беларускіх кінематографістаў у рабоце Усесаюзнага кінафестывалю ў Таліне.

20 чэрвеня, 19.20.
«ЯГОНЫХ ПЕСЕНЬ ТУТ ВЫТОКІ...»

Знаёмства з купалаўскімі мясцінамі на Лагойшчыне. У перадачы прымае ўдзел былая настаўніца М. А. Васілевіч, якая добра ведала паэта, і артыст Белдзяржфілармоніі цымбаліст А. Лявончык.

20 чэрвеня, 20.15.
«ПА ВАШЫХ ПРОСЬБАХ».

Музычная праграма.

М. АНЦІПЕНКА. На галоўным кірунку. Прадмова Маршала Савецкага Саюза Г. К. Жунава. На рускай мове. Мн., «Беларусь», 1982. — 1 р. 90 к.

Я. КАРШУКОУ. І надыходзіць дзень. Выбраныя творы. Мн., «Мастацкая літаратура», 1982. — 1 р. 20 к.

М. ЛЫНЬКОУ. Міколка-паравоз. Аповесць. Мн., «Юнацтва», 1982. — 90 к.

Т. ХАДКЕВІЧ. Творы ў двух тамах. Том I. Раман «Даль палявая», аповесць «Вяснянка». Мн., «Мастацкая літаратура», 1982. — 2 р. 50 к.

ПЕСНІ БЕЛАРУСКАЙ ВАЛАДАР. Артыкулы, прысвечаныя 100-гадоваму юбілею Янкі Купалы. Мн., Выдавецтва БДУ імя У. І. Леніна, 1982. — 65 к.

Галоўны рэдактар Алесь ЖУК.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алесь АСПЕНКА, Ефрасінья БОНДАРАВА, Барыс БУР'ЯН, Мікола ГІЛЬ (намеснік галоўнага рэдактара), Уладзімір ГНІЛАМЕДАУ, Канстанцін ГУБАРЭВІЧ, Васіль ІВАШЫН, Віктар КАВАЛЕНКА, Ігар ЛУЧАНОК, Уладзімір НЯФЕД, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Міхаіл САВІЦКІ, Барыс САЧАНКА, Язэп СЕМЯЖОН, Юрый СЕМЯНЯКА.

Адказны сакратар Пятро СУШКО.